

ИСМОИЛОВ ТЕМУРБЕК ИСЛОМОВИЧ

**ЎЗБЕКИСТОНДА УЮШМАГАН
ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ
ФАОЛЛИГИ**

ТОШКЕНТ - 2021

ББК: 60.542.15

УДК: 316.346.32

И 85

Ушбу монографияда Ўзбекистонда уюлмаган ёшларнинг ижтимоий фаоллиги масаласи муҳокама қилинган. Унда уюлмаган ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, уларда фуқаролик позициясини мустаҳкамлаш бўйича олиб борилган тадқиқотлар ўз ифодасини топган. Шунингдек, бу борадаги мавжуд муаммоларни аниқлаш, ўрганиш ҳамда бартараф этиш юрасидаги долзарб масалалардан ўртага ташланган ва уларни ҳал этиш методологиялари кўриб чиқилган. Монографиянинг амалий аҳамияти ундаги амалий тавсия, услубий кўрсатма ва илмий хулосалардан давлат ҳамда жамоат ташкилотларининг фаолият йўналишлари, мақсадларини белгилаш ва ташкил этишда, хусусан, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи, сиёсий партиялар қошидаги ёшлар қаноти, ёшлар ННТлари фаолиятини такомиллаштиришда, давлат ва ёшлар мулоқотини фуқаролик жамияти талаблари асосида олиб боришда фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Ушбу монографиядан профессор-ўқитувчилар, талабалар ва шу соҳага қизиқувчилар кенг фойдаланиши мумкин.

Такризчилар:

Фалсафа фанлари доктори, профессор М.Исмоилов

Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) И. Убайдуллаев

ISBN 978-9943-7022-4-0

Ушбу монография Наманган давлат университетининг илмий-техникавий кенгашининг 10.03.2021 кунги 3-сонли мажлис қарори билан нашрга тавсия этилган.

© “LESSON PRESS” nashriyoti
© ИСМОИЛОВ ТЕМУРБЕК ИСЛОМОВИЧ

МУНДАРИЖА:

КИРИШ	5-7
I боб. ЎЗБЕКИСТОНДА УЮШМАГАН ЁШЛАР СИЁСАТИ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИНГ ИШЛАБ ЧИҚИЛИШИ ВА МОҲИЯТИ	8-44
1.1. Уюшмаган ёшлар сиёсати – ижтимоий-фалсафий тадқиқотларнинг муҳим категорияси.....	8-23
1.2. Уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашнинг структуравий-функционал хусусиятлари.	23-32
1.3. Уюшмаган ёшлар ҳаёт стратегиясини шакллантиришнинг ўзига хос жиҳатлари.....	32-43
Бобга оид хулосалар.....	43-44
II боб. ЎЗБЕКИСТОНДА УЮШМАГАН ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА БАНДЛИК МУАММОЛАРИНИ ҲАЛ ЭТИШ ЗАРУРАТИ	45-69
2.1. Демократик ҳуқуқий давлат куриш жараёнида уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги: янги тамойиллар моҳияти....	45-50
2.2. Демократия ва уюшмаган ёшлар тарбиясининг аксиологик жиҳатлари.....	50-59
2.3. Ёшлар ижтимоий-сиёсий жараёнларнинг муҳим субъекти сифатида.....	59-68
Бобга оид хулосалар.....	68-69
III боб. ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР СИЁСАТИ УЮШМАГАН ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИ ВА БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИСТИҚБОЛИ ВА РИВОЖЛАНИШ ОМИЛЛАРИ	70-119
3.1. Жамиятни модернизация қилиш жараёнида уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини таъминлаш муаммолари ва уларнинг меҳнат муносабатларидаги ечимлари.....	70-80
3.2. Уюшмаган ёшлар бандлигини таъминлаш муаммоларининг ижтимоий-ҳуқуқий омиллари.....	80-104
3.3. Уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашнинг инновацион йўналишлари.....	105-118
Бобга оид хулосалар.....	118-119
ХУЛОСА	120-122
Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати	123-137

КИРИШ

Бугун жаҳонда кечаётган мураккаб, тезкор ўзгаришлар ёшлар, хусусан уюшмаган ёшлар муаммоларини ҳал этишнинг замонавий моделларини яратиш, уларнинг самарадорлигини аниқлаш борасидаги изланишларнинг аҳамиятини оширмоқда. Уюшмаган ёшларнинг бандлигини таъминлаш, ижтимоий фаоллигини ошириш борасидаги муаммолар кўламини фалсафий жиҳатдан англаш ва уларнинг ечими учун самарали таклиф ҳамда тавсияларни ишлаб чиқиш борасидаги изланишларга зарурат кучаймоқда. Бу борада АҚШдаги Ёшлар сиёсати давлат департаменти ва халқаро ривожланиш бўйича агентлик (USAID) томонидан олиб борилаётган тадқиқотлар фикримизнинг далилидир¹. Мазкур тадқиқот натижаларидан маълум бўладики, бугунги кунд аривожланган давлатларнинг тажрибасидан келиб чиққан ҳолда ёшлар масаласига эътибор қаратиш, уларни соғлом фикрлашга ўргатиш, танқидий фикрлаш маданиятини юксалтириш, ҳаётий муаммоларини ечиш учун амалий кўмак бериш, айниқса, уюшмаган ёшлар билан ишлашда янги инновацион тизимни жорий қилиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Дунёнинг илғор илмий тадқиқот марказларида уюшмаган ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлаш, бу борада дунёдаги мураккаб демографик ҳолат ҳамда иқтисодий-ижтимоий муаммолар кўлаמידан келиб чиққан ҳолда тадқиқотлар олиб борилмоқда. Жумладан, уюшмаган ёшлар билан олиб бориладиган маданий, маърифий, тарбиявий ишларнинг самарадорлигига эришиш, уларда эртанги кунга ишонч ҳиссини ошириш, мавжуд муаммоларнинг илмий асосланган ечимларини тадқиқ этиш орқали ушбу соҳадаги сиёсатни мувофиқлаштиришнинг илмий мезонларини ишлаб чиқиш ва ҳаётга татбиқ этиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистонда уюшмаган ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, уларда фуқаролик позициясини мустаҳкамлаш бўйича бир қатор ишлар амалга оширилган. Хусусан, ушбу соҳада «ёшларни, айниқса, улар уюшмаган қисмининг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш мақсадида спорт

¹ Самохвалов Н.А. Сравнительный анализ практик реализации государственной молодежной политики в современной мире // Сравнительная политика. – 2016. - №4. – С. 143-150.

ва жисмоний тарбия билан шуғулланишга, ижодий тўғараклар ва турли ўқув курсларига кенг жалб этиш»¹ орқали ёшларимиз келажагини кўзлаб, уюлмаган ёшлар борасида кўшимча чора-тадбирларни янада бойитишни талаб қилмоқда. Бу борадаги мавжуд муаммоларни аниқлаш, ўрганиш ҳамда бартараф этиш долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда.

Ёшларнинг мустақил ижтимоий қатлам сифатида фалсафий фанлар таркибида махсус тадқиқ этилиши XX асрнинг 60-йилларидан бошланган. Ёшлар муаммолари ва улар ўртасидаги турли деструктив кайфиятлар, энг аввало, социология, психология ва политология соҳасида илмий жиҳатдан ўрганилган. Бугунги кунда ёшлар масаласининг турли қирралари ва жиҳатларини ўзида қамраб олган «Ювентология» фани тобора ривожланиб бормоқда.

Монографиянинг амалий аҳамияти ундаги амалий тавсия, услубий кўрсатма ва илмий хулосалардан давлат ҳамда жамоат ташкилотларининг фаолият йўналишлари, мақсадларини белгилаш ва ташкил этишда, хусусан, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи, сиёсий партиялар қошидаги ёшлар қаноти, ёшлар ННТлари фаолиятини такомиллаштиришда, давлат ва ёшлар мулоқотини фуқаролик жамияти талаблари асосида олиб боришда фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади. Шунингдек, монография материаллари «Миллий ғоя: Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси», «Ижтимоий фалсафа», «Ўзбекистон тарихи (миллий истиқлол даври)», «Социология», «Шахс ва жамият» каби фанлар мазмунини такомиллаштириш ва уларни янги маълумотлар билан бойитиш, дарсликлар яратишда, «Ёшлар ташкилотлари», «Мустақиллик йилларида ёшлар ҳаракати» каби махсус курсларни ишлаб чиқиш ва ёшлар билан ишлайдиган мутахассисларни тайёрлашда амалий аҳамиятга эга.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги ПФ-5106-сон «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини кўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2017. – № 27. – 607-м.

I БОБ. ЎЗБЕКИСТОНДА УЮШМАГАН ЁШЛАР СИЁСАТИ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИНГ ИШЛАБ ЧИҚИЛИШИ ВА МОҲИЯТИ

1.1. Уюшмаган ёшлар сиёсати – ижтимоий-фалсафий тадқиқотларнинг муҳим категорияси

Мамлакатимизда уюшмаган ёшлар муаммоларини ҳал этиш давлат аҳамиятига молик масалалардан бўлиб, бугунги кундаги унинг бош тамойиллари Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан белгилаб берилди. Шу билан бирга, ёшларни амалга оширилаётган ислохотлар жараёнига кенг жалб этиш, уларнинг ижтимоий-сиёсий мавқеини кўтариш, давлатнинг уларга бўлган эътиборини мамлакат стратегик мақсадлари таркибидаги устувор вазифалардан деб билиш махсус фармонлар, меъёрий ҳужжатлар, ҳукумат қарорлари, миллий қонунчилик асосида кафолатланди.

Ёшларнинг ижтимоий-демографик қатлам сифатида ўз ҳоҳиш-иродасини эркин намоён этиши, билими, ақлий салоҳияти, ҳаётий тажрибаси, ҳуқуқий саводхонлигини таъминлаш, уларнинг жамиятдаги мавқеини белгилашда устувор аҳамият касб этади. Бу жараён жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ҳаётидаги ислохотлар жараёнлари билан диалектик боғлиқ ҳолда намоён бўлмоқда. Зеро, Л.Гольбах таъкидлаганидек, «Эркинлик инсон табиати изн берадиган ва ўз бахтини топишга хизмат қиладиган барча имкониятлардан фойдаланишга доир саъй ҳаракатдир».¹ Бозор иқтисодиётини шакллантириш жараёнига хос бўлган мураккаб, зиддиятли ҳолатлар ҳам ёшлар ҳаётига ўз таъсирини ўтказди. Давлат мана шундай мураккаб ўзгаришлар шароитида ёшларни айниқса уюшмаган ёшлар қатламини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларда ҳаётий позицияни аниқ белгилаб олиш кўникмасини шакллантириш ҳамда меҳнатга бўлган муносабатини ўзгартириш учун муносиб шарт-шароитни яратиш долзарб аҳамиятга эга. Чунки айнан бундай ёшлар ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг муҳим иштирокчиси, демократик

¹ Поль Анри Гольбах. Избранные произведения в двух томах. Тошкент 2. –М.: Мысль, 1963. -563 с.

жараёнларни ривожлантирувчи муҳим субъектларидан ҳисобланади. Шунга кўра, уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини ошириш мунтазам равишда мамлакат эҳтиёжлари, ёшларнинг қарашлари, эътиқодлари ва жамиятдаги ўрни тўғрисида доимий мониторингни йўлга қўйиш, салбий ҳолатларнинг олдини олиш сингари йўналишларда илмий тадқиқотлар олиб бориш долзарб аҳамиятга эга.

Ҳозирги глобаллашув (жамият ҳаётидаги иқтисодий, мафкуравий, ижтимоий зиддиятларнинг кескинлашган даври) ёшлар айниқса уюшмаган ёшларни мамлакатнинг ижтимоий, илмий-маърифий, сиёсий ҳаётига интеграциялашувини таъминлаш борасида маълум саъй-ҳаракатларни амалга оширишни тақозо этади. Бу жараён эса Ў.К.Қаюмов тўғри таъкидлаганидек, «Ёшларнинг долзарб муаммоларини тўлиқ ҳал қилиш учун, шу жумладан социологик ва иқтисодий фанлар услублари орқали ёшларнинг долзарб муаммоларини ҳар тарафлама, комплекс тадқиқ қилиш зарур. Бунда, ёшлар манфаатларини ўрганиш бир марта амалда жорий бўладиган ҳаракат эмас, балки доимий жараён бўлиши керак. Ёш йигит-қизларнинг турли тоифалари жамоатчилик фикрининг босқичма-босқич мониторингини олиб бориш зарур»¹лигини кўрсатиб турибди.

Жаҳон молиявий инқирози шароитида демографик ҳолат янада кескинлашганлиги сабабли аҳоли таркибида уюшмаган ёшлар қатлами пайдо бўлди. Бизга маълумки, уюшмаган ёшлар деганда, ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган вақтинча меҳнат билан банд бўлмаган ҳамда мустақил равишда иш изловчи ва бундай иш таклиф этилса, ишга жойлашиш мумкин бўлган шахслар тушунилади. Шунингдек, бу қатламни пайдо бўлишида меҳнат бозоридаги мувозанатнинг бузилиши ҳам асосий муаммолардан бири сифатида кўрсатиб ўтилмоқда.

Давлатнинг уюшмаган ёшлар қатлами билан боғлиқ муаммоларни ҳал этишдаги вазифаси муҳим ҳисобланади. Демак, мамлакат аҳолисининг муҳим

¹ Қаюмов Ў.К. Фуқаролик жамиятининг шаклланиши шароитида Ўзбекистон ёшларининг ижтимоийлашув жараёнлари // Масъул муҳаррир: А.Ж.Холбеков - Тошкент: "Ижтимоий фикр" жамоатчилик фикрини ўрганиш Маркази, 2011. – 5 б.

бўғинини ташкил этган уюшмаган ёшларнинг жамият ҳаётидаги ўрни, вазифалари, мақсадлари ва интилишларини илмий таҳлилдан ўтказиш ижтимоий фалсафанинг ҳам муҳим муаммоларидан бири бўлиб хизмат қилади. Бу эса уюшмаган ёшлар дунёқараши ва ҳаёт маъносини фалсафий нуқтаи-назардан чуқур англаш ва баҳолашнинг янги тамойиллари, мезонлари, шакл ва усуллари ишлаб чиқишни тақозо этади. Бинобарин, жамият ривожини билан боғлиқ барча масалаларни ёшлар муаммоларини ҳисобга олмасдан ҳал этиб бўлмайди. Шу боис, давлат сиёсати омилларини белгилаш, уларни режалаштириш, жамиятни модернизация қилиш ва либераллаштириш жараёнида уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлаш жараёнини фалсафий жиҳатдан чуқур тадқиқ қилиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Илмий-фалсафий адабиётларда «ёшлар» тушунчаси кенг қўлланилишига қарамай, ушбу атаманинг ягона универсал таърифи ишлаб чиқилмаган¹. Асосан, адабиётларда: «Ёшлар деганда, муайян ёш хусусиятига кўра бошқалардан ажралиб турадиган, ижтимоий мақоми ва ижтимоий тизим, маданият, ижтимоийлашувнинг фаол субъекти, замонавий ёш чегаралари асосида аниқланадиган ижтимоий-демографик гуруҳ тушунилиши»² таъкидлаб ўтилган. Ушбу таъриф биринчи навбатда бу тушунчани ёш чегаралари нуқтаи-назаридан баҳолашни талаб қилади. Бугунги кунга қадар умумий ва функционал ёндашув нуқтаи-назардан «ёшлар» тушунчасининг жамиятнинг умумий тизимига мос келадиган ягона илмий таърифи йўқ, унинг ҳатто фалсафий мазмун-моҳияти ҳам етарли даражада очиқ берилмаган. Бизнинг назаримизда, «ёшлар» тушунчасига аниқ таъриф бериш учун, аввало, унинг қуйидаги умумий координатавий тизимига эътибор қаратиш керак бўлади: психофизиологик ривожланиши, жамият билан ўзаро мулоқотга киришиш

¹ Қаранг: Елишев С.о. Социальное манипулирование молодежью: научная монография. - Москва КАНОН+ оИ 'Реабилитация' 2019. - 336 с.; Кайгородов П.В. Социально-философский анализ проблемы ухода от понятия человека как оси самоидентификации : диссертация ... кандидата философских наук. - Томск, 2020. - 155 с.; Усмонов С.Х. Оборонный тип сознания молодежи : социально-философский анализ : на материалах Республики Таджикистан : диссертация ... кандидата философских наук. - Душанбе, 2018. - 151 с.

² Кирницкий В.В. Проблема формирования патриотических ценностей в массовом сознании российской молодежи : диссертация ... кандидата философских наук. - Москва, 2016. - 176 с.

қобилияти, ижтимоий-ахлоқий меъёрларга амал қилиши, ижтимоий муносабатларни ривожлантиришда мустақил позицияга эга бўлиши, ўз-ўзини англаш даражаси, ижодий ўзини-ўзи идрок этиш, шахсий фаоллиги, шахсий танлов, шахсий ҳаёт стратегиясига эга бўлиш ва бошқалар шулар жумласидан. Ёшлик деганда, инсонларнинг болалик давридаги ҳаёти, кўпинча болалик ва балоғат (етуклик) давридаги вақт тушунилади. Шунингдек, ёшларга хос бўлган ташқи кўриниш, тезлик, жўшқинлик, эркинлик ва ижодкорлик руҳи каби хислатлар устувор аҳамият касб этади.

Бизга маълумки, инсоннинг шахсий муносабатлар тизимида «фаоллик» тушунчаси ўзига хос аҳамият касб этади. Баъзи жамиятшунос олимларнинг фикрича, ижтимоий-гуманитар фанларнинг тарихий шаклланиши ва ривожланиши айнан «фаоллик» категорияси талқин қилиниши билан боғлиқ. Масалан, XIX-XX аср оралиғи фалсафа адабиётларида фаолликни талқин қилишда мафкуравий (идеалистик) карашлар сақланиб қолган эди. Файласуфлар фаолликни инсоннинг ўз-ўзини кузатиши ва «ўз-ўзини англаш» жараёни сифатида тушунишган. Фаоллик бу инсоннинг юксак даражадаги мақсад ва иродасининг намоён бўлиши, ўз-ўзини кадрлаш босқичидир¹.

Фаоллик фалсафий категория сифатида «табиатнинг тирик ва жонсиз объектларининг ва стихияли социал ҳаётга интенсив равишда йўналтирилган ёки муҳит билан онгли ўзаро алоқаси, ўзи ва муҳитни ўзгартириш ва ислоҳ қилиш, шунингдек унинг даражасига ушбу жараённинг интенсивлиги субъектларининг лаёқати»² намоён бўла бошлади. Баъзи илмий адабиётларда фаоллик тушунчаси инсоннинг турли ташкилий даражаларига тааллуқли эканлиги алоҳида таъкидлаб ўтилади. Чунки айнан фаоллик субъект учун муҳим бўлган алоқалар ва муносабатлар хусусиятида акс этади. Ушбу алоқада бу энди нафақат ҳаракат балки ўзгариш ёки ҳар қандай динамика, мураккаб

¹ Қаранг: Никитина Т. Г. Ключевые концепты молодежной культуры. Тематический словарь сленга Санкт-Петербург Дмитрий Буланин 2013. - 864 с.

² Кантеева К.М. Ценностные основания социальной активности молодежи: этический аспект : диссертация ... кандидата философских наук. - Саранск, 2004. - 165 с.

комплекс ва умумлашган тушунча сифатида намоён бўлади¹. Масалан, миллий онгга таъриф берганда, унинг онг салоҳиятига устуворлик бериш билан бирга, фаоллик кўрсатиш даражаларини ҳам ҳисобга олиш керак бўлади. Яъни миллатга унинг манфаатлари ва мақсадлари ифода этирувчи онг бўлса-ю уни амалга оширишга ҳаракат қилмаса, миллатнинг онглилиги ўзининг реал ифодасини тополмайди. Шу маънода ҳам миллий онг ҳар миллатнинг манфаатлари ва мақсадларни амалга ошириш борасида фаоллик кўрсатиш даражаси ҳамдир. Шу боисдан ҳам бугунги кунда миллий онгни асосий ривожлантирувчи субъекти бўлган ёшлар айниқса бу йўналишдаги оғриқли масалалардан ҳисобланган «уюшмаган ёшлар» муаммосини ҳал қилиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Ёшлар орасида ҳозирда пайдо бўлган «уюшмаган ёшлар» ижтимоий қатлами тушунчасининг аниқ бир таърифи йўқ. Турли фан вакиллари ўзларининг тадқиқот йўналишидан келиб чиқиб бу тушунчага таъриф бермоқдалар, лекин бу таърифлар ўзини тўлақонли илмий асосига эга эмас. Умумийлашган шаклда таъриф эса ҳозирча мавжуд эмас. Шу боисдан ҳам «Уюшмаган ёш» тушунчасига қуйидагича таърифни таклиф қиламиз: Уюшмаган ёшлар деб – ўз хатти-ҳаракати билан давлатга, жамиятга, оиласига, шахслараро ва ўзаро муносабатларда етарли даражада фойдалилик коэффицентини бермайдиган, умуман ҳаётга беэътибор, бефарқ ёшларга нисбатан айтилади. Бугунги кунда ёшлар ўртасида юзага келган «уюшмаган ёшлар» атамаси ҳам кўпроқ 14-25 ёшдаги йигит ва қизлар ўртасида учрамоқда. Чунки бу ёш даврлари таъсири жиҳатдан муҳим ва мураккаб босқич ҳисобланади. Бизнинг назаримизда, уюшмаган ёшларни бир неча турга бўлиш мумкин. Булар: чет давлатда меҳнат миграцияси сабабли шаклланган уюшмаган ёшлар қатлами; оилавий ва ижтимоий-психологик муаммоси сабабли шаклланган уюшмаган ёшлар қатлами; жисмоний ва ақлий жиҳатдан ривожланишдан орқада қолган уюшмаган ёшлар қатлами ва бошқалар шулар жумласидандир.

¹ Беляева М.А. Репродуктивное поведение человека. Изд.2 ЛЕНАНД 2012. - 264с.

Ҳеч кимга сир эмаски, ёшлар ўзлари хоҳлаган ҳолда бу вазиятга тушмайдилар, уларнинг қандайдир ҳаётий муаммоси борки, улар «уюшмаган ёшлар» тоифасига мансуб бўлиб қоладилар. Бу тоифадаги ёшлар билан ишлашда ижтимоий иш ходимларининг ўрни юқори ҳисобланади. Шундай экан, бу соҳада ёшларнинг муаммоларини олдини олиш учун тизимли дастур жорий қилиниши талаб этилади. Шу боисдан ҳам бундай ёшлар билан ишлашда ҳар бир мутасадди раҳбарлар ёки уларнинг тарбиясига масъул инсонлар ўз алгоритмини қуйидагича ташкил этиши мақсадга мувофиқ: Биринчидан, уюшмаган ёшларни жамиятга қайтариш ва уларни меҳнатга жалб қилиш орқали фойдалилик коэффицентини ошириш керак бўлади. Иккинчидан, ёшларнинг яшаш шароити ва оилавий муҳитини мониторинг қилиш, яъни ҳар бир маҳалла ёки туман миқёсида нотўлиқ, турли ирсий касалликлар касалланган, ота-онаси фарзандини тарбиясига бефарқ, етим болалар ва оилавий низоларга кўп учрайдиган оилалар рўйхатини ташкил этиш ва бу рўйхатни вояга етмаганлар ишлари бўйича масъул котиб ва туман прокуратураси назоратида бўлиши, бу рўйхатга тушган болаларнинг меҳнат ва ўқиш фаолиятини Ўзбекистон ёшлар иттифоқи вакиллари («Тенгдош – тенгдошга» тамойили асосида) билан биргаликда ташкиллаштиришни йўлга қўйиш; уюшмаган ёшлар ўртасида турли ҳаётий муаммолар ва тўсиқларни аниқлаш мақсадида ижтимоий сўровномалар ўтказиш, сўровномалар мазмуни уларни жамият ва турмуш тарзидан чалғитаётган муаммони аниқлашга ва ўзидаги ғояни беришга қаратилган бўлиши лозим. Бу фаолиятни барча ўқув муассасалари, жумладан, умумтаълим мактабларида, ҳар бир маҳаллада мутахассис психолог ёрдамида ота-она ва фарзанд (уюшмаган ёш) учун тарбиявий реабилитация хоналарини ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Ўйлаймизки, бу барча бандларда жамиятшунос олимларимиз ҳам ўз салоҳияти доирасида тегишли ташкилотлар ва идоралар вакиллари билан яқиндан ҳамкорлик қилади ва уюшмаган ёшлар муаммоларини ҳал этишда муайян натижаларга эришиш учун қадам қўйилади. Чунки айнан инсонларни бу борадаги бурч ва масъулиятини тўғри тушунган ҳолда ҳаракат қилиши жамиятдаги кўпгина муаммоларни изчиллик билан ҳал

этишда муҳим аҳамият касб этади. Шу боисдан ҳам «Ижтимоий ахлоқий бурч ва масъулият, - деб таъкидлайди, Э.Юсупов, - баъзан инсоннинг шахсий манфатларига зид келиб қолади. Инсон баъзан ижтимоий ахлоқий бурч ва масъулиятнинг бир қисми бўлган анъаналар, урф-одатларни ҳам чеклаб ўтишга интилади. Ижтимоий муаммолар доирасида муайян анъаналарни четлаб ўтишга интилиш ҳиссиёт ва эҳтирослар таъсирида бўлган ёшларда кўпроқ учрайди. Улар баъзан муайян ижтимоий ахлоқий муҳитга мослашишдан кўра, уни ўзига мослаштиришга мойил бўладилар. Севги, муҳаббат бобида ҳам баъзан ота-она, жамоатчилик фикрини эътиборга олмай ўз ниятларига етишга интилиш ҳоллари бўлади, ҳиссиётлар баъзан кишини тўғри йўлдан оздириб юборади. Баъзи одамлар жамоатчилик фикри билан шахсий манфатлар ўртасидаги зиддиятларни ҳал этиш йўллари топа олмаганида ўз жонига қасд қилишга қадар етиб боради»¹.

Ҳозирги кунга қадар ёшларнинг ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, сиёсий, тиббий, маънавий эҳтиёжларини қондиришга қаратилган 100 дан ортиқ фармонлар, қарорлар, қонунлар ва бошқа турдаги ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқилди. Бугунги кунда ёшлар масалаларига жаҳон тараққийпарвар ғояларининг эътибори қаратилаётган бўлса-да, бу муаммо тўлалигича ҳал этилган, деб бўлмайди. Айниқса, сўнгги йилларда Франция, Германия, Англия, Бельгия, Дания, АҚШ, Россия каби мамлакатларда ёшларнинг ўз ижтимоий ҳолатидан эътирозлари туфайли турли митинглар ва қаршиликларнинг юзага келиши бу давлатлардаги айти шу йўналишдаги масалаларда муайян муаммоларнинг мавжудлигидан далолат беради. Масалан, Даниянинг Копенгаген шаҳрида 2007 йил 1-6 март воқеалари² ҳукумат ва ёшлар манфаатларини ҳимоя қилиш масалаларида ўзига хос кескинлик ва инқирозли вазиятлар мавжудлигини намоён этган эди. Ўтган асрнинг 80-йилларида ёшларнинг эркин ижодий уюшмалари ва ҳаракатларини муҳофаза қилиш мақсадида Копенгаген шаҳридаги бинолардан бири ёшларга «Ёшлар уйи»

¹ Юсупов Э. Инсон камолотининг маънавий асослари. –Тошкент: Университет, 1998. –Б. 79 -80.

² kmforum.ru/press/news/284.html

сифатида такдим этилади. Бироқ шаҳар маъмурий тузулмалар қарори билан мазкур уйни ёшлардан тортиб олиш ҳукми чиқарилади. Натижада кўпгина ёшлар кўчаларга чиқишга мажбур бўлгандилар. Шунга ўхшаш воқеалар Испаниянинг Алькорконе¹ шаҳрида 2007 йилнинг январь ойи охирида юз берган эди. Шаҳарда жиноятчиликнинг кўпайиши, фуқаролар ҳаёти муҳофаза қилинмаганлиги, махсус тузилмаларнинг фаол иш юритмаслиги, аҳоли ўртасида жиноятчи гуруҳлардан кўрқув ва таҳлика хиссиётларнинг ортиб борганлиги каби ҳолатларга қарши эътироз сифатида ёшларнинг фаол ҳаракатлари вужудга келди.

2005 йилнинг куз ойларида бошланиб, то ханузгача бутун Франция, кейинчалик бир неча Европа давлатларини ларзага солган ёшлар ҳаракатлари ҳам уларнинг ўз мавқеидан қониқмаганлиги, ривожланган давлатларга хос ижтимоий тенгсизликнинг оқибати, ёшларнинг жамият ҳаётида ўз ўрнини топа олмаганлиги билан боғлиқ эди. Ёшларнинг жамиятдаги адолатсизликларга қарши кайфиятлари беқарорликни келтириб чиқарувчи омил эканлигини бугунги ҳаётнинг ўзи ҳам тасдиқлаб турибди. Демак, ёшлар сиёсий ва ижтимоий фаоллигини таъминлаш бу жамиятдаги ижтимоий-тарихий бўҳронлар олдини олиш билан баробардир. Бундан маълум бўладики, ҳар қандай жамиятнинг бунёдкорлик, тараққиёти «ташувчилари» сифатида намоён бўладиган ёш авлоднинг тарбиясидаги аҳамияти беқиёсдир.

Ўзбекистон аҳолисининг 60 фоизидан зиёдини 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этишини таъкидлаш лозим². Республикамизда жамият ҳаётининг турли йўналишларида бўлгани каби ёшлар масалаларида ҳам давлат раҳбари Ш.М.Мирзиёевнинг устувор ғоялари унинг ривожланиш омилларини белгилаб берди. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида — «... ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълим муассасалари битирувчиларини ишга жойлаштириш ҳамда хусусий тадбиркорлик соҳасига жалб этиш, ёш авлоднинг ижодий ва

¹<http://internet-1.ru/1dep/laa.htm>; <http://internet-1.ru/1dep/doc/smp2.htm>; kmforum.ru/press/news/284.html

² Мирзиёев Ш.М. Конституция-эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Тошкент.: Ўзбекистон, 2018-507-22 бетлар.

интеллектуал салоҳиятини кўллабқувватлаш ва рўёбга чиқариш, ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш, ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишда давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, таълим муассасалари, ёшлар ва бошқа ташкилотларнинг самарали фаолиятини ташкил этиш»¹ ва бошқа шу каби вазифалари белгилаб берилган эди. Чунки ёшлар миллий давлатчилик асосларини яратиш жараёнига қанчалик кенг жалб этилса, давлат ва жамият шунчалик мустаҳкамланиши табиий. Чунки ана шундагина ижтимоий ҳаётда янги тафаккур, замонавий цивилизация асосида шаклланаётган илғор оғор қарор топади. Жамият тараққиётига тўсқинлик қилаётган демагогияга, қотиб қолган тушунчалар ва эскирган фикрларга чек қўйиш имкони мавжуд бўлади.

Айниқса, уюлмаган ёшлар орасида баъзи ёт ғояларнинг тарқалиши, уларнинг турли диний оқимларга кириб қолиши, ёшлар мафқурасида юзага келган бўшлиқ, улар орасида ОИТС, наркомания, токсикоманиянинг пайдо бўлиши, жиноятчиликнинг кўпайиши, ишсизлик ва унинг натижасида юзага келган ижтимоий кескинлик, беқарорлик кайфиятининг ортиб бориши, ўз тақдирдан норозилик кайфиятини ошишига сабаб бўлади. Шу боисдан ҳам Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев «Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган. Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамот масаласига айланиб бормоқда»², деб таъкидлайди.

Уюлмаган ёшлар ҳаётида салбий ҳолатларнинг кучайиши табиий равишда давлат бошқаруви органларига нисбатан норозилик кайфиятининг пайдо бўлишига олиб келади. Ва уларни жамиятдаги барқарорлик ва бунёдкорлик фаолиятидан четга тортади, уруғ-аймоқчилик, таниш-билишчилик, порахўрлик, коррупция уларнинг ҳаётга бўлган қизиқишларини сўндиради. Бундай пайтда уларнинг тафаккурида экзистенциал бўшлиқ пайдо бўлади. Бундай муаммоларни ҳал этишда ислом дини манбаларидан келиб чиққан ҳолда иш

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сонли фармонининг 1-илоvasи «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» //www.lex.uz.

² Мирзиёев Ш. Жисмоний ва маънавий етук ёшлар – эзгу мақсадларимизга етишда таянчимиз ва суянчимиздир / «Халқ сўзи» 2017 йил 1 июль..

тутиш эътиборга моликдир. Чунки айна шу ислом манбаларида «Бир-бирингизнинг орангизни бузманг, бир – бирингизни орқангиздан айб қидирманг, бир –бирингизни ёмон кўрманг, бир-бирингизга ҳасад қилманг»¹ муҳим қарашлар илгари сурилган.

Уюшмаган ёшлар ўртасидаги маънавий қашшоқлик, энг аввало, моддий таъминотнинг ҳаётий мезонига айланганлиги, молиявий эҳтиёжни юқори даражага кўйиш, индивидуализм ғояларининг ўсиб бориши, пул топиш мақсадида жиноятдан ҳам тап тортмаслик, калтабинлик, боқимандалик, журъатсизлик, масъулиятдан қочиш, ҳамма нарсани менга давлат ёки ота-она яратиб бериши лозим деган эгоистик тасаввур пайдо бўлади. Аслида «Масъулият – шахс маънавиятининг муҳим таркибий жиҳати, ўзи англаб етган ва тўғри деб билган Борлик ҳақиқатига амалда садоқат сақлаш, ҳар бир хатти – ҳаракатининг оқибатини ўйлаб қадам кўйиш. Инсон эркин иродаси билан ўзини дунёдаги барча мавжудот учун масъул деб билса ва ҳар бир қадамини кўйишда ана шу масъулиятни ҳис қилиб турса айна шу шахс ҳақиқий маънавият соҳибидир»². Шу билан бирга, таълим, касбий малака, меҳнат, маданият, демократик кадриятларни англаш, ижтимоий ҳамда фалсафий онг, дин ва эътиқод, мафкура масалаларида ёшлар ўртасида турли кайфиятлар, қарашлар, фикрларнинг шаклланиши бу борадаги муаммоларни ҳал этишда устувор аҳамият касб этади.

Уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашда қуйидаги ислоҳотлар устувор аҳамият касб этади:

Биринчидан, уюшмаган ёшларнинг билими, маънавияти, интеллектуал салоҳияти, одоб-ахлоқи, зукколиги, ҳаракатчанлиги, ўзгаришларга тайёрлиги ва уларни қабул қилиш фазилатлари жамиятнинг умумий ижтимоий-иқтисодий тараққиёт даражасини белгилайди.

Иккинчидан, жамиятнинг, иқтисодий такомили, ижтимоий адолат мезонлари, илмий-техникавий тараққиёт даражаси, ахборотлаштириш,

¹ А. Мансуров, У. Жўраев, М. Лафасов, Ҳадис илми сабоқлари. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1999. –Б. 22.

² М.Имомназаров.Миллий маънавиятимиз асослари. Тошкент-2006. –Б. 406.

барқарорлик омиллари, жамият аъзолари орасида фуқаролик келишувининг мавжудлиги уюшмаган ёшлар қатламини тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Учинчидан, уюшмаган ёшлар онгида ҳукм сурган кайфият ва орзулар бевосита жамиятнинг истиқболдаги тараққиёт омилларини белгилашда алоҳида ўринни эгаллайди. Чунки айти шу қатламнинг кайфияти жамиятдаги кўпгина зиддиятли ҳолатлар ва норозиликларни келтириб чиқариши мумкин.

Тўртинчидан, уюшмаган ёшлар ҳаётида учраб турадиган муаммоларни ҳал этишда қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ: ахлоқий поклик асосида умр кечирish; давлат қонунларига сўзсиз итоат этиш; жамиятдаги инсонлар муносабатини адолат мезонлари асосида қуриш; жамият аъзолари ҳуқуқ ва эркинликларини тан олиш; бунёдкорликни ҳаётий мезонга айлантириш ва бошқалар шулар жумласидандир.

Уюшмаган ёшлар ижтимоий қатламини тарбиялаш борасидаги маданий, маърифий, тарбиявий ишларнинг самарадорлигига эришиш қуйидаги ишларни амалга ошириш муҳим аҳамиятга эга:

Биринчидан, мамлакат иқтисодиётидаги муаммолар уюшмаган ёшлар ҳаётига ҳам жиддий таъсир кўрсатади. Шу боисдан жамият иқтисодий барқарорлигини таъминлаш, бу соҳага янги инновацион технологияларни жорий қилиш, хусусий тадбиркорлик, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлашдаги муҳим вазифалардан ҳисобланади;

Иккинчидан, уюшмаган ёшларни ижтимоий жиҳатдан қўллаб-қувватлашнинг замонавий механизмларини жамият ҳаётига кенг миқёсда жорий қилиш муҳим аҳамиятга эга;

Учинчидан, таълим ва соғлиқни сақлаш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳаларида коррупцияга қарши ва адолат муҳитини яратиш мақсадида бошланган хатти-ҳаракатларни кундан-кунга кучайтириш ва мантиқий яқун топишига халқни ишонтириш ҳам ёшлар тарбиясида муҳим ўринни эгаллайди;

Тўртинчидан, чекланган ишлаб чиқариш ресурсларини вилоятларнинг алоҳида танланган туманида эмас, балки барча қишлоқ жойларини комплекс ривожланишига хизмат қиладиган иқтисодий муносабатларни йўлга қўйиш ҳам қишлоқларда истиқомат қиладиган уюшмаган ёшларни иш билан таъминлашда устувор аҳамият касб этади;

Бешинчидан, коллежлар шароитини таълим соҳасидаги янги вазият нуқтаи назаридан ўрганиб чиқиш ва уларнинг мос келадиган биноларида саноат корхоналари, жумладан, тикувчилик, пойафзал, мебель ишлаб чиқаришга ихтисослашган корхоналарнинг филиалларини ташкил этиш ҳам уюшмаган ёшлар қатламини ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлик билан таъминлашда муҳим ўринни эгаллайди.

Бу жараёнда биринчидан, уюшмаган ёшларни ижтимоий қарашларига, ҳулкига, қизиқишига, дунёқарашига ва бошқа жиҳатларини ўрганишда муайян давр, шарт – шароитларнинг ўзига хослигидан келиб чиқиб баҳо бериш талаб қилинади. Иккинчидан, ёшларни ўзига хос турмуш тарзини таҳлил қилиш ва ўрганиш. Бунда ёшларнинг ижтимоий ҳолати, ҳаёт кечириш тарзи ва унинг ривожланишини назарий ва эмпирик жиҳатдан ўрганиш. Учинчидан, ёшларни ҳар жиҳатдан ривожланиб боришини ўрганиш ва таҳлил қилиш. Мавжуд ижтимоий - иқтисодий шарт - шароитлар, муҳитни ўзгариши оқибатида авлодлар ўртасидаги доимий боғлиқликни ўрганиш. Дарҳақиқат, ёшлар жамиятнинг энг катта ва ҳаракатчан қисми ҳисобланади. Шунинг учун ҳам уларни ҳар доим ўрганиб бориш замоннинг долзарб масалалари қаторига киради.

Уюшмаган ёшлар фаоллигини таъминлашнинг яна бир муҳим йўналиши улар онгида миллий урф-одат ва анъаналарни шакллантиришдир. Миллий урф – одатлар ҳаётимизнинг ҳар бир соҳасига сингиб кетган бўлиб, бу урф – одатлар бизни айнан қайси халқ вакили эканлигимизни кўрсатувчи изоҳ, яъни бизни ким эканлигимизни исботловчи далил ҳисобланади. Чунки маънавий баркамол ёшларни ўзига хос бўлган миллий урф-одатлар хайр саховат, меҳр оқибат, мурувват, андиша, ор-номус, шарм – ҳаё, ифбат, босиқлик, улуғворлик,

сабрлилик каби маънавий фазилатлар, меҳмондўстлик, бағрикенглик, болажонлилик, оққунгиллилик, меҳнаткашлик каби миллий қадриятлар айнай урф - одат анъаналар қарор топади. Шундай экан миллий қадриятларга ҳурмат билан қараш миллатнинг ўзига ҳурмат билан қарашнинг асосий белгисидир. Минг йиллар мобайнида шаклланган миллий қадриятларимиз ҳозирги даврда яратилган маданий – маънавий бойликлар билан қўшилиб, тараққиётимизни тезлатади, ғоявий ва маънавий покланишни таъминлашга кўмаклашади. Қадриятларнинг барча турлари инсоннинг айниқса ёшларнинг фаровон ҳаёт кечириши, эркин яшаши, маънавий-ахлоқий камол топиши учун хизмат қиладиган воситалар бўлиб ҳисобланади. Шу қадриятлардан жамиятимизнинг ҳамма аъзолари, оила, маҳалла, мактаб ва ўндан кейинги бўғинларида ўнимли фойдаланилса усиб келаётган ёш авлод баркамол инсон бўлиб етишадилар. Масалан, бугунги кунда мамлакатимиз ҳудудида мавжуд бўлган 4 мингдан зиёд моддий-маънавий обида умумжаҳон меросининг ноёб намунаси сифатида ЮНЕСКО рўйхатига киритилган бўлиб, ана шундай бой маънавий меросимизнинг моҳияти ва аҳамиятини ёшларимиз онгига теран сингдириш зиёлиларимиз олдидаги энг долзарб вазифалардан бири ҳисобланади.

Жамиятнинг тараққиёти, унинг иқтисодий ютуқлари, иқтисодий ривожланиши теплари, унинг сиёси мавқеи, ителлекуал потенциали ва бошқа кўрсаткичлари миллатнинг ахлоқий онги ва руҳиятига нисбатан юзаки иккиламчи характерга эга. Ахлоқ нормалари ҳар бир халқ, миллат, давлат тараққиётининг асосий ҳаракатлантирувчи кучи ҳисобланади ва улар негизида тараққиёт стратегияси ишлаб чиқилади. Бугунги замонавий тарбия тизимида қадриятлар тан олинади, аммо ижтимоий фаоллик билан боғланган ҳолда ўрганимаган. Айниқса ижтимоий муносабатлар сферасида қадриятларнинг ўрни ва ижтимоий воқеликдаги уларнинг аниқ маънавий-ахлоқий мазмуни ўз тадқиқотчиларини кутитиб қолмоқда.

Шарқ ёшлари масалан, япон ёки ўзбек ота-онага тик гапиришини тўғридан-тўғри қарши чиқишни анъанавий ахлоқий қоидаларнинг оёқ ости қилиниши деб тушунади, падари ё волидасига кўзини ерга тикиб, мулойим, ўз

фикрини товуш кўтармай айтишни, баъзан эса сукут сақлашини афзал деб билади, уларга бўйсунини бурч сифатида олиб қарайди. Шарқона эътиқод, одобий конун-қоидаларнинг анъанавийлик билан боғлиқ баъзи замонавий нуқтаи назардан нуқсонли томонлари бор. Лекин, шунга карамай, уларда инсонийлик ва меҳр-оқибат туйғулари ҳали ҳам мустаҳкам илдизига эга. Ғарбда эса ҳозирги пайтда бундай фазилатларни учратиш тобора ғайри табиий ҳолатга ўхшаб қолмоқда.

Умуман олганда, Шарқда маънавият, ахлоқ ёшлар тарбиясида устувор бўлиб келган ҳамда шу орқали Ғарб маданиятига маълум маънода таъсир кўрсатиб келмоқда. Инсоният ҳаётида илм-фан, маданиятнинг натижаси бўлган техника саноатнинг ўрни ортиб бориши билан маънавият, ахлоқ – одоб, тарбия масалалари кун тартибида иккинчи ўринга тушиб борди. Ғарб аҳолиси ўртасида жамоавийлик таъсири пасайиб, индивидуаллик, худбинлик, молпарастлик, бойликка учлик ва ҳар қандай йўл билан бўлсада бойликка эришиш каби иллатлар авж олиб кетди. Оқибатда маънавият ва маданият инқироз йўлига тушиб қолди. Инсоний қадриятлар тан олинмай қуйилди ва инсоний муносабатлар асосан, ўзаро фойдали манфаатларгагина асосланадиган бўлди. Маданиятдан фойда излаш бошланди, ҳамма нарса сотиладиган ва сотиб олинладиган ҳолатга келиб қолди.

Инсоний ҳис-туйғулар оёқ ости қилиб танланди. Кишиларни ҳайратлантириш учун ҳеч нарсадан тап тортилмайдиган ҳодисалар кундалик воқеаларга айланди. XX аср ўрталарига, айниқса, охирларига келиб турли маданий тадбирлар катта фойда келтирадиган воқеаларга айлантирилди. Миллионлаб инсонлар онгини бошқарадиган медиа магнатлар, аҳолининг ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий даражаларининг ўсишига эмас, балки ахлоқий тубанлашувига ва руҳий эзилишига сабаб бўладиган фахш, зўравонлик, қотиллик, уруш ва шунга ўхшаш воқеа ва ҳодисаларни кенг экранларга олиб чиқа бошладилар. Таъкидлаш жоизки, тор доирадаги гуруҳлар манфаатига хизмат қилиб катта фойда келтирадиган кассабоп адабиёт, секс, порнография, мафия ҳаётини кўз-кўз қиладиган асарлар нафақат ўз юртларида,

балки жаҳон бўйлаб кенг ёйилиб бориши учун маблағни аямай сафламоқдалар. Бундай маънавий ва маданий даражаси паст бўлган маҳсулотлар Ғарб «эркин дунё ҳаётининг» ўзига хос жиҳатларини акс эттирувчи воқеликлар сифатида ёйилиб бораётганлиги бежиз эмас.

Ривожланаётган давлатларни доимо ўз таъсир доираларида ушлаб туришлари учун «оммавий маданият» намуналари орқали уларнинг ёшларига космополитизм руҳини сингдиришга интиладилар. Шарқ маънавияти инсонни ўзлигини, миллий ғурурини танишга, халқига хизмат қилишга, ватанига содиқ фарзанд бўлишга, миллий ва умуминсоний қадриятларга асосланиб комил инсон бўлиб вояга етишига хизмат қилса, Ғарб «оммавий маданияти» таъсирида ёшлар ўртасида худбинлик, масъулиятсизлик авж олиб, ҳаётдан мумкин қадар нима қилиб бўлсада кўпроқ ҳузурланишга берилиб кетишлари натижасида, алкаголизм, бузукчилик, гиёҳвандлик ва СПИД кабиларнинг сабабчиси бўлди. Ғарб оламининг бу каби иллатларини фақат ва фақат инсоният томонидан яратилган юксак маънавият, умуминсониятга хизмат қиладиган маданият намуналари ва шарқнинг ахлоқ-одоб қоидалари билангина бартараф этиб, инсониятни маънавий инқироздан асраб қолиш мумкин. Шайх Азизиддин Насафий комил инсон фазилатлари ҳақида гапириб, шундай деб ёзади: «Билгилки, комил инсон деб, шариат, тариқат ва ҳақиқатда етук бўлган одамга нисбатан айтадилар ва агар бу иборани тушунмасанг, бошқа ибора билан айтайин: билгилки, комил инсон шундай инсондирким, унда қуйидаги тўрт нарса камолга еткан бўлсин: яхши сўз, яхши феъл, яхши ахлоқ ва маориф»¹.

Хуллас, биз қураётган янги ҳуқуқий жамият, ҳаётимизга тобора кириб келаётган янгиланиш жараёнлари, ислоҳотларнинг тақдир ва келажаги, аввало, халқимизнинг онглилик даражасига, фаоллигига, уларнинг, жумладан ўсиб келаётган ёшларнинг дунёқарашининг кенглигига, маънавий-маърифий, ижодий ва илмий тафаккурининг юксалишига боғлиқдир. Бу юксалиш эса, бизнинг мамлакатимизда йилдан-йилга ривожланиб, босқичма-босқич илдиз

¹ Комилов Н. Тасаввуф ёки комил инсон ахлоқи. 1-китоб. – Тошкент: Ёзувчи, 1996, – 147 б.

отиб, тараққий этиб бормоқдаки, истиклолимизга эришиб, ўз тақдиримизни ўз қўлимизга олгандан кейин олдимизга қўйган - келажаги буюк давлат, ҳеч кимдан кам бўлмайдиган жамият қуришдек мақсадларимиз йўлида дадил ҳаракатланмоқдамизки, биз эришган ва эришаётган ютуқларимизни бутун дунё тан олмоқда. Чунки, мамлакатимизда мустақил ривожланиш тамойиллари, биринчидан юксак даражада тараққий топган демократик давлатларнинг ўзини ҳар томонлама оқлаган тажрибасини танқидий таҳлилдан ўтказиб, ўзимизга қабул қилиш ва жорий этиш ҳамда шу асосда ҳаётимизни қуриш, иккинчидан қадимий ва бой тарихимиз, кадриятларимиз, ота-боболаримиз азалдан асраб-авайлаб келган ва биз ҳам бугун амал қилаётган муқаддас дину-диёнатимиз, урф-одат, удум ва анъаналаримизга риоя этган ҳолда яшаш, ёшларни ҳам шу аснода тарбиялаш, ҳаётга йўлланма бериш ва камол топтириш - биз танлаган йўлнинг асосий омиллари ва шартларидир.

1.2. Уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашнинг структуравий-функционал хусусиятлари

Инсонлар ҳаётини турли ёш даврларига бўлиб ўрганиш, дастлаб, қадимги Юнонистонда амалга оширилган. Юнон олими Гиппократ инсон ҳаётини етти қисмга бўлиб ўрганишни таклиф этади: гўдаклик даври (paidion), болалик даври (pais), ўспиринлик даври (ephebos), ёш йигитлик даври (neanískos), эрлик даври (aner), ёши катта одам (presbytes), кекса одам (geros). Ўрта асрларда Европада инсон ҳаёти олти босқичга бўлиб ўрганилган: бола (7 ёшгача), ўспирин (14 ёшгача), ўспиринлик ва бошқалар (adolescentia 15–28 ёш), ёш йигит (iuventus, 28-49 ёш), қария (senectus, 50–77 ёш), кекса одам (senium,, 78 ёшдан ўлимгача бўлган вақт). Бугунги кунда эса ёшлик даври 15 дан 39 ёшгача бўлган босқични ўз ичига олмоқда. Муаллиф фикрича, ёшлик - бу маълум бир чегаралар асосида инсонга хос маънавий камолот босқичи бўлиб, унда жамият томонидан

қўйиладиган талаблар устувор аҳамият касб этади¹. Ёшлик - бу муайян касбни эгаллаш ва маънавий-моддий ҳаётни юксалтириш босқичидир. Бу даврда ёшлар миллий идентификация талабларига роя қилишига қараб, фаол ёки нофаол, уюшган ёки уюшмаган каби тоифаларга ажратилади.

Мамлакатимиз қонунчилигида ёшлар (ёш фуқаролар) деганда, ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган шахслар тушунилиши алоҳида қайд этиб қўйилган. Уюшмаган ёшлар деганда, 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшларнинг ишсиз, ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан нофаол қатлами тушунилади. Айниқса, уюшмаган ёшлар муаммоси учун давлатимиз раҳбари томонидан жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси бевосита масъул эканлигининг қайд этилиши ҳам масаланинг ўта долзарблигини ифодалайди. Бинобарин, бугунги кунда ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамияти қуришни мақсад билиб, кенг қамровли ислоҳотларни амалга ошираётган ва тараққиёт йўлидан бораётган мустақил мамлакатимизда ушбу ўзгаришларни теран идрок этадиган эркин фикрли, фаол, озод шахсларга катта эҳтиёж мавжуд. Давлат томонидан ёшларнинг ўз иқтидор ва салоҳиятларини амалда намоён қилишлари учун шароит яратиб берилиши ҳар вақт ўзини оқлаши шубҳасиз. Теран фикрли, фаол фуқаролар эса бугунги ёшларимиздан етишиб чиқишини унутмаслигимиз лозим. Зеро, «фарзандларимизни мустақил фикрли, замонавий билим ва касб-ҳунарларни эгаллаган, мустаҳкам ҳаётий позицияга эга, чинакам ватанпарвар инсонлар сифатида тарбиялаш вазифасидир»². Ўзбекистон ўз мустақиллигининг биринчи кунлариданоқ ёшлар фаоллиги масаласини асосий масалалар қаторига қўйди. Уюшмаган ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлаш масаласи, уларни тарбиялаш, малакага эга бўлиши, жамиятда ўз ўрнини топа олиши, жамият учун фойдали инсон бўлиб етишиши бу ҳозирги вақтнинг глобал, долзарб масалалари қаторига киради. Сўнгги йилларда уюшмаган ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ва бандлигини

¹ Н. А. Shapiro (ed.), The Cambridge Companion to Archaic Greece. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. Pp. xiii, 303; maps 3, figs. 42.

² Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб ҳалқимиз билан бирга курашимиз.-Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017.-103-бет.

таъминлаш муаммоларига ошиб бораётган илмий эътиборнинг мавжудлигига қарамай, унинг умумий назарий ва аниқ вазиятлар таҳлилини олиб бориш долзарб масалалардан ҳисобланади. Шу билан бирга, ҳар бир жамиятдаги ёшлар қатлами манфаатларини ўзида мужассам этган илғор ғояларни ривожлантириш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Уюшмаган ёшлар – фаол ижтимоий ҳаётдан четда қолган ўғил-қизлардир. Барча норозилик ва кўнгилсизликларнинг асосий кўзгатувчилари ҳам улар. Бундай ёшларнинг сони, таркиби бўйича аниқ маълумот йўқ. Бундай ёшлар ўзларини жамиятдан ажралиб қолган микрокосмос сифатида билиб, ўзларини ҳеч кимга керак эмасдек ҳис этишади. Зеро, бугунги кунга қадар фақат фаол, кўзга кўринган, иқтидорли ёшлар билан ишлаб, қолганларни эсдан чиқариб келинди. Шу туфайли уюшмаган йигитқизлар сони кундан-кунга кўпайиб борди. Уюшмаган, чекка ҳудудлардаги иқтидорли ёшлар эътиборсиз четда қолдирилди. Бундан ташқари, асосий урғу таълимга қаратилиб, тарбия ёддан кўтарилди. Шундай экан, бу муаммонинг олдини олиш бугунги кунда давлат сиёсати даражасига кўтарилиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 05 июлдаги «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги ПФ-5106-сон Фармони билан Ўзбекистон Ёшлар иттифоқининг ҳудудий кенгашлари қошида — «Уюшмаган ёшлар жамияти» тузилиб, республика миқёсида ҳар бир ёш оталиққа олинди. Қарорга мувофиқ, Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи Марказий Кенгаши қошида ёшларнинг хоҳиш ва интилишларидан келиб чиқиб, ёшлар уюшмалари ҳамда ёшларга ижтимоий-психологик ёрдам кўрсатиш марказлари ташкил этилди. Бу каби тадбирларнинг амалга оширилишининг бош сабаби – ҳар бир уюшмаган ёш авлодни қийнаётган масалаларга безътиборлик уларнинг турли иллатлар гирдобига тушиб қолишига сабаб бўлмоқда. Зеро, ҳар бир соҳа уюшмаган ёшлар масаласига ўз нуқтаи назари билан ёндашади. Биз, ёш авлодни келажагимиз, деб овуниб қоляпмиз. Аввало, улар бизнинг бугунимиздир. Зеро бугунини ўйламаган, эртанинг тугунини еча олмайди. Шу маънода, аввало, уюшмаган ёшлар билан

ишлаш борасида хориж тажрибасидаги ижобий жиҳатлар билан бирга, салбий омилларни ҳам ўрганиб, улардан хулоса чиқаришимиз зарур. Иккинчидан, уюшмаган ёшлар муаммосини бартараф этишда алоҳида ташкилотлар эмас, балки барча биргаликда ҳаракат қилса ижобий натижага эришиш мумкин. Учинчидан, уюшмаган ёшларнинг хабардорлик даражасини фаоллаштириш орқали мамлакатимизда улар учун яратиб берилаётган имкониятлар ҳақида маълумотга эга бўлиб боришларини таъминлаш, уйлаймизки, яхши натижаларга эришимизга олиб келади.

Ўзбекистон Республикасида жамиятни янада демократлаштириш ва модернизациялаш шаротида аҳолининг асосий салмоғини ташкил этувчи ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Шу маънода Ўзбекистон истиқлолга эришиши билан ёшларга оид давлат сиёсатининг асосларини ишлаб чиқди. Ёшларга оид давлат сиёсати – давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилишини кўзда тутадиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чора-тадбирлар тизимидир¹.

Бугун мамлакатимизда қурилаётган қонун устувор бўлган фуқаролик жамияти, ҳаётимизга кириб келаётган янгиланишлар жараёни, ислохотлар самараси энг аввало ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг интеллектуал салоҳиятини ошириш, моддий ва маънавий рағбатлантиришга қаратилган. Ўз навбатида ёшларимиз ҳам илм-фан ва бошқа соҳаларда эришаётган ютуқлари билан давлатимиз томонидан кўрсатилаётган ғамхўрликка муносиб жавоб бермоқдалар. Шу боис мамлакатимизда давлат ва жамият қурилишини такомиллаштириш, фаол фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида ёшларнинг ўрни кучайиб бормоқда. Зеро, ёшларга доир олиб борилаётган давлат сиёсати: бу борада мавжуд қонунчилик, янги қарорларнинг қабул

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги ПФ5106-сонли Фармони.

қилиниши ва ислохотларнинг амалга оширилиши мустаҳкам кучли таянч бўлмоқда. Бу даврда пухта ўйланган маънавий-маърифий тарбия тизимининг яратилиши, миллий ўзликни англаш, одамлар онгида кўп асрлик маънавий қадриятлар, анъаналарнинг қайта тикланиши туфайли юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги, Ватан равнақида ҳаёт мезонига айланган ёш баркамол авлодни камолга етказмоқда.

Уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллиги бу уларнинг маънавий ва моддий манфаатлари, эҳтиёжларини қондириш йўлидаги оқилона фаолиятининг намоён бўлишидир. Бундай ижтимоий фаоллик шакли фалсафий нуқтаи-назардан асосан рационал мақсад ва эркин тафаккур орқали ташкил этилади. Фалсафий фанлар тизимида уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлаш муаммосини ўрганиш долзарб аҳамият касб этади. Чунки уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги сабаб ва оқибат қонуниятига бўйсунди. Фалсафанинг асосий қонунлари қарама-қаршилиқлар бирлиги ва кураши, миқдор ўзгаришларини сифат ўзгаришига ўтиши, инкорни инкор қонунлари ҳам бундай фаоллик шаклини таҳлил қилишда устувор ўринни эгаллайди. Дарҳақиқат, жамиятнинг келажаги ёшлар билан боғлиқ ва улар ижтимоий тараққиётнинг асосий кучи ҳисобланади. Айниқса уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлаш маълум, тажрибадан ўтган диалектик жараён ва синергетик натижаларга асосланади. Шу нуқтаи-назардан қараганда, жамият ҳаётида кечадиган мураккаб даврлар ҳар доим зиддиятли жараёнларни енгиб ўтишга қодир инсонларга бўлган эҳтиёжни кучайтирган. Мустақиллик ибтидосида уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлаш муаммолари худди ана шу ҳолатларни ўзида акс эттиради. Яъни бу пайтда ҳаётга бўлган чексиз талаблар ортган ва янги жамият барпо этиш ҳаракати тўлақонли манфаатларини юзага чиқариш учун инсонларни ҳаракат қилишга ундаган. Бироқ бу даврда уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлаш билан боғлиқ бир қанча муаммолар йиғилиб қолган эди. Булар қуйидагилардан иборат:

- уюшмаган ёшларда етарли даражада ҳаёт ҳақидаги тасаввурлар шаклланишига ундайдиган дунёқараш шаклланмаган эди. Бундан кемтикликда турли ғаразли мақсадларни кўзлаган бузгунчи диний оқимлар мафкурачилари уларда сохта, бузуқ ишончни шакллантиришда фойдаланганлар. Охир-оқибатда эса баъзи ёшларда дунёқарашни сайёзлиги ва паст диний саводхонлик сабаб ксенофоб ёки диний-экстремистик қарашлар шаклланган эди.

- уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлаш мақсадида улар учун эркин ижодий муҳит яратиш ва бу муҳитда ўзларини бор қобилиятларини намоён этишга муносиб шарт-шароит яратиш масаласида мамлакатимизда бир қанча муаммолар йиғилиб қолганлиги сабаб турли даражадаги мураккаб ижтимоий муаммолар ва жиноятчилик шакллари ўсиб борган эди;

- уюшмаган ёшлар қатламининг баъзи бир вакиллари тарбиясида лоқайдлик, бепарволик, сабрсизлик масъулиятсизлик, ишончсизлик, хасад, кибр-хаво, ўзни англамаслик, адолатсизлик, иймонсизлик, беъманилик каби салбий иллатларни намоён бўлиши ҳам бу муаммони ҳал этиш заруратини юзага келтирди;

- уюшмаган ёшлар онги ва дунёқарашини миллий маънавий қадриятларга муносабат, миллий тарбия кўникмаларини мафкуравий иммунитет сифатида ҳосил қилиш масалалари кўпроқ назарий характерга эга бўлиб қолганлиги уларни давлат ва жамиятга бўлган ишончини сўнишига сабаб бўлган;

- уюшмаган ёшлар дунёқарашини халқимизнинг миллий маънавий қадриятларини сақлаб қолиш ҳамда мамлакат ва миллат бирлигининг узвийлиги ва давомийлигини мустаҳкамловчи янги қадриятларни шакллантириш масаласига етарли даражада эътибор қаратилмаганлиги ҳам бу йўналишдаги муаммолар кўламини янада кенгайтишига олиб келди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев «Биринчи вазифа – биз учун муқаддас бўлган оила асосларини янада мустаҳкамлаш, хонадонларда тинчлик-хотиржамлик, аҳиллик ва ўзаро ҳурмат муҳитини яратиш, маънавий-маърифий ишларни аниқ мазмун билан тўлдиришдан иборат бўлмоғи зарур. Иккинчи вазифа – аёллар ўртасида жиноятчилик, оилаларда

ажралишлар кўпайгани, ёшларнинг турли диний-экстремистик оқимлар ва террористик ташкилотлар таъсирига тушиши каби халқимизга хос бўлмаган аччиқ ва нохуш масалалар билан боғлиқ»¹, дея алоҳида таъкидлаб ўтди.

Уюлмаган ёшлар ўртасида учраб турадиган тушкун кайфият ва бузғунчи қарашлар жамият равнақига ўз салбий таъсирини ўтказди. Шундай экан, бундай ёшлар тоифаси онгига таъсир этиши мумкин бўлган ҳар қандай ёт ва бузғунчи ғоялардан ҳимояланиш муҳим аҳамиятга эга. Шу боисдан ҳам бундай ёшларнинг кайфияти, орзу-умидлари, мақсадлари, интилишлари ва қизиқишларини эзгулик сари йўналтириш долзарб вазифалардан ҳисобланади. Чунки «Бугунги Ўзбекистон фуқароси тафаккури тубдан ўзгарган ва ана шу ўзгарган тафаккур орқали ҳаёт мазмунини ўзгартираётган, турмуш тарзини янгилаётган ва ана шу маънавий-руҳий жараёнлар орқали ўзини ҳам, жамиятни ҳам тубдан янгилаётган комил шахс сифатида кўзга ташланади».² Шу билан бирга, уюлмаган ёшлар ўртасида таълим, меҳнат, маданият қонунларига бўйсунмиш туйғусини шакллантириш бу борадаги мураккаб муаммоларни ҳал этишда устувор аҳамият касб этади.

Ҳозирги даврда жамиятнинг барча соҳалари ўз фаоллигини кенгайтириб бормоқда. Ёшлар мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида ҳал қилувчи куч сифатида намоён бўлмоқда. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон раҳбарияти эзгу мақсад ва вазифаларни самарали бўлишида ёшларнинг иштирокига бевосита суянади. Аини пайтда ёшларда мавжуд бўлган фаол бунёдкорликни қўллаб-қувватлаш орқали, уларни жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётини барқарорлаштириш ишида кўмак беради. Шу сабабдан ҳам давлатимизнинг бу объектив жараёнда самарали ишларни амалга ошириши ҳозирги даврнинг долзарб масалаларидан бирига айланиши зарур. Мамлакатимиз бозор иқтисодиётига ўтаётган бир даврда ёшлар тарбияси давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Шу боисдан ҳам Президентимиз Шавкат

¹ Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Тошкент, “Ўзбекистон”. 2017. 43-бет.

² Жўраев Н. Тафаккурдаги эвришиш. – Тошкент: Шарқ, 2001. - Б. 230; Жакбаров М. Комил инсон ғояси: тарихий-фалсафий таҳлил. – Тошкент: Абу Али ибн Сино нашриёти, 2000.

Мирзиёев «ёшларни ўқитиш, уларни маънавий ва ахлоқий тарбиялаш, уларнинг билим олиши ва ўзини-ўзи камолга етказишга интилишини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратиш лозим»¹ деган эди.

«Мамлакатимизда баркамол авлодни шакллантириш, ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний соғлом этиб тарбиялаш, уларни олиб борилаётган ислохотларнинг фаол иштирокчисига айлантиришга қаратилган чора-тадбирлар изчил амалга оширилмоқда»². Биз мамлакат ривожланиш босқичларида бир қанча тўсиқларни енгиб ўтиб, фуқаролик жамиятини шакллантирмоқдамиз. Бунда давлатимизни умуминсоний демократик тамойили, аждодлардан қолган бой маънавий-маданий меросларни сақлаган ҳолда авлодларга етказиш, инсонларни эзгу ғоялар атрофида жипслаштириш асосида ривожлантира оламиз. Шу ўринда қайд қилиш лозимки, ўзликни англаш тарихни билишдан бошланади. Тарих – буюк мураббий тарбия ва ибрат манбаидир. Қадимги Хитой донишмандлари «Инсонни гавдаси олдинга, юзи эса ортга қаратган ҳолда тасвирлаганлар»³. Яъни, улар наздида инсоният келажак сари интилар экан ўтмишни доимо ёдда сақламоғи шарт. Давлат, жамият бунёдкор ғояларга таянсагина, маънавий жиҳатдан юксалади, тараққиётга эришади. Юртимизнинг узоқ ва ғоят мураккаб тарихи буни қайта-қайта исботлаган. Хусусан, Темурийлар салтанатини бир неча асрлар давомида гуллаб яшнаган, ўша даврда илм-маърифат маркази бўлган, улуғ алломаларни дунёга келтирган салтанатни бобомиз Амир Темур ўз ғоялари атрофида бирлаштирган эди. Яъни, «Мен ўз салтанатимни дин-у ислом, тўра ва тузук асосида мустаҳкамладим, салтанатни бошқаришда учраган ҳар қандай воқеа ва ишни тузук асосида бажардим, давлат агар дин-у ойин асосида қурилмас экан, бундай салтанатнинг шукуҳи, қудрати ва таркиби йўқолади. Бундай салтанат яланғоч одамга ўхшарким, уни кўрган ҳар кимса, назарини олиб қочади. Ёхуд

¹ Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни катъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – 1-жилд. Тошкент: Ўзбекистон, 2017-422- бетлар.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 августдаги “Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний баркамол этиб тарбиялаш, уларга таълим-тарбия бериш тизимини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори // “Халқ сўзи” 2018 йил 15 август

³ Миллий ғоя ва маънавият тараққиёт тамойиллари. – Тошкент: ЎФМЖ, 2005 – Б. 13

касу нокас тап тортмай кириб чиқадиган томисиз, эшиги-тўсиғи йўқ уйга ўхшайди»¹ деган эди. Бу борада буюк соҳибқурон Амир Темур бобомизнинг: «Адолат ҳар бир ишда ҳамроҳимиз ва дастуримиз бўлсин!» деган чуқур маъноли сўзлари ҳар биримиз учун ҳаётий эътиқодга айланиши лозим»² деган эди, Президентимиз Шавкат Мирзиёев.

Хуллас, мустақиллик шарофати боис юртимизда дунёни янгича идрок этадиган, ўз тақдирини Ватан тақдири билан боғлиқ, деб биладиган янги авлод вакиллари шаклланди. Мамлакатнинг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий салоҳиятига ўз ҳиссасини қўшадиган билимдон, зукко, тадбиркор инсонлар вояга етди. Дарҳақиқат, ҳар бир мамлакатда аҳолининг ижтимоий-сиёсий фаоллиги маънавий интеллектуал салоҳияти жамият тараққиётини белгиловчи муҳим омиллардан биридир. Давлат ва жамият бошқарувида фуқароларнинг айниқса, ёшларнинг иштироки уларнинг объектив воқеликка муносабатида тўла намоён бўлади. Бошқарув жараёнидаги бундай муносабат ҳар бир инсоннинг жамият сиёсий ҳаётида ўз ўрнига эга бўлиши, ижтимоий, сиёсий, иқтисодий мақсад ва манфаатларининг қондирилиши ҳамда, уларни амалга ошириш йўлидаги ҳаракатлар асосида юз беради. Жамиятда янгича муносабатлар таркиб топаётган ҳозирги даврда ёшларнинг жамият ҳаётининг барча соҳаларида фаол иштирок этиш имкониятлари кенгайиб бормоқда.

1.3. Уюлмаган ёшлар ҳаёт стратегиясини шакллантиришнинг ўзига хос жиҳатлари

«Ёшлар» ёки «ёшлик» тушунчаси ҳар қандай жамиятга хос бўлган ва маълум демографик даврларни қамраб олган ўзига хос тушунча. Ҳозирги давр тадқиқотчилари ахборотлар жамияти ҳисобланган янги асрда ёшларнинг ҳамма соҳа ва тармоқларда фаол ҳаракат қилаётганлигини инкор этмаган ҳолда, мавжуд тараққиёт ўзига хос равишда социал, сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий ва, табиийки, маънавий муаммоларни ҳам юзага келтираётганлигини кўрсатиб

¹ Амир Темур тузуклари . Тошкент: “Ўзбекистон” 2011-79-бет

² Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз.- Тошкент: Ўзбекистон”, 2018 10-бет

ўтмоқдалар. Бугун биз ёшлар ҳақида, ёшларнинг дунёқараши, маънавий-ахлоқий олами, одам ва олам, инсон ва жамият хусусидаги фикрлари ҳақида ўйлар эканмиз, уларнинг ҳар томонлама баркамол бўлишини таъминлашимиз зарур. Бу эса ўз-ўзидан юксак билим савиясини эгаллашни, фан ютуқларини ўзлаштиришни, маърифатли ва баркамол шахс бўлишини тақозо этадиган ҳодиса. Чунки улуғ маърифатпарвар Абдулла Авлоний айтганидек: «Маърифат – шижоатдур. Маърифатли киши шижоатли бўлур». Жамият эса шижоатли, ғайратли, ташаббускор ва фидоий ёшларга муҳтож. Зотан, маърифатсиз жамиятда хурофот кучаяди, хурофот эса жаҳолат ва бидъатни келтириб чиқаради.

Ёшлар жамиятда алоҳида мавқега эга бўлган ўзига хос ижтимоий гуруҳ ҳисобланади. Уларни хусусиятловчи асосий жиҳат болалиқдан ёшликка ўтиши билан боғлиқ бўлиб, бу ўз навбатида бу гуруҳ вакилларида ижтимоий масъулиятнинг шаклланиши билан боғлиқ ҳолда амалга ошади. Баъзи олимлар ёшларни ижтимоий тикланиш ва ривожланиш имконияти берилган ижтимоий-демографик гуруҳ сифатида таъриф ва тасниф этадилар. Чунки жамият бир томондан ёш инсонларни турли имтиёзлар билан таъминлайди. Бироқ, бошқа томондан жамият ҳаёти билан боғлиқ бир қатор соҳаларда уларнинг фаол иштирок этишига муайян чекловлар қўяди. Кишиларни ёшларга мансуб деб белгилашга имкон берувчи ёш доиралари ҳар бир давлатнинг ички сиёсати ва менталитети билан боғлиқ ҳолда фарқланади. Масалан, Ўзбекистонда ёшларнинг кичик ёш чегараси 14 ва 16, юқори чегараси 25 ва 30 қилиб белгилаб қўйилган¹. Шундай қилиб, ёшлик инсон ҳаётидаги ва унинг дунёқараши шаклланишидаги энг муҳим босқич ҳисобланади. Айнан шу босқичда уларни ҳиссий-шахсий ва когнитив фаолияти анча ривожланган бўлади. Шу боисдан ҳам Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев тарихий ўзгаришлар содир этилган «Камолот» ЁИХ IV қурултойида ёшлар билан тенг бўлиб, улар қалбидаги, юрагидаги ўй-фикрлар, мақсад-муддаолар, керак бўлса, ушалмай

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 37-сон, 426-модда; 2017 й., 24-сон, 487-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.07.2018 й., 03/18/486/1559-сон

турган ниятлар билан яқиндан танишишни ўз фаолияти учун муҳим деб ҳисоблашини алоҳида таъкидлаб ўтган эди¹.

Ёшлар бунёдкорлик салоҳиятига эга бебаҳо ресурсдир. Аммо мазкур салмоқли қатлам юрт тақдири ва келажагини ҳал қилувчи катта кучга айланиши учун давлат, даставвал, уларни ижтимоий, маънавий ва моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаши, ўз ҳуқуқ ҳамда мажбуриятларини эркин рўёбга чиқариши, жамиятда муносиб ўрнини топишига қулай шароит ва имконият яратиши керак. Мамлакатимизда олиб борилаётган ишлар сиёсати аслида келажак учун олиб борилаётган сиёсатдир. Ўз келажагини таъминлашга интилган ҳар қандай давлат ва миллат энг аввало, ёшларга нисбатан тўғри сиёсат олиб бориш лозим. Ўзбекистонда худди шундай бўлмоқда. Ёш авлод камолоти унинг маънавияти билан бевосита боғлиқдир. Бу эса йигит-қизларни ўзини-ўзи юксалтиришга рағбат беради. Бугунги кунда ёшларимизда ташаббус, уюшқоқлик, яратишга бўлган моиллик кучаймоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев барча раҳбарларнинг эътиборини ёшлар ташкилотларининг муаммоларига устувор тарзда қаратилишини талаб қилган ҳолда барча катта-кичик раҳбарлар қулоғига қўрғошиндек қуйиб олсин: биз энди сизларнинг фаолиятингизга пахта ёки ғаллага қараб эмас, энг аввало, сизларнинг ёшларга, ёшларга оид давлат сиёсатига бўлган муносабатингизга қараб баҳо берамиз».² Шу боисдан ҳам мамлакатимизда бюджет ташкилотлари ходимлари ва талабалари мажбурий равишда пахта теримига чиқариш қатъиян тақиқланди. «Пахта мавсумида Халқаро меҳнат ташкилоти томонидан болалар меҳнати ва мажбурий меҳнатнинг олдини олиш бўйича тизимли мониторинг йўлга қўйилди. Ўзимиз қаттиқ назоратга олганимиз туфайли биронта салбий ҳолат аниқланмади».³

Бугун юртимиз ҳаётининг қайси соҳасини олманг, барчасида жиддий ўзгариш янгилашиш жараёнининг чуқурлашаётганини, иқтисодиёт, сиёсат,

¹ <https://president.uz/uz/lists/view/730>

² Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – 1-жилд. Тошкент: Ўзбекистон, 2017.- 514-бет.

³ Мирзиёев Ш.М. Конституция – эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Тошкент: Ўзбекистон, 2018.- 19-бет.

ижтимоий ҳаёт, маънавий-маърифий жабҳада ҳамда кишилар онгу шуурида демократик кадриятлар халқимизнинг тарихий тажрибаси, илмий-фалсафий мероси, илғор анъана ва урф-одатлари билан уйғун тарзда қарор топиб бораётганига гувоҳ бўламиз. Шунингдек, ёшларимизни ҳам маънан, ҳам жисмонан етук, замонавий билимларни пухта эгаллаган юксак ақл заковат соҳиблари этиб вояга етказиш давлатимиз раҳбарининг доимий эътиборида бўлиб келмоқда. Бу олиб борилаётган бунёдкорлик ишларининг мақсади халқимизнинг турмуш фаровонлигига қаратилган. Бу ишларни бажаришда албатта ёшларимиз кучига таянилади. Халқимизда асрлар оша сайқал топиб келган миллий урф-одат ва анъаналаримиз умуминсоний кадриятлар билан уйғунлашга ҳолда бугунги кунимизда акс этмоқда. Халқимизнинг моддий ва маънавий меросини бутун дунё тан олмоқда. Шунинг учун ҳам ҳар биримизда биз қандай улуғ зотларнинг авлодлари эканлигимизни хис қилмоғимиз ва улардан бизларга қолдирилаётган бу бебаҳо бойликни асраб-авайлаб келажак авлодга соф ҳолда етказмоғимиз даркор. Бу жараён ҳар бир кунимизда, ҳар бир қилган ишимизда, Ватанимизнинг тараққиётига қўшган хиссамизда намоён бўлади.

Бола тарбиясига салбий таъсир кўрсатадиган ҳолатлардан бири эр-хотиннинг ўзаро жанжалидир. Айрим ота-оналарнинг фарзандлари олдида бир-бирларига айтадиган беҳаё сўзлари бола асабига таъсир этмай қолмайди. Агар, оила муҳити носоғлом бўлса, тарбия самара бермайди. Нотинч оиладаги бола боғчада ҳам, мактабда ҳам, жамоат жойларида ҳам ўзини тутишни билмайди. Корейс ва япон халқлари ўз кадриятларини улуғлаши, одоб-ахлоқ, фарзанд тарбиясига муносабати жаҳатидан халқимизга жуда ўхшаб кетади. Японияда эр-хотин фарзандлари олдида жанжаллашиш тугул, айтишишдан ҳам ўзларини тиядилар, муаммоларини ўзаро ҳал қилиб, болаларини фойдали меҳнатга жалб этадилар. Бола тарбиясида оила, ота-она билан бир қаторда, маҳалла ва мактаб ҳам масъулдир. Жамиятда ҳар қандай қусур ва камчиликларнинг илдизини аксар ҳолларда оилалардаги ижтимоий-маънавий муҳитдан излаш нечоғли ўзини оқлагани каби кучли, барқарор ҳамда фаровон давлат тизими негизини ҳам, аввало, мустаҳкам оилалар ташкил этишини бугун тобора чуқур англаб етмоқдамиз.

Шу маънода, Президентимиз Шавкат Мирзиёев миллий ва маънавий кадриятларимиздан келиб чиққан ҳолда оила институтини ривожлантириш, бу соҳада йиллар давомида эътибордан четда қолиб келган бўшлиқ ҳамда муаммолар ечими юзасидан тегишли давлат органлари ва жамоат ташкилотлари олдига долзарб вазифаларни қўяётгани бежиз эмас. Маҳалладаги ҳар қандай салбий ва ижобий ҳолатлар нафақат катталар, балки ёшларнинг ҳам кузатувида бўлади. Масалан, маҳаллада тўй бўлса, унга катталар қатори болалар ҳам чиқади. Тўйда эркаклар маст-аласт юрса, муштлашса ёки уч-тўрт аёл бир-бирини ҳақоратласа, жанжаллашса, албатта, бу мурғак қалбларга ўзининг салбий таъсирини ўтказмасдан қолмайди.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев ижодкор зиёлилар билан учрашувида парламентга бир ой муддатда оилавий маросимларни тартибга солиш, уларни ихчам, исрофгарчилик ва дабдабага йўл қўймасдан ўтказиш бўйича бир ой муддатда қарор лойиҳасини тайёрлаш вазифаси топширилди. Шунингдек, давлатимиз раҳбари жойларда бўлаётган учрашув ва мулоқотларда кўп маротаба мазкур соҳани тартибга солиш бўйича илтимослар бўлаётгани, Виртуал қабулхонага ёзилаётганини маълум қилган эди. Ҳақиқатан ҳам, айтиш мумкинки, шу масала неча йиллар, ҳатто асрлардан бери кун тартибидан тушмасдан келаётганлиги ҳам алоҳида қайд этган эдилар. «Мана, ўзинглар кўряпсизлар, соппа-соғ юрган айрим одамлар элликка кирмасдан туриб тўсатдан инсулт бўляпти, инфаркт бўляпти. Сабабини суриштирсангиз, бошқалардан қолмасликка тиришиб, катта тўй қиламан, деб қарзга ботган бўлади. Ҳали қарзидан қутулмасдан, яна тўй қилиши керак. Очигини айтадиган бўлсак, тўй-ҳашамлар билан боғлиқ ортиқча харажатлар минг-минглаб оилаларнинг нафақат иқтисодий аҳволига, балки, бутун ҳаётига жиддий салбий таъсир кўрсатмоқда», дейди Шавкат Мирзиёев. 2018 йил 29 июнда Олий Мажлис Сенати томонидан «Тўй-ҳашамлар, оилавий тантаналар, маъруза ва маросимлар, марҳумларнинг хотирасига бағишланган тадбирлар ўтказилишини

тартибга солиш тўғрисида»¹ қарор қабул қилинди. Сенат томонидан ўрганишлар давомида давлат ва жамоат ташкилотлари иштирокида 10 мингдан зиёд учрашув, давра сўхбати ва тарғибот тадбирлари ташкил этилди. Муҳокамаларда 120 мингдан ортиқ мутахассис ва экспертлар, жамоатчилик ҳамда ОАВ вакиллари қатнашди. Республика ишчи гуруҳи аъзолари, хусусан, Республика маънавият ва маърифат маркази, «ижтимоий фикр» жамоатчилик маркази томонидан 250 мингдан зиёд фуқоролар ўртасида сўровнома ўтказилди. Даврий босма нашрларда оилавий тадбирлар билан боғлиқ 350 дан ортиқ таҳлилий-ахборот материал эълон қилинди, марказий телерадиокомпанияларда 150 дан зиёд кўрсатув, ток-шоу ва репортажлар, 450 дан ортиқ эшиттириш эфирга ўзатилади. Интернет нашрлари ва ижтимоий тармоқларга жойлаштирилган хабарлар 4 миллион маротаба ўқилди, 1,3 миллиондан ортиқ фуқоро иштирокида муҳокама қилинди.²

Уюлмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлашнинг муҳим жиҳати бу уларда ўз ҳаёт стратегиясини шакллантиришдан иборатдир. Бир томондан ҳаёт стратегияси шахс ўзига майда кам қадриятли интилишларни бўйсундирувчи қадриятли мақсадларнинг сабаблари, вужудга келиши, унинг иерархияси оқибати сифатидаги шахс ўз олдига кўядиган муайян мақсадлари умумий натижаси сифатида шаклланади. Бошқа томондан, ҳаёт стратегияси у ислоҳ қилинган интилишлар ва мақсадларнинг умумий натижаси сифатида намоён бўлади.³ Муайян вақт орзу ва кўпинча эришиб бўлмайдиган мавҳум орзу-умидлардан аста-секин бир мунча воқеъ ҳаёт билан таққослаш мумкин бўлган ҳаёт стратегияси шаклланади. Шу нуқтаи-назардан қараганда, ёшларда соғлом эътиқод ва юксак дунёқарашнинг шаклланиши учун етарли муҳит зарур бўлади. Ўзбекистонда бу борада улкан ишлар амалга оширилмоқда.

¹ “Тўй-ҳашамлар, оилавий тантаналар, маъруза ва маросимлар, марҳумларнинг хотирасига бағишланган тадбирлар ўтказилишини тартибга солиш тўғрисида”ги Олий Мажлис Сенати қарори, 2018 йил 29 июнь.

² Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Сенатининг ўн бешинчи ялпи мажлиси тўғрисида Ахбороти // “Халқ сўзи”, 2018 йил 30 июнь.

³ Головаха Е.И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности // Психология личности в трудах отечественных психологов. Санк-Петербурк.: Питер, 2000. С. 79.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 3 февралдаги «Маҳалла институтини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-944 сонли Фармони асосида Республика кенгаши ҳамда ҳудудий кенгашларда ёшлар ишлари, диний-маърифий масалалар, кексалар ва фахрийлар ишлари бўйича раис ўринбосарлари лавозимларини, шунингдек маҳаллаларда жамоатчилик асосида фаолият юритадиган ёшлар масалалари бўйича фуқаролар йиғини раисининг ўринбосари – маслаҳатчи лавозимининг жорий этилиши муҳим аҳамиятга эга бўлди. Айти пайтда фуқаролар йиғини раисларининг ёшлар масалалари бўйича ўринбосарлари ўз фаолиятида маҳаллаларда аҳоли, ёшларни маънавий қадриятлар, ватанпарварлик ва инсонпарварлик руҳида тарбиялаш, осойишталикни таъминлаш, таълим, соғлиқни сақлаш, маданият, спорт соҳаларига доир тадбирларни амалга ошириш шунингдек, байрам ва бошқа оммавий тадбирларни уюштиришда фуқаролар йиғинларига услубий-амалий ёрдамлар кўрсатади, бу борада тадбирлар режасини тайёрлайди ва бажарилишини назорат қилади. Ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш, уларни Ватанга муҳаббат, юртга садоқат руҳида улғайишларига қўмаклашиш, ёшлар ўртасида иқтидорли ва истеъдодлиларини излаб топиш ва уларни қўллаб-қувватлаш, ақлан етук ва жисмонан бақувват бўлиб камол топишларини ташкиллаштириш, улар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш, спорт мусобақаларига оммавий жалб этиш фуқаролар йиғини раисларининг ёшлар масалалари бўйича ўринбосарлари фаолиятининг мақсад ва вазифаларидан ҳисобланади. Бу эса маҳаллаларда уюлмаган ёшлар билан юқорида қайд этиб ўтилган тузилмалар фаолиятининг тизимли йўлга қўйилиши уларни жамиятга интеграция қилишда самарали омил бўлиб хизмат қилади.

Авалло биринчидан, ёшларни ижтимоий қарашларига, ҳулқиға, қизиқишиға, дунёқарашига ва бошқа жиҳатларини ўрганишда муайян давр, шарт-шароитларнинг ўзига хослигидан келиб чиқиб баҳо бериш талаб қилинади. Иккинчидан, ёшларни ўзига хос турмуш тарзини таҳлил қилиш ва ўрганиш. Бунда ёшларнинг ижтимоий ҳолати, ҳаёт кечириш тарзи ва унинг

ривожланишини назарий ва эмперик жиҳатдан ўрганиш. Учинчидан, ёшларнинг ҳар тамонлама маънавий боришини ўрганиш ва таҳлил қилиш. Мавжуд ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар, муҳитнинг ўзгариши оқибатида авлодлар ўртасидаги доимий боғлиқликни динамик ўрганиш. Дарҳақиқат, ёшлар жамиятнинг энг катта ва ҳаракатчан қисми ҳисобланар экан. Уларни ҳар доим ўрганиб бориш замоннинг долзарб масалалари қаторига киради.

Ёшлар, хусусан уюшмаган ёшлар маънавиятини ривожлантиришда маҳалланинг роли ниҳоятда каттадир. Ўз-ўзини бошқаришнинг миллий модели бўлган маҳалла халқимизнинг азалий удумлари, урф-одатлари ва анъаналарига таянган ҳолда, улкан маънавий тарбия вазифасини бажаради. Кексаларнинг панду насиҳати, катталарнинг шахсий ибрати, жамоанинг ҳамжиҳатлиги орқали одамлар онгига эзгулик ғоялари сингдириб борилади. Маҳалла аввало соғлом ижтимоий-маънавий, ахлоқий муҳит саналади. Маҳаллада кучли таъсирга эга бўлган жамоатчилик фикри маҳалла аҳлини унинг катта ёки кичиклигидан, амалдор ёки оддий ишчи, ҳунарманд, бой ёки ночор бўлишидан қатъий назар уларнинг хулқ-атвори, ўзаро муносабатларини адолат ва маънавий мезонлар асосида тартибга солиб туради. Маҳаллада кенг жамоатчилик ўртасида ғоявий-мафкуравий, маънавиймаърифий ишларни самарали йўлга қўйиш учун катта имкониятлар мавжуд. Айниқса, ҳар бир ёш қалбида миллий кадриятлар, меҳр-оқибат, ҳамжиҳатлик, инсонийлик, эл-юрт шаъни учун кураш, ўзаро ёрдам каби фазилатларни камол топишида маҳалланинг ўрни беқиёс.

Ҳозирги кунда шахс маънавиятини шакллантиришда оммавий ахборот воситалари: радио, телевидение, вақтли нашрлар, электрон ахборот воситалари ҳам тобора муҳим имконият касб этиб бормоқда. Улар бир вақтнинг ўзида ҳам ахборот майдони, ҳам ижтимоий-сиёсий, маънавиймаърифий минбар, шу билан бирга, инсонга маданий, бадиий-эстетик, маънавий озиқ берадиган ва хордиқ чиқарадиган макон вазифасини бажармоқда. Уюшмаган ёшлар маънавиятини ривожлантиришнинг муҳим воситалари қаторида жамоат ташкилотлари ичида, айниқса Ўзбекистон Ёшлар Иттифоқининг роли бениҳоя каттадир. Чунки,

Ёшлар Иттифоқи мамлакатнинг бутун ёшларни бирлаштирадиган, уларнинг муаммоларига ечим топадиган ташкилот ҳисобланади. Бу ташкилотни ёшлар маънавиятини шакллантириш ва ривожлантиришдаги яна бир имконияти шундаки, унда ёшларнинг ўзлари, ўз қобилияти, интеллектуал салоҳияти ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда тегишли соҳалар бўйича ташаббус кўрсатадилар. Бу уларга кенг миқёсда ҳаракат қилишлари учун имконият яратади.

Мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида жамият ҳаётининг маънавий маърифий асосларини мустаҳкамлаш, халқ минталитетини тўла тиклаш, миллий истиқлол ғоясининг дастурларини ва тамойилларини ҳаётга тадбиқ этиш, юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод қалбида Ватанимиз тақдири ва келажаги учун дахлдорлик ва масъулият ҳиссини ошириш, ёт ғояларга қарши мафкуравий иммунитетни кучайтиришга қаратилган тарғибот тизим ишлари самарали олиб борилмоқда. Бу жараёнда Республика Маънавият тарғибот маркази, унинг жойлардаги тузилмалари ҳамда Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий марказлари томонидан муайян ишлар амалга оширилмоқда. Аммо, бугунги кунда дунё мамлакатларида глобаллашув жараёнлари кучайиб, тинчлик ва барқарорликка қарши янги таҳдид ва хатарлар тобора кўпайиб бораётганлиги кузатилмоқда.¹ Бундай вазият бевосита бизни янада огоҳликка чақиради.

Бундай мураккаб ва таҳликали вазиятларни таҳлилий баҳолаб, ҳудудларда амалга оширилаётган ижобий ишларни ва унинг фаолиятини замон талаблари асосида ривожланаётганлигини эътироф этиш мумкин. Ҳукуратимиз тамонидан олиб борилган сиёсат ижтимоий соҳада ўзининг том маънодаги ютуқ ва истиқболларини кўрсатмоқда. Лекин, оила, маҳалла ва таълим муассасаларида ёшлар тарбиясига, чекка ҳудудлар ва маҳаллаларда уюлмаган ёшлар билан мақсадли ғоявий-тарбиявий ишларни олиб боришда юзаки тарзда олиб борилаётгани, жинойтчилик, диний экстремизм ва террористик

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маънавий маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги bosқияга кўтариш тўғрисида»ги Қарори, 2017 йил 28 июль. ПҚ-3160 -сон

ҳаракатларга адашиб кўшилиб қолиш, миллий кадриятларга эътиборсизлик, эрта турмуш қуриш, оилавий ажралишлар каби салбий ҳолатларнинг олдини олишга қаратилган тарғибот ишларининг аксарият ҳолларда кутилган натижани бермаётгани кўриш мумкин. Бу масалаларни бартараф этишга жиддий эътиборни қаратиш талаб этилмоқда.¹ Жараёнларнинг самарадорлигини ошириш мақсадида Президентимиз ташаббуси билан чиқарилган бир қатор қарор ва фармонлар бевосита ушбу ҳолатларни бартараф этишга йўналтирилганлигини кўриш мумкин.

Президент Ш.М.Мирзиёев тамонидан ишлаб чиқилган Ҳаракатлар стратегиясида 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ижтимоий-иқтисодий соҳасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши, давлат бошқаруви органларининг қуйи бўғинлари фаолиятини тубдан яхшилаш, раҳбарларнинг халқ билан мулоқот қилиш тизимини шакллантириш, халқ раҳбарга эмас, раҳбарлар халқ учун хизмат қилиш ишларни ташкил этиш механизми устувор вазифа сифатида белгилаб қўйилган. Мамлакатимизда жорий йилда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилиб, дастур юзасидан ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнларида уларнинг фаоллигини ошириш, юксак маънавиятли, мустақил фикрловчи, қатъий ҳаётий позиция, кенг дунёқараш ва чуқур билимга эга бўлган ватанпарвар ёшларни тарбиялаш, уларда турли мафкуравий таҳдидларга қарши иммунитетни шакллантириш, иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, ижодий ва интеллектуал салоҳиятини рўёбга чиқаришга кўмаклашиш, ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш, замонавий касб-ҳунарларни пухта эгаллашлари учун муносиб шароитлар яратишга қаратилган комплекс чора-тадбирлар амалга оширилди.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда китобхонлик савиясини ошириш, мутолаа маданиятини юксалтиришга катта аҳамият берилаётганлиги натижасида

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маънавий маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги bosқияга кўтариш тўғрисида»ги Қарори, 2017 йил 28 июль. ПҚ-3160 -сон

Ўқувчи-ёшларнинг турли мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлаш мақсадида таълим муассасаларида «Адабиётга эътибор - маънавиятга, келажакка эътибор» шиори остида «Мен севиб ўқиган китоб» ва «Энг яхши китобхон» республика танловларини ташкил этилиши натижасида жамиятнинг юксак маънавиятини қарор топтиришига ҳисса қўшилди. Шу билан бирга яқиний босқич танлов ғолибларини тақдирлаш учун қимматбаҳо совғалар, жумладан, юртимизда ишлаб чиқарилган автомобилларни мукофот тариқасида берилиши, бу жуда катта рағбат бўлди. Адабиёт орқали халқ маънавиятини юксалтириш, оилавий китоб ўқиш анъаналарини кенг тарғиб қилиш, ёзувчи ва китобхон ўртасидаги мулоқотни кучайтириш, ёшларни интеллектуал ривожланган ва маънан баркамол қилиб вояга етказишда китобнинг ўрни ва аҳамиятига, китоб мутолааси маданиятига бўлган эътиборни кучайтириш ҳамда фуқоранинг, айниқса, ёшларнинг интеллектуал ва маънавий эҳтиёжларини янада тўлароқ қондириш мақсадида: «Адабиётга эътибор - маънавиятга, келажакка эътибор» шиори остида Республика «Китоб байрами» ва «Болалар китоблари» анъанавий республика фестиваллари ташкил этилди.

Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш, уларнинг маънавияти ва маданиятини юксалтиришга қаратишда қуйидаги комплекс чора-тадбирларни ташкил этилди: «Биз Ватанга таянчимиз», «Бизнинг энг катта таянчимиз ва суянчимиз, ҳал қилувчи кучимиз ёшлар» шиорлари остидаги акциялар; «Адабиёт ва санъат - шахс маънавиятини бойитиш ва юксалтириш омили» мавзусида ёзувчилар, шоирлар, санъаткорлар, адабиётшунос олимлар иштирокидаги учрашувлар; республиканинг чекка ҳудудларида халқ рассомлари, халқ усталари билан болалар, ёшлар ва уларнинг ота-оналари учун «Бунёдкор халқим билан мулоқот - ижодим илҳоми» мавзусида мастер-класслар ва ижодий учрашувлар шулар жумласидандир. Юртимизнинг гуллаб яшнаши ва келажagini таъминлашда ёшларнинг масъулиятини оширишга қаратилган «Энг буюк жасорат - маънавий жасоратдир» мавзусида давра суҳбатлари, ёшлар онгига таҳдид солувчи ахборот хуружларининг олдини олиш, ёшларда интернет ва бошқа ахборот

ресурсларидан фойдаланиш маданиятини шакллантиришга қаратилган семинар-тренинглар ташкил қилиниб келинмоқда. Нуфузли илм масканларида «Фуқаролик жамиятида шахс тарбияси ва унда оила институтининг ўрни» мавзусида анжуман ўтказилмоқда.

Юртимизнинг ижтимоий ҳаётида фаол қатнашаётган ёш оилаларни янада қўллаб-қувватлаш мақсадида ҳудудларда «Камолот» уйларини қуриш ва улар замонавий уй-жойлар билан таъминланиши иқтисодий йўлимизнинг нечоғли тўғри эканини кўрсатди. Бугунги кунда ёш авлодни тарбиялаш, уларнинг маънавияти ва маданиятини юксалтиришга қаратилган тадбирлар самарадорлиги ва натижадорлиги ошириш мақсадида турли чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш зарурдир. Шундай қилиб, республикамизда олиб борилаётган изчил сиёсатлар натижасида инсон манфаатини кўзлаб қабул қилинган фармон ва қарорлар, дастурлар ўз самарасини берганлигини ва жаҳон мамлакатлари қаторидан юқори ўринларни олишга имкониятлар мавжуд бўлиб, бунда барча ёшларимиз бирдамликда ислоҳатларни амалга оширишда етакчи бўлишимиз кераклигини кўрсатмоқда.

Бобга оид хулосалар

Биринчидан, жаҳон тажрибаси кўрсатишича, ишламайдиган ва ўқимайдиган ёшлар орасида маргиналлашув ва люмпенлашув жараёнлари бошланади. Маргиналлашув лотинча «марго» сўзидан олинган бўлиб чекка, чеккада, ташқарида қолганлар маъносини билдиради. Люмпен сўзи эса лотинча «увада» сўзидан олинган бўлиб, кийимнинг увадасини эмас, жамиятнинг увадасини билдиради. Маргиналлар ва люмпенлар учун хос бўлган хусусиятлар қадриятларнинг қадрсизланиши, атрофдагиларга ишончсизлик ва бефарқлик, суитсидга мойиллик, ёт таъсирларга тез берилиш кабилар ҳисобланади. Мана шундай ҳолатларнинг олдини олиш ва уларнинг чуқурлашиб кетишига йўл қўймаслик учун уюлмаган ёшлар билан, аввало Ўзбекистон ёшлар иттифоқининг фаоллари бўлган уларнинг тенгдошлари иш олиб боргани маъқул. Бундай фаоллар уларнинг яқинлари, синфдошлари, қўни-қўшнилари, курсдошлари орасидан бўлиши мақсадга мувофиқ. Бунинг сабаби шундаки,

психологияда ва социологияда «референт гуруҳ» тушунчаси мавжуд. Бу тушунчага кўра, ёшлар кўпинча катталарнинг, ўқитувчиларнинг, баъзан она-оналарнинг таъсиридан кўра кўпроқ тенгдошларининг таъсирида бўлади.

Иккинчидан, мамлакатимизда уюшмаган ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашда қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор қаратиш муҳим ҳисобланади: уюшмаган ёшларнинг турли табақалари хусусиятини ўрганиш бўйича университетларнинг психология, социология, ижтимоий фанлар факултетларида илмий тадқиқотларни кенг йўлга қўйиш. Бу тадқиқотларга ёш педагоглар ва талабаларни кенг жалб этиш; уюшмаган ёшлар билан иш олиб борадиган ёш педагоглар ва ёш врачларнинг психологик тайёрлигини кучайтириш. Шу мақсадда университетларнинг, тиббиёт институтларининг ўқув режаларида психология фанлари учун ажратиладиган соатлар ҳажмини кенгайтириш; уюшмаган ёшларни жисмоний тарбия ва спорт секцияларига кенг жалб этиш. Шу мақсадда ҳудудий спорт секцияларида ва мактабларда фаолият юритаётган жисмоний тарбия ва спорт мутахассисларини кенг жалб этиш; уюшмаган ёшларни маҳаллий маданият бўлимлари ёрдамида оммавий-маданий тадбирларга кенг жалб этиш. Шу мақсадда ҳудудий фуқаролар йиғинлари қошида ҳаваскорлар театрларини ташкил қилиш.

П.БОБ. ЎЗБЕКИСТОНДА УЮШМАГАН ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА БАНДЛИК МУАММОЛАРИНИ ҲАЛ ЭТИШ ЗАРУРАТИ

2.1. Демократик ҳуқуқий давлат қуриш жараёнида уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги: янги тамойиллар моҳияти

Маълумотларга қараганда, Ўзбекистонда аҳолининг ўртача ёши 24 ёшни ташкил этади. Демак, мамлакатимизда ёшларнинг жамият тараққиётига нисбатан онгли муносабати, ундаги иштироки ва фаоллигисиз миллий тараққиётни тасаввур қилиш қийин. Ўзбекистон шароитида ёшларга ижтимоий тараққиётнинг муҳим «катализатори» сифатида қаралишининг энг муҳим сабабларидан бири ҳам улар таркиби, онги ва дунёқараши билан боғлиқ. Негаки, ёшлар дунёқараши бугунги янгиланишлар жараёнида шаклланиб бормоқда. Шу сабаб ҳам давлат сиёсатида бу масалага алоҳида ёндошилмоқда. Ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамияти шароитида сиёсий фаоллик кўпроқ ёшлар ташкилотлари, маънавият ва маърифатга дахлдор жамоат ташкилотлари, таълим муассасалари, маҳалла, оила каби фуқаролик жамияти институтлари ўртасида ўзаро мустаҳкам алоқа боғланишини талаб этади.

Уюшмаган ёшлар қатламининг ислохотларнинг пировард мақсадини қай даражада тушуниши ва уни қўллаб-қувватлаши ҳам муҳимдир. Ёшларга ислохотларнинг пировард мақсади уларнинг фаровонлигини оширишга қаратилганлигини англантиш керак. Ана шундагина, ёшларнинг бу ислохотларни амалга оширучи улкан куч экани намоён бўлади. Улар бу жараёнларда ўзларини баркамол авлодни шакллантириш жараёнларининг тарбияланувчилари сифатида ҳис этишлари билан бирга, маънавий-маърифий ислохотларнинг бунёдкори ҳам ўзлари эканликларини чуқур тушуниб етадилар. Бу ёшларни онгли амалий ҳаракати ва фаолиятини таъминлаб, баркамол авлодни шакллантиришга қаратилган маънавий-маърифий ислохотларнинг истиқболини белгилайди. Маълумки, Ўзбекистон – ёшлар мамлакати. Аҳолининг кўпчилигини ёшлар ташкил қилади. Келажак-ёшлар

қўлида. Эртанги ҳаётимиз қандай бўлишлигини бугунги кунда тарбияланаётган ёшлар ҳал қилади. Шу жиҳатдан ёшларнинг жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётида ўрни ва ролига жиддий эътибор қаратмоқ жоиз. Шахс, миллат ва жамият маънавиятини юксалтириш, ижтимоий фаол шахсни шакллантириш ўзининг миллий-ғоявий асосларига эга.

Ёшларнинг интеллектуал-руҳий камолоти уларнинг маънавий ўз-ўзини англаши жараёнлари билан бевосита боғлиқдир. Зеро, Абдулла Авлоний таъкидлаганидек: «Илм дунёнинг иззати, охиратнинг шарофатидир. Илм инсон учун ғоят муқаддас бир фазилатдур, зероки илм бизга ўз аҳволимизни, ҳаракатимизни ойна каби кўрсатур, зехнимизни, фикримизни қилич каби ўткир қилур, илмсиз одам мевасиз дарахт кабудур».¹ Айниқса, бозор иқтисодиёти шароитида ёшлар характерида ижтимоий идеалларнинг сусайиб кетишига йўл қўймаслик муҳимдир.

Бугунги жамият ўз олдига мустақил фикрловчи эркин шахсни шакллантириш вазифасини қўймоқда. Бу ўз кадр-қимматини англайдиган, иродаси бақувват, иймони бутун, ҳаётда аниқ мақсадга эга бўлган инсонларни тарбиялаш деганидир. Шундагина онгли турмуш кечириш жамият ҳаётининг бош мезонига айланади. Шунинг учун ҳам давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев «Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган. Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамот масаласига айланиб бормоқда»² деган эди. Шу боисдан ҳам хориждаги айрим сиёсий кучлар ҳам жамиятимизнинг истиқболи бўлган ёшларимизни ўз таъсирига олишга уринаётган айни замонда таълим-тарбия тизимимизни, жумладан, ижтимоий-гуманитар фанлар хусусан фалсафа фани нуқтаи-назарини ёшларга қаратишимиз, улар муаммолари, ўй-ташвишларини билиб, ёшлар сиёсатини илмий асосга кўчиришимиз юқорида таъкидланган ижобий натижаларни бериши муқаррардир. Зеро, давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, «Мамлакатимиз ва

¹ Одоб бўстони ва ахлоқ гулистони. Тошкент, Маънавият. 1994. 10-б.

² <https://sputniknews-uz.com/analytics/20170703/5736267/Mirziyoyev-yoshlarga-Hukumat-eshiklarini-ochdi.html>

жамиятимизнинг замон талаблари даражасида ривожланишини илм-фансиз тасаввур қилиш қийин. Илм-фан тараққиётида фундаментал тадқиқотлар муҳим аҳамият касб этади. Айнан улар орқали янги билимлар ўзлаштирилади ва назариялар шакллантирилади, келгуси амалий тадқиқотлар ва инновацион ишланмалар учун мустаҳкам асос яратилади»¹.

XXI аср инсониятни шиддатли ва зиддиятли ўзгаришлар уммониغا ташлади. Инсоният иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, экологик муаммолар ечимини излаш қаторида, янги мафкуравий муаммолар гирдобида яшамокда. Ўзбекистон Республикасида дунёвий ва демократик жамият қуриш ва унинг ўзига хос қийинчиликлари мамлакат ёшларига бўлаётган турли мафкуравий таҳдидларни олдиндан кўра билиш, уларга қарши таъсир тамойилларини белгилаш ва амалий саъй-ҳаракатлар тизимини ишлаб чиқишни долзарб вазифалардан бири даражасига кўтаради. Мафкуравий тазйиқ ва таҳдидлар жамиятлар ҳамда давлатлар бутунлиги, улар суверенитети, яхлитлигига қарши қаратилган ҳамда янги асрнинг асосий қарама-қаршилигини ўзида намоён этаётган ижтимоий-сиёсий воқеликдир. «Аслини олганда, хавфсизликка солинаётган таҳдидлар анча серқирра. Улар сиёсий экстремизм, шу жумладан, диний руҳдаги экстремизмни, миллатчилик ва миллий маҳдудликни, этник, миллатлараро, маҳаллийчилик ва уруғ-аймоқчилик асосидаги зиддиятларни, коррупция ва жиноятчиликни, экология муаммоларини ўз ичига олади. Бошқача айтганда, юқорида санаб ўтилган таҳдидлар, гарчи турли минтақаларда турлича куч билан намоён бўлса-да, инсониятда бир хилда ташвиш туғдирмоғи даркор»².

Ўзбекистон ёшлари худди ана шундай зиддиятлар ва қарама-қаршилиқлар кучайган, мафкуравий қарашлар кескинлашган, ўз моҳиятини ўзгартириб, турли ниқобларга бурканган, дунё бўйича барча ривожланган давлатлар иқтисодиёти ва банк тизимини ўз домига тортиб бораётган, иқтисодий танглик

¹ Мирзиёев Ш. Илм-фан ютуқлари – тараққиётнинг муҳим омили. 2016 йил 30 декабр куни мамлакатимизнинг етакчи илм-фан намоёндалари билан учрашувдаги маъруза. // «Маърифат» газетаси. 2016 йил 31 декабрь.

² Каримов И. Ўзбекистон буюк келажак сари. - Тошкент: Ўзбекистон, 1998. -Б.426.

ва молиявий инқироз юзага келган¹ давр авлодидир. Ўзбекистон суверенитетига қарши таҳдидлар бугунги кунда ўзининг серкирралилиги, мураккаблиги, ўз мақсадлари ва амал қилиш йўналишларини тез ўзгартираётганлиги, айниқса, асосан уюшмаган ёшларнинг онги ҳамда тафаккурига қаратилганлиги билан характерланади.

Ҳар қандай давлат, жамият, инсон ўзини ҳимоя қила олсагина, кўзлаган мақсадларига эришади. Агар илк мустақиллик йилларида ёш мамлакатга мафкуравий тазйиқ ўтказиб, уни демократик дунёвий ривожланиш йўлидан қайтариб, диний асосдаги давлат қуришга ҳаракат қилинган бўлса, ҳозирда мазкур таҳдидлар мазмуни «рангли инқилоб»лар экспорти орқали мамлакатни Ғарб сиёсий манфаатларига бўйсиндириш, марионет давлат қуришга йўналтирилмоқда.

Давлат ва миллатнинг тобе ҳолатга тушиб қолмаслигининг бирдан-бир тўғри йўли - фаол, мафкуравий уйғоқ, миллий манфаатларни биладиган ва кадрлайдиган фуқароларининг бўлиши, мафкуравий курашларга тайёрлигидир. Бугунги таҳдидли вазиятларда ана шундай «танбалликдан» воз кечиб, ижтимоий-сиёсий фаолликка ўтишга бўлган талаб ортади. Агар фуқаролар, айниқса, ёшлар тафаккури, амаллари, жамиятда яшаш услубида ижтимоий-сиёсий фаоллик бўлмас экан, мамлакат суверенитетига қаратилган мафкуравий таҳдидлар моҳиятини англаш, уларнинг яширинган мақсадларини топиш, уларнинг қўллаётган усулларини вақтида фош қилиш қийин кечади.

Ҳозирги кунда ёшлар давлатчилик тарихи учун муҳим бўлган ана шундай онг ва тафаккур ўзгаришларини амалга оширмоғи даркор, миллат ва халқни тараққиёт сари олиб боришга тайёр турмоғи зарур. Агар ёш авлод мазкур вазифани уйдalasа, у замондан олдинда юради. Бунинг акси бўлса, бир неча бор тарихимизда бўлгани каби авлод, миллат ва халқ яна орқада қолиб кетади. Шу сабабдан ҳам, бугунги ёш авлоднинг мафкуравий таҳдидлардан ўзини

¹ Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация ыилиш ва янгилашни изчил давом эттириш – давр талаби. Президент Ислам Каримовнинг 2008 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2009 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи. 2009 йил 14 февраль.

муҳофаза этиши тараққиётнинг ягона устувор йўлидир. Ана шундай мафкуравий жиҳатдан қалтис, давлатчилик асосларига раҳна солувчи, уни ичдан емиришга асосланган, ёшлар тафаккурини диний ақидапарастлик каби бузғунчи ғоялар билан шакллантиришга қаратилган ҳаракатлар ислом дини, диний бағрикенглик, толерантлик, диннинг замонавий жамиятлардаги ўрни масалаларини мустақиллик мафкураси асосида ёшлар онгига сингдиришни талаб этади. Шу боисдан ҳам «...юксак фазилатли ва комил инсонларни тарбиялаш, уларни яратувчилик ишларига даъват қилиш, шу муқаддас замин учун фидойиликни ҳаёт мезонига айлантириш – миллий мафкуранинг бош мақсадидир»¹.

Диний омил ёшларнинг замонавий дунёқарашини шакллантиришда муҳим бўлиб, давлат, дин ва инсон муносабатларини дунёвийлик, либераллик асосида йўлга қўйишга хизмат қилмоғи даркор. Ўзбекистон Республикасида диний кадриятлар инсон маънавиятининг ажралмас таркибий қисми сифатида тан олинган. Диний эътиқод миллат менталитетида чуқур тарихий илдизларга эга. Диний эътиқодга эга бўлган, тақводор инсон жамиятда ҳурмат ва эътиборга сазовор. Бу минтақада динни инкор этиш ва ундан воз кечиш аломатлари ҳеч бир тарихий даврда юзага келмаган. Демак, динга бўлган ишонч ва ҳурмат инсонлар тафаккурига жуда чуқур сингиб кетган фазилатлардан ҳисобланади. Шу боисдан ҳам Ибн Мискавайҳ «Нафснинг ўзига хос бўлган феъллар, яъни илмлар ва маърифатга рағбат билдириши ҳамда жисмгагина хос бўлган феъллардан узоқ бўлиши нафс учун фазилат саналади. Зеро, инсоннинг ушбу фазилатни талаб қилиши, унга муштоқ бўлиши эса унинг учун фазилат саналади»²деб таъкидлайди. Шу сабабдан, ёшлар тафаккурида ҳам динга бўлган муносабат мазкур масаланинг илмий ўрганилиши, унинг ўзига хос хусусиятларининг белгиланишини, ёшлар диний тафаккури масаласида давлат, нодавлат ва махсус тизимлар фаолиятидаги ҳамкорлик ва камарбасталикни назарда тутати.

¹ Бобоев Х. Ва бошқалар. Миллий истиқлол мафкураси ва тараққиёт. – Тошкент: 2001. 3-б.

² Мискавайҳ Абу Али. Таҳзиб ал-ахлоқ. Байрут: Мактабат ал-ҳаёт, 1961. -Б. 3.

Хуллас, агар миллий тараққиётнинг ибтидоси таълим-тарбия, маънавий етуклик ва жамиятда янгича тафакурнинг шаклланиши сиёсий ва ҳуқуқий маданиятнинг ўзгариши билан боғлиқ бўлса, унинг давомийлиги Ватан ва юрт манфаатининг устуворлиги ҳамда таъминланиши билан уйғунлашиб кетади. Шундай экан, ижтимоий тараққиёт жараёни кўпроқ ёшлар ва уларнинг маънавий, интеллектуал салоҳияти, сиёсий ва ҳуқуқий билим даражасига боғлиқдир. Дарҳақиқат, ҳар бир мамлакатда аҳолининг ижтимоий-сиёсий фаоллиги маънавий интеллектуал салоҳияти жамият тараққиётини белгиловчи муҳим омиллардан биридир. Давлат ва жамият бошқарувида фуқароларнинг айниқса, ёшларнинг иштироки уларнинг объектив воқеликка муносабатида тўла намоён бўлади. Бошқарув жараёнидаги бундай муносабат ҳар бир инсоннинг жамият сиёсий ҳаётида ўз ўрнига эга бўлиши, ижтимоий, сиёсий, иқтисодий мақсад ва манфаатларини қондириши ҳамда, уларни амалга ошириш йўлидаги ҳаракатлари асосида юз беради. Жамиятда янгича муносабатлар таркиб топаётган ҳозирги даврда ёшларнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётда иштирок этиш имкониятлари кенгайиб бормоқда.

2.2. Демократия ва уюлмаган ёшлар тарбиясининг аксиологик жиҳатлари

Ҳозирги даврда мамлакатимизни янгилаш ва янада демократлаштириш, жамият ҳаётининг барча соҳаларини модернизация ва ислоҳ қилиш жараёнида ёшларга оид давлат сиёсатини изчил амалга оширишнинг самарали йўллари ва усулларини излаб топиш ҳамда уларни ҳаётга татбиқ этишга нисбатан талаб ва эҳтиёж тобора ортиб бормоқда. Шу маънода, мустақилликнинг илк давридаёқ юртимизнинг равнақи, гуллаб яшнаши учун, аввало, фидойи, интеллектуал жиҳатдан ривожланган баркамол авлодни тарбиялаб етиштириш, фарзандларимизнинг нафақат жисмоний ва маънавий соғлом ўсиши, балки уларнинг энг замонавий интеллектуал билимларга эга ва XXI аср талабларига тўлиқ жавоб берадиган баркамол авлод бўлиб вояга етиши долзарб масалалардан бири сифатида белгилаб олингани асло бежиз эмас.

Ана шундай даврда ёшлар омилини янада фаоллаштириш, унинг салоҳиятини кенгроқ юзага чиқариш – ёшларга оид давлат сиёсатини изчил амалга ошириш бўйича бошланган яратувчанлик ишларининг самарадорлигига эришиш, бу борадаги кўзланган мақсадларга етишнинг кафолатидир. Юртбошимиз Шавкат Мирзиёевнинг куйидаги фикри ушбу долзарб муаммони таҳлил этишнинг асосий мезонларини белгилашда ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга эканлиги шубҳасиз: «жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, фуқароларда қонунга ҳурмат ҳиссини кучайтириш ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашишда фаол қатнашаётган инсонларни рағбатлантиришга алоҳида эътибор қаратилиши лозим»¹.

Шу билан бирга, ҳозирги даврдаги бу соҳадаги ўзгаришлар ва янгилашишлар, хусусан 2017 йилда Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи ташкил этилиши, 2016 йилда янги таҳрирдаги «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонуннинг қабул қилиниши ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги 2017 йил 5 июлдаги фармони ўтган йилларда бу соҳада тадрижий ва тизимли тарзда амалга оширилган туб ислохотларнинг мантиқий давоми бўлди, дейиш мумкин. Бу ўз навбатида, бугунги кунга келиб янгича дунёқараш ва демократик тафаккурга эга бўлган ёшларнинг янги авлоди шаклланиши учун мустаҳкам таянчга айланиш жараёнини ҳар томонлама чуқур ўрганиш, қўлга киритилган натижаларни сарҳисоб қилиш ва бу борадаги тажрибаларни умумлаштиришни долзарб масалалардан бирига айлантирди. Айти пайтда, бу мазкур тарихий ҳужжатларда белгилаб қўйилган бу борадаги долзарб вазифаларни изчил ва тизимли, босқичма-босқич амалга оширишнинг йўллари ва воситалари самарасини оширишга ёрдам берадиган кенг қамровли тадқиқотлар олиб бориш эҳтиёжи янада ортганидан далолат беради.

¹ Мирзиёев Ш.М. Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир // URL – <http://uzlidep.uz/uzc/news/demokratik-islohotlarni-izchil-davom-ettirish-halkimiz-uchun-tinch-va-osoyishta-munosib-khayot>

Ёшларга доир давлат сиёсати ҳар доим даврнинг долзарб масалаларига эътибор қаратиш ва жамият тараққиётидаги муаммолар моҳиятини англаш билан узвийликда ривожланган. Ўзбекистон Республикаси давлат раҳбари ёшлар масалалари хусусида фикр билдирар экан, ўз эътиборини соғлом авлодни тарбиялашнинг давлат тараққиёти учун аҳамияти, ёшларнинг ижтимоий ўсиши ва ривожланиши учун қулай ижтимоий-иқтисодий имкониятлар яратиш зарурияти, ёшларда умуминсоний ҳамда миллий кадриятларни тарбиялаш мезонлари, мамлакат мустақиллигини асраб-авайлаш, давлатнинг келгуси такомилли учун ёшлар куч-ғайрати ва салоҳиятини сафарбар этиш, ёшларни фуқаро сифатида тарбиялаш ва уларнинг ватанни муҳофаза қилиш йўлидаги муқаддас бурчи, спорт билан шуғулланишлари учун керакли инфраструктураларни ташкил қилиш, мамлакат салоҳияти ва қудратини бутун жаҳонга намоён қилиш каби ўнлаб долзарб йўналишларга қаратди. Айнан улар Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг бош мезонлари, назарий ва амалий жиҳатларини белгилаб берди.

Давлат ўз сиёсатини амалга оширар экан, ёшлар қатламини таянчи ва истиқболни белгилаб берувчи асос сифатида қабул қилади. Ёшлар давлатнинг энг муҳим ижтимоий-инсоний кадриятларидан ҳисобланади. Шу боис, давлат сиёсатининг ёшлар масаласидаги моҳияти ёшлар ва демократик кадриятлар, ёшлар ва миллий онг, ёшлар ва миллий ўзликни англаш, ёшлар ва инсон ҳуқуқлари, ёшлар ва иқтисодиёт такомилли, ёшлар ва шахс, ёшлар ва фуқаролик жамияти, ёшлар ва оила устуворлиги, ёшлар ва миллий хавфсизлик, ёшлар ва мафкура, ёшлар ва таълим-тарбия, ёшлар ва саломатлик, ёшлар ва хотин-қизлар каби аниқ категориялар мажмуидан иборат.

Давлатнинг уюлмаган ёшлар қатламини янгилашни жараёнларида қўллаб-қувватлаш, улар манфаатларини таъминлашга қаратилган. Демак, мамлакат аҳолисининг ярмидан кўпроғи болалар ва ёшлардан иборат экан, уларнинг жамият ҳаётидаги ўрни, вазифалари, мақсадлари ва интилишларини илмий таҳлилдан ўтказиш сиёсий тадқиқотларнинг муҳим йўналиши ҳисобланади. Бу эса ёшлар, жамиятдаги мавжуд ирқлар, халқлар, миллатлар, турли ижтимоий

қатламлар ва синфлар доирасидаги жараёнларни англаш ва баҳолашнинг янги тамойиллари, мезонлари, шакл ва усулларини ишлаб чиқишни тақозо этади. Бинобарин, жамият ривожини билан боғлиқ барча масалаларни ёшлар муаммоларини эътиборга олмасдан, улар ҳолатини таҳлил қилмасдан туриб тўғри ҳал этиб бўлмайди. Ёшлар жамият социал-ижтимоий ҳолатининг аниқ ва реал парадигмаси сифатида унинг позитив, конструктив ва негатив жараёнларга адекват тарзда ўз муносабатини билдиради. Шу боис, давлат сиёсати омилларини белгилаш, уларни режалаштириш, жамиятни модернизация қилиш ва либераллаштириш жараёнларида ёшлар масалалари фалсафий тадқиқотларнинг доимо долзарблик касб этадиган ижтимоий-фалсафий масаласи сифатида баҳоланган.

Ёш авлод вакилларининг ҳаёт стратегияси турли-тумандир. Улар ҳам мазмунига кўра, ҳам уларнинг етуклик даражасига кўра, ҳам воқелигига кўра, ҳам вақт қамровига кўра фарқланади. Ёшлар ўзининг бўлғуси касбий фаолиятига ва оиласига бир мунча реал қарайди. Айни вақтда ёшларнинг таълим олиш имконияти, ижтимоий юксалиш ва моддий фаровонлик даражасига даъволари анча кучлидир. Ёш инсонлар ҳамма нарсага бирданига ва жуда жадал эришишни хоҳлайди. Бироқ ушбу ҳар хил даъволарнинг юксак даражаси доимо ҳам худди шундай юксак интилишлар билан мустаҳкамланавермайди.

Ёшларнинг аксариятидаги уларнинг турли мақсадларга эришиш ва катта молиявий имкониятларни қўлга киритиш истаги уларнинг олдинда турган қийинчиликларига қайси даражада маънавий-руҳий жиҳатдан тайёрлиги билан белгиланади. Бунда боқимандалик ёки лоқайдик кайфиятининг устун бўлиши ёшларни маънавий-руҳий жиҳатдан таназзулга олиб келади. Оқибатда, ишончсизлик, таъсирчанлик, тушункунлик, ҳаёт маъносини йўқотиш ва ҳатто ўз жонига қасд қилиш фикри ёшлар ҳаётига жиддий салбий таъсир кўрсатади.

Аксарият илмий адабиётларда ёшлар орасида ўз жонига қасд қилиш, асосан, 15 ёшдан 29 гача бўлган даврда амалга оширилиши алоҳида кўрсатиб ўтилади. Жамият ҳаётида, асосан, ёшларни қашшоқлик сабаб, оила аъзолари

ёки тенгдошларининг салбий муносабатининг ошириб юборилиши, рад этилган севги, ўқишдаги ўзлаштириш жараёнининг пасайиши, бедаво касаллик, болаликдаги зўравонликлар асорати, гиёҳванд ва алкоголь маҳсулотларни ҳаддан зиёд кўп истеъмол қилиш оқибатида ўз жонига қасд қилиш ҳолати кўпроқ кузатилмоқда. Лекин шунга қарамай, аксарият жамиятшунос олимлар бу мавзунини очиқ-ойдин муҳокама қилишни ёқламасликларини таъкидлашади. Бугунги кунда Интернет, ижтимоий тармоқлар орқали амалга оширилаётган таҳдид-ҳақоратлар, турли ғаразли мақсадларни кўзлаган ҳолда тарқатилаётган ғоялар бу муаммони янада чуқурлаштириб юбормоқда. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти томонидан автоҳалокатлардан сўнг инсонларни ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари кўпайиб бораётганлиги қайд этилмоқда. Шунингдек, кўрсатилган маълумотларга кўра, ривожланган мамлакатларда эркаклар аёлларга қараганда, уч маротаба кўпроқ ўз жонига қасд қилсалар, камбағал ва ўртаҳол мамлакатларда бу фарқ атиги ярим баробарни ташкил этади. Ўз жонига қасд қилиш бугунги жамиятда авж олаётган ижтимоий касалликдир, шунинг учун ҳам бу касалликни даволаш учун жамиятнинг ҳар бир аъзоси, оила, мактаб, маҳалла, таълим муассасаси, давлат ва жамоат ташкилотларининг ўзаро ҳамкорликда самарали фаолият олиб боришлари муҳим ҳисобланади.

Шу боисдан Ш.Р.Ғафуров «Уюшмаган ёшлар» тушунчаси билан боғлиқ тушунмовчиликларга барҳам бериш, қонунчиликдаги мавжуд бўшлиқни тўлдириш ва уюшмаган ёшлар билан ишлашга масъул мутасадди ташкилотларнинг фаолиятини самарали ташкил этиш ва мувофиқлаштириш мақсадида, Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги (2016 йил 14 сентябрь) қонунига қуйидаги мазмундаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш таклиф этади: а) Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонунининг 3-моддасини қуйидаги мазмундаги 7-хатбоши билан тўлдириш: «уюшмаган ёшлар – ижтимоий фойдали фаолият билан шуғулланмайдиган, ишга жойлашиш, таълим олиш ҳамда фуқароларнинг давлат ва жамият ҳаётидаги иштирокининг бошқа шакллари амалга ошириш бўйича яратилган имкониятлардан фойдаланмаган

14 ёшга тўлган 30 ёшдан ошмаган шахслар тоифаси». б) қуйидаги мазмундаги 231-модда билан тўлдириш: Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда уюшмаган ёшлар учун қуйидагилар кафолатланади: уюшмаган ёшлар муаммосини ўрганиш, аниқланган муаммоларни бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга оширилишини таъминлаш; таълимни давлат томонидан бошқариш идоралари, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи, ички ишлар органлари, меҳнат ташкилотлари ва «Маҳалла» хайрия жамоат фонди ҳудудий бўлинмалари томонидан ўзаро ҳамкорликда уюшмаган ёшларнинг рўйхатини юритиш;

уюшмаган ёшлар билан яқка тартибда ишлаш, уларнинг ижтимоий фаоллиги ҳамда ҳуқуқий сиёсий онг ва маданият даражасини оширишга доир чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш. Таълимни давлат томонидан бошқариш идоралари ўқимайдиган ёшларни аниқлайди, рўйхатини юритади ва уларни таълимга жалб этиш чораларини амалга оширади, шунингдек ушбу тоифадаги ёшларни қизиқтира оладиган ижтимоий заруратга эга касбларга йўналтирувчи махсус факультатив курслар фаолиятини ташкил этади. Ўзбекистон ёшлар иттифоқи ижтимоий фаоллиги ҳамда ҳуқуқий сиёсий онг ва маданият даражаси паст ёшларни аниқлайди, рўйхатини юритади ва уларни ижтимоий фаол ёшлар доирасига жалб этади. Ички ишлар органлари салбий таъсирларга берилувчи ёшларни аниқлайди, рўйхатини юритади, уларни «Фидокор ёшлар» гуруҳи, «Маҳалла посбони» жамоатчилик тузулмалари фаолиятига жалб этади, уларнинг ҳуқуқий, сиёсий онги ва маданиятини ривожлантириш чора-тадбирларини амалга оширади. Меҳнат ташкилотлари ишламайдиган ёшларни аниқлайди, рўйхатини юритади, ёшлар боп иш ўринларини яратади ва ишсиз ёшларнинг бандлигини таъминлайди. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари маҳаллалар кесимида тайин бир машғулотга эга бўлмаган ёшларни аниқлайди, рўйхатини юритади, ёшлар

иттифоқи билан ҳамкорликда уларнинг бўш вақтини самарали ташкил этиш, муайян касбга йўналтириш чора-тадбирларини амалга оширади»¹.

Ҳар бир даврда ёшлар муаммоларини ечишга қаратилган саъй-ҳаракатлар жамият ҳаётининг турли мураккаб жараёнлари билан ҳамоҳанг тарзда юзага келди. Мамлакат янги қонунчилигида ёшларни жамият тараққиётининг асоси сифатида эътироф этилиши, ёшлар ташкилотлари ривож учун имкониятларнинг яратилиши, замонавий ёш кадрлар захирасини юзага келтириш мақсади, ёшлар интеллектуал салоҳиятининг жаҳон ҳамжамиятига кириб боришини таъминлаш, ёшлар ичида янги мулкдорлар қатламини шакллантириш каби долзарб йўналишлар даврнинг муҳим белгиларидан ҳисобланади.

1. Бугунги кунда ёшлар ҳаракати ўзининг янги босқичига қадам қўйди. Бу давр модернизация қилиш, демократлаштириш ва либерализация қилиш мақсадлари билан ёшлар ташкилотлари ва ҳаракатларининг иш мазмунини мослашни талаб қилади. Янги босқичда уюлмаган ёшларни қуйидаги йўналишларда ривожлантириш даврнинг долзарб вазифалари қаторидан ўрин олади:

- уюлмаган ёшларни ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашда мамлакат парламентининг роли ва таъсирини кучайтириш, уларни ҳокимиятнинг қонунчилик, суд ва ижро тармоқлари функционал мувозанати борасидаги вазифаларга тайёрлаш;

- ёшларни сиёсий жараёнларга олиб кириш, улар билими, сиёсий онги ва маданиятини ўстириш, уларда жамият ҳолатига нисбатан таҳлилий муносабатни шакллантириш, ёшларда ижтимоий ва сиёсий жиҳатдан фаол яшаш кўникмаларини тарбиялаш;

- ёшлар манфаатларини ўзида намоён этган ва уларни давлат бошқаруви тизимига жалб қилишга қодир ёшлар фуқаролик институтларини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш;

¹ http://akadmvd.uz/wp-content/uploads/avtoreferat_Gofurov_Sh_19-11-2019.pdf

-сиёсий партиялар таркибидаги ёшлар қанотлари фаолиятини такомиллаштириш ва жадаллаштириш, мазкур тузилмани янги сиёсий етакчиларни тарбияловчи асосий бўғин сифатида эътироф этиш;

- модернизациялаш ва либераллаштириш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда ёшларни кичик ва ўрта бизнес фаолиятига кенгрок жалб қилиш;

- бозор иқтисодиёти шароитида бошқаришни ўрганган ёшларни ишлаб чиқариш корхоналарига йўналтириш ва бошқарув ишларига қўйиш;

- мамлакат иқтисодиётининг хом ашё базасидан бутунлай ишлаб чиқариш тармоғига ўтишини таъминлаш мақсадида ёшларни мазкур тармоқлар ва корхоналар фаолиятига жалб этиш ва улар зиммасига аниқ вазифалар юклаш;

- хусусий тармоқнинг ривожланиши асосида ёшларнинг хусусий мулкчиликдаги хиссасини кескин ошириш, мамлакат мулкчилигидаги улушини орттириш;

- ёшларни инвестицияларни ўзлаштириш ишлари ва тармоқларига кенг жалб этиш, инвестицияларни мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришга йўналтириш жараёнларида ёшлар иштирокини таъминлаш;

- ёшлар ичида солиқ маданиятини шакллантириш, ёшларнинг солиқ тизими талабларини бажаришдан бўлган манфаатдорлигини ошириш;

- иқтисодий фаолиятнинг бозорга хос механизмларини жорий этишда ёшлар ташаббуслари учун кенг имкониятлар яратиш, улар эркинлигини таъминлаш учун тегишли ҳуқуқий замин, ташкилий ва иқтисодий шарт-шароит ҳозирлаш.

2. Ёшларни фуқаролик жамиятида фаол яшашини таъминлаш мақсадида таълим тизимига фуқаролик таълими тамойилларини жорий этиш долзарблик касб этади. Фуқаролик таълимининг мазмунини эса педагогик ва ижтимоий нуқтаи назардан ишлаб чиқиш даркор. Унинг таркибида «конфликтлар ечими», «мулоқот маданияти», «ҳуқуқий маданият», «сиёсий маланият», «контр-маданият», «PR кампания», «жамоатчилик назорати» каби замонавий йўналишларнинг илмий-методик ишланишини йўлга қўйиш давр талабидир.

3. Модернизация ва либераллаштириш шароитида уюшмаган ёшларнинг тармоқланган замонавий инфраструктурасини ташкил этиш, уюшмаган ёшларни илмий ўрганиш бўйича ягона методик стандартларни яратиш ва амалиётга жорий этиш, ёшларнинг асоциал тафаккури, девиантлиги ва деструктив кайфиятларини ўрганиш йўналишини ривожлантириш даркор. Ёшлар билан ишлашда уларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи бўйича маълумот ва далиллар тўплаш, уларни таҳлил қилиш, ахборотларни ёшларга таъсирчан етказиш, самарали натижалар беришини эътиборга олиш зарур.

4. Глобаллашув ва ахборот алмашинуви шароитида ёшлар тафаккурини заҳарлашга қаратилган ёт мафкура ва ғоялар таъсири ортиб боради. Шу боис, ёшлар ичида турли бузғунчи ғоялардан ўзини ҳимоя қилишга йўналтирилган чора-тадбирлар тизимини ривожлантириш, уни янги педагогик технологиялар ва омма билан иш олиб боришнинг замонавий усуллари билан бойитиш керак. Ёшларда барча ахборотлар оқимига нисбатан танқидий ва «сараланган» муносабатни шакллантириш, ёшлар ташкилотлари, илмий ва педагогик тизим кучидан фойдаланган ҳолда мамлакат ёшлари тафаккурини барча ёт мафкуралардан муҳофазалаш учун «контр-маданият» тизимини шакллантириш лозим.

5. Ёшларни жамиятдаги бирдамлик, барқарорлик, ўзаро ишонч ва ҳамкорлик тамойилларини кадрлашга ўргатиш, бунёдкорлик, ватанпарварлик ва миллатпарварликни ёшларни бирлаштирувчи омил сифатида баҳолаш, ёшлар билан ишлайдиган ташкилотлар фаолиятини мазкур кадриятларга йўналтириш ва улар асосида мувофиқлаштириш, ёшлар билан ишлайдиган кадрларга нисбатан мутахассислик талабларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш даркор.

6. Ҳозирги даврда эса мамлакатимизда давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш, жамият ҳаётининг барча соҳаларини модернизация ва ислоҳ қилиш, айниқса 2017 – 2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегиясини ҳаётга татбиқ этиш жараёнида ёшларга оид сиёсатни изчил амалга ошириш йўллари ва имкониятларини излаб

топиш, уларни ҳаётга татбиқ этишнинг самарали усуллари ва воситаларини ишга солишга нисбатан талаб ва эҳтиёж тобора ортиб бормоқда.

7. Бугунги кунда ёшларга оид давлат сиёсати жамият ривожининг муҳим омилларидан бирига айланди. Аммо глобаллашиб бораётган дунёдаги ўзгаришлар, мамлакатимиз тараққиётининг устивор йўналишлари ва ҳаётимиздаги янгиланишлар бу соҳада ҳам замон талабларини эътиборга олиш, ёшлар фаолиятини уюштириш ва ташкиллаштириш масалаларига янгича қарашлар асосидаги ёндошувларни талаб қилмоқда. 2016 йилда янги таҳрирдаги «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилиниши, Ўзбекистон ёшлар иттифоқининг тузилиши кабилар ана шу эҳтиёжнинг амалга ошаётганидан далолат беради.

2.3. Ёшлар ижтимоий-сиёсий жараёнларнинг муҳим субъекти сифатида

Ёшлар ва ижтимоий тараққиёт хусусида ўйлар эканмиз, сиёсий фанлар нуқтаи назаридан қараганда, жамиятда сиёсий элитани ривожлантиришимиз, унинг миқёсини кенгайтиришимиз лозим. Яъни ижтимоий фаол, ижтимоий-сиёсий жараёнларга муносабат билдира оладиган, унда иштирок эта оладиган, ушбу жараёнлар самарадорлигини ошира оладиган, бутун имкониятини ишга соладиган аҳоли қатламини кенгайтиришимиз лозим. Инсоннинг мурғак ёшидан етарли даражада биологик, физиологик ва интеллектуал ривожланишини таъминлаш жамиятда аҳоли элита қатламининг кенгайишига ёки бошқача қилиб айтганда, жамият маънавий қиёфасининг баркамоллашишига, интеллектуал салоҳиятининг ривожланишига, ақлий қудратининг такомиллашишига олиб келади. Кошифий ўзининг Ахлоқи Муҳсиний асарида ёзишича, Парвиз ўз ўғлига шундай насиҳат қилган экан: «Эй фарзанд, сен раъиятга ҳокимсан, худди шундай ақлинг ҳам сенга ҳоким. Раъият сенинг фармонингдан чиқмагани каби, сен ҳам улардек ақлинг ҳукмидин четга

чикмагин. Муҳим ишни бажариш сенга тўғри келса, шошилмай ва ақл ҳукми билан маслаҳат қилгин».¹

Биз жамиятга қараб истиқболни белгилайдиган ва ижтимоий мўлжалларни аниқ ҳисобга оладиган авлодга таянамиз. Бу эса бевосита билим ва тафаккурни тақозо этади. Чунки ҳамма вақт ақлли одамгина мўлжалларни белгилашда адашмайди, мавжуд ижтимоий жараёнларни тўғри баҳолай билади ва унга муносабат билдира олади. Ана шундай одамгина жамият олдидаги жавобгарликни ва ўз хатти-ҳаракатлари учун масъулиятни чуқур англайди. Демак, интеллектуал жиҳатдан бақувват шахсда жамият иши учун дахлдорлик туйғуси, миллат тақдири учун жавобгарлик ҳисси, бурч ва масъулият тушунчалари ёрқинроқ намоён бўлади. Шу маънода, Бедил «Ақлсиз имон худди ойнасиз жавоҳирдай асоссиз (мавҳуми) йўқ нақшдир ва ақлсиз ҳаё худди манбаи бўлмаган сув каби маъдум-йўқликдир»², – деб таъкидлайди.

Бугун биз ёшлар ҳақида, ёшларнинг дунёқараши, маънавий-ахлоқий олами, одам ва олам, инсон ва жамият хусусидаги фикрлари ҳақида ўйлар эканмиз, уларнинг ҳар томонлама баркамол бўлишини таъминлашимиз зарур. Бу эса ўз-ўзидан юксак билим савиясини эгаллашни, фан ютуқларини ўзлаштиришни, маърифатли ва баркамол шахс бўлишини тақозо этадиган ҳодиса. Маърифатли киши шижоатли бўлур». Жамият эса шижоатли, ғайратли, ташаббускор ва фидоий ёшларга муҳтож. Зотан, маърифатсиз жамиятда хурофот кучаяди, хурофот эса жаҳолат ва бидъатни келтириб чиқаради. Айтиш мумкинки, истиқлолнинг ўтган даврида Ўзбекистонда мустақиллик даври фуқароси шаклланди. Чунки ёшидан, миллатидан, диний эътиқоди ва касбу коридан қатъий назар, фуқаролар дунёқараши тубдан ўзгарди. Бу эса мазмунан янгиланаётган ҳаётимизда ва турмуш тарзимизда бутунлай янги тафаккур тарзига эга бўлган янги авлоднинг юзага келишига асос бўлмокда. Бироқ ҳар томонлама баркамол, фидоий, жонкуяр, Ватан ва халқ манфаати учун қурбон

¹ Кошифий Ҳ. В. Ахлоқи Муҳсиний. "Ўзбекистон миллий энциклопедияси". Давлат илмий нашриёти, 2010.-Б. 122.

² Мўминов И.М. Танланган асарлар. Т.1. – Тошкент, 1969. – Б.94.

бўлишга тайёр аҳоли қатламини шакллантириш учун фан, таълим, маданият соҳаси самарадорлигини оширишни давр тақозо этмоқда. Айни пайтда Ўзбекистон аҳолисининг 64% ни ёшлар ва болалар ташкил этади. Бу қувончли, истиқболли натижалар билан бирга бир қатор ўзига хос муаммоларнинг ечимини топишни ҳам тақозо этмоқда. Жумладан:

Маиший-ижтимоий соҳада: Уюшмаган ёшлар ўртасида наркотик моддаларга, турли ичкиликбозлик ва кашандаликка мойилликнинг мавжудлиги, уларнинг маънавий-руҳий ҳолатидаги ёшликка хос бўлган беқарорлик кайфиятида салбий ҳолатларнинг таъсир этилиши натижасида ҳуқуқбузарлик, безорилик ва жиноятчиликнинг кучайиб, турли хавфли касалликларнинг кўпайиб кетиши мумкинлиги билан ажралиб туради. Шу боисдан ҳам Ш.Р.Ғофуров томонидан «...уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари – ушбу ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишини тақозо қиладиган, уларни озиқлантирадиган, кўпайишини таъминлайдиган воқеа, ҳодиса ва жараёнларнинг йиғиндиси»¹дан иборат деб таъкидлайди.

Маънавий-ахлоқий соҳада: Хориждан турли бузғунчи ғояларнинг шиддат билан кириб келаётганлиги, хусусан, хорижий маданият орқали турмуш тарзимиз ва миллий ақидаларимизга зид бўлган маънавий меъёрларнинг кириб келаётганлиги, маданиятлараро интеграция ниқобида «маданий террор» шаклидаги бузғунчи ғоявий таъсирлар кучайиб бораётганлиги; диний ақидапарастлик, терроризм, экстремизм таҳдид солаётганлиги ҳам жамиятда уюшмаган ёшлар ўртасида жиноятчиликни турли кўринишларини намоён бўлишига олиб келмоқда. Шу боисдан ҳам Ш.Р.Ғофуров «...уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари – ушбу ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишини тақозо қиладиган, уларни

¹Ғофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. – Тошкент, 2019. – 12 б.

озиклантирадиган, кўпайишини таъминлайдиган воқеа, ҳодиса ва жараёнларнинг йиғиндиси»¹деб ёзади.

Иқтисодий соҳада: Ижтимоий йўналтирилган бозор муносабатларини шакллантириш, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш жараёнида мулкни бошқариш, мулкка эгаллик қилиш ҳуқуқи ва амалдаги қонунлар доирасида тўлақонли фаолият кўрсатиш кўникмасининг етарли даражада шаклланмаганлиги, тадбиркорликнинг ўзига хос мактабини ва тажрибаларни ўрганишда сусткашлиги сабабли уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлашда жиддий муаммоларни келтириб чиқармоқда;

Ғоявий-сиёсий соҳада: Уюшмаган ёшларни сиёсий-ғоявий жиҳатдан чиниқтириш, ақлий салоҳияти, дунёқараши эндигина шаклланаётган ёш авлод қалбида миллий ғурур туйғуларини кучайтириш, ватан, миллат ва истиқлол, эркинлик, миллий ўзликни англаш тушунчаларини қадрият даражасига кўтариш борасидаги қатор таъсирчан тадбирларни изчил амалга оширишни давр тақозо этмоқда.

Мамлакатимизда аҳолининг асосий қисмини ёшлар ва болалар ташкил этаётганлиги юқоридаги масалаларнинг нақадар жиддийлигини кўрсатмоқда. Чунки ҳамма вақт ёшлар онгига таъсир қилиш, уларни турли йўлларга солиш, турли мақсадларга йўналтириш осон кечган. Бироқ, бу биз муаммолар қуршовида қолган эканмизда, деган фикрга боришга йўл бермайди. Масаланинг ниҳоятда қувончли ва қалбларга катта завқу шавқ берувчи жиҳати ҳам бор. Бу бевосита янгича тафаккур, жаҳон цивилизацияси ютуқларини тез қабул қила оладиган ва уни жорий этишга шиддат билан киришадиган авлод қатламининг катталигидир.

Ҳар қандай мамлакатнинг тараққиёти давомида ёш авлод билан боғлиқ муаммолар юзага келади. Бундай муаммолар ичида энг долзарблари, энг

¹ Ғофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. – Тошкент, 2019. – 12 б.

муҳимлари ажралиб туради ва булар ёшлар муҳотида мавжуд турли мойиллик ва ўзига хосликларни ифодалайди. Чунончи, ёшлар ўз ҳаётларини асосий жиҳатларига, айниқса, сиёсий жараёнлар, ижтимоий мақом, маданиятлилик даражаси, таълим-тарбия, ижтимоий муассасаларнинг аҳволига бевосита таъсир кўрсатувчи омилларга бефарқ эмас. Шу билан бирга уларни маълум давр нуқтаи назаридан ўзгартиришга, ривожлантиришга, янги мазмун касб этишга ўзларида мойиллик сезишади. Ёшларда ташаббускорлик, ташкилотчилик, сиёсий жараёнларга сезгирлик, ҳаракатлардаги илдамлик ва соғлом фикрлашга интилиш каби фазилатларни тарбиялаш уларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини таъминлайди.

Ёшлар муҳотида мавжуд бўлган бундай жиҳатлар аксарият ҳолларда эътибордан четда қолиб кетиши мумкин, яъни кўпинча ёшларга сиёсий билими, тажрибаси етарли бўлмаган, ҳар қандай ишни уддалай олмайдиган, ҳали пишиб етилмаган навниҳол деб қаралади ва уларнинг реал ижтимоий-сиёсий фаоллиги, жамиятни замон талабларига мос илғор технологияни амалиётга тадбиқ этиб, янги куч сифатида роли унутиб қолдирилади. Шу билан бир қаторда, ёшларнинг жамиятдаги барқарорликка зиён етказадиган хатти-ҳаракатлари ва фаолиятларига айрим ҳолларда бепарво қарашлар ҳам мавжуд. Бундай қарама-қарши тенденциялар вазиятни имкони борича ўрганиш, таҳлил ва тадқиқ этишни, шунингдек, ушбу жараёнда вужудга келувчи муаммоларни аниқлаб, уларни ҳал этиш йўллари хусусида тегишли хулосалар чиқаришни тақозо этади.

Мамлакатимизда ёшлар ҳаётига доир қонунлар қабул қилиши, уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари белгилаб берилиши, ва албатта, ҳар бир ёшнинг мазкур жамият фуқароси сифатида сиёсатда фаол иштирок этишини эътиборга олиш ёшларни баркамол авлод қилиб тарбиялаш омили сифатида намоён бўлмоқда. Демак, ёшларни сиёсий фаоллигини ошириш, сиёсий маданиятлилик даражасининг кўтарилиши, уларнинг баркамол авлод сифатида шаклланишини таъминлайди. Шу ўринда ёшларни баркамол авлод даражасига кўтарилиши, сиёсий фаол фуқарога айланишида сиёсий таълим-тарбиянинг тўғри амалга

оширилиши ҳар жиҳатдан муҳим. Сиёсий таълим-тарбия – бу ижтимоий-сиёсий фаолиятда амалий иқтидорининг таркиб топиши, сиёсий ҳаракат, фаол ҳаётӣ позицияни вужудга келтиришидир.

Ёшларни ҳар томонлама баркамол бўлиб етишишларида улар ўртасида турли туман спорт мусобақалари, ўқувчи ёшлар фестиваллари, ёшлар ва талабаларнинг Универсиадалари, «Шунқорлар», «Истедодлар – юрт таянчи», «Қувноқлар ва зукколар», «Сиз қонунни биласизми», «Заковат» каби кўрик-танловларини ўтказилиши муҳим аҳамият касб этмоқда.

Мамлакат тақдирини, келажагини белгилайдиган асосий куч бугунги ҳаётда завқ-шавқ билан меҳнат қилаётган, билим олаётган ёш авлоддир. Зеро, уларнинг онг-шуурини, тафаккурини тўғри шакллантириши ва шу асосда тарбиялаш ҳар қачонгидан ҳам муҳим ва долзарбдир.

Бугунги ёшлар бундан 15-20 йил илгариги ёшлардан тубдан фарқ қилади. Чунки шиддат билан инсон онгига таъсир этаётган «сиёсий ахборотларнинг оқиб келиши», электрон технологияларнинг жамият ҳаётидаги ўрни, Ғарб урф-одатлари, санъати (куй-қўшиқ, кино фильмлар) ва шу билан бир қаторда либерал тарздаги қарашлар барчаси ёшлар маданиятини, дунёқарашини четлаб ўтолмайди. Ёшларнинг, ва умуман, инсоннинг баркамоллиги жисмонан, маънан ва ақлан етуклик даражаси билан боғлиқ. Ана шу уч элементнинг уйғунликда ривожланиши баркамолликни таъминлаши муқаррар.

Жамият ҳаёти сермазмун ва мураккаб кўринишга эга бўлиб, бу турли ижтимоий қатламлар ўртасидаги муносабатларда, улар манфаатларини ифода этувчи сиёсий тузилмалар фаолиятида намоён бўлади. Бу фикрлар хилма-хиллиги ва плюрализм билан боғлиқ, албатта. Бирок, ғоявий хилма-хиллик тараққиётнинг бош омилларидан бири саналсада, улар атрофида ёт ғоя ва қарашлар бўлиши эҳтимолини ҳам унутмаслик керак. Бунинг мамлакатимизда содир бўлган 1999 йил 16 февраль воқеалари, Андижонда содир бўлган воқеалар мисолида ҳам кўришимиз мумкин. Шунинг учун ҳам жамият аъзоларини, хусусан, ёш авлодни ғояга қарши ғоя, фикрга қарши фикр билан кураша оладиган шахс сифатида тарбиялаш бугунги куннинг долзарб

вазифаларидан бирига айланмоқда. «Биз ҳам фарзандларимизни она Ватанга муҳаббат, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига садоқат руҳида тарбиялаш учун таъбир жоиз бўлса, аввало уларнинг қалби ва онгида мафкуравий иммунитетни кучайтиришимиз зарур. Токи ёшларимиз миллий ўзлигини шу билан бирга, дунёни чуқур англайдиган, замон билан баробар қадам ташлайдиган инсонлар бўлиб етишсин»¹.

Муҳтарам Президентимиз Ш.Мирзиёев таъкидлаганларидек: «Бугунги тез ўзгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида янги-янги, буюк имкониятлар очмоқда. Шу билан бирга, уларни илгари кўрилмаган турли ёвуз ҳавф-хатарларга ҳам дучор қилмоқда. Ғаразли кучлар содда, ғўр болаларни ўз ота-онасига, ўз юртига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига, умрига зомин бўлмоқда. Бундай кескин ва таҳликали шароитда биз ота-оналар, устоз-мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-қўй бу масалада ҳушёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак. Болаларимизни бировларнинг қўлига бериб қўймасдан, уларни ўзимиз тарбиялашимиз лозим»². Бу борада самарали ишларни ташкил этишда нафақат давлат, балки нодавлат нотажорат ташкилот(ННТ)ларининг ҳам муҳим роли катта. Мамлакатимизда фуқаролик жамияти институтларининг фаолият юритиши ва ривожланиши учун эса барча шарт-шароитлар, жумладан, норматив-ҳуқуқий база ҳам яратилган. Конституциянинг XIII бобида мамлакатимизда уларнинг эркин ва фаол ҳаракат қилиши, фуқаролик жамияти институтлари тури ҳамда таърифлари, амалга ошириш механизмлари мавжуд.

Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашнинг жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, мазкур муаммони фақат ҳарбий куч ишлатиш билан тўла ҳал этиб бўлмайди. Шу сабабли илмий асосланган, технологик жиҳатдан тартибга солинган, дунёда кечаётган ижтимоий-сиёсий жараёнларга мос ахборот-мафкуравий курашни – аксилтарғибот ишларини тўғри ташкил этиш диний экстремизм мафкураси тарқалишининг олдини олишда муҳим аҳамият

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – энглимас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – 119 б.

² Мирзиёев Ш. Миллий тарққийёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. 124-бет.

касб этади. Аксилтарғибот ишларини ННТлари орқали амалга ошириш эса катта самара беради десак муболаға бўлмайди. Чунки давлат аҳолининг турли қатламлари билан ишлашни фуқаролик институтлари орқали амалга оширади. Шунинг учун аксилтарғибот ишларини, жумладан, умумпрофилактик тадбирлар, тарғибот ва ташвиқотлар, давра-сухбатлари, учрашувлар, спорт мусобақаларини соҳа йўналишидаги ННТлар томонидан аниқ мақсад ва вазифалар доирасида амалга оширишлар лозим.

Аҳоли, айниқса уюшмаган ёшлар ўртасида диний-экстремистик оқимларга қарши «иммунитет» ҳосил қилишда ҳар бир ННТларнинг ўз вазифаларини белгилаш мумкин. Аҳоли, айниқса уюшмаган ёшлар ўртасида экстремизм ва терроризмга қарши «иммунитет»ни шакллантиришда диний билимларни тўғри етказиш, ёт ғояларнинг салбий оқибатлари бўйича тарғибот-ташвиқот ишларини кучайтириш, турли оқимга кириб қолган шахсларни эса жамоат ишларига, оммавий тадбирларга жалб қилиш, улар учун ижтимоий реабилитация марказларини ташкил этиш, жамият учун зарур ишларга масъул қилиб белгилаш каби вазифаларни амалга оширишимиз даркор. Бу тадбирлар замирада «учинчи кучлар» томонидан мафкуравий таҳдидларга қарши курашиш, мамлакатимиз хавфсизлигини таъминлаш, ёшларимизни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш каби долзарб муаммолар ечими ётади. Қолаверса, бу масаланинг долзарблигини куйидагилар билан ҳам изоҳлаш мумкин:

Биринчидан, бугунги кунда ёшлар жамият аъзоларининг яримдан кўпини, яъни 18 ёшгача бўлган ёшлар – 10 миллион 360 минг нафар ёки умумий аҳолининг тахминан 40% ини, 30 ёшгача бўлганлар эса – 17 миллион 80 минг нафарни ёки 64% ини ташкил этади¹.

Иккинчидан, ёшлар жамиятдаги ижтимоий-сиёсий муносабатларда иштирок этиш кўникмаларининг эндигина шаклланаётган қатлами бўлиб, уларга таъсир кўрсатиш осонроқ кечади.

¹ Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида Т.16. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – 163 б.

Учинчидан, ёшлар жамиятда амалга оширилаётган ислохотларнинг давомийлиги ва барқарорлигини таъминлаб берувчи, унинг истиқболлини белгиловчи етакчи куч саналади.

Тўртинчидан, ёшлар жамиятнинг серғайрат, шижоаткор, интилувчан ва ташаббускор қатлами бўлиб, улар фаолиятини тўғри йўлга қўйиш жамиятдаги ислохотларни янада демократлашишига сабаб бўлади.

Кўриниб турибдики, ёшлар жамият ҳаётида ўзининг муҳим ўрнига эга ва ўз тақдири ҳақида қайғурадиган ҳар бир миллат, аввало, ёшлар масаласига алоҳида эътибор қаратиши табиий. Шунинг учун ҳар миллат ва ҳар бир давлат ўз ёшлари ижтимоий қиёфасининг шаклланишига бефарқ бўлмаган. Ҳозирги кунда ҳам ёшлар турли соҳалардаги тадқиқотларнинг объектига айланиб бормоқда. Уларнинг ҳаёти, фаолияти, ахлоқийлик даражасидан тортиб то муомала одоби ва кийиниш маданиятигача деярли ҳар ерда қизғин муносабат билдирилмоқда. Айниқса, ёши катталар ҳозирги ёшларнинг ҳаёт ва фаолият тарзига танқидий нигоҳ билан боқиб, уларнинг хатти-ҳаракатларини тушунишга уринадилар. Ёшдаги тафовут ва қадриятларнинг қайта баҳоланиши ҳозирги замон ёшларини аксарият катта ёшлилар нигоҳида бир оз салбий тусда намоён этмоқда.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, юқорида келтирилганлар, шубҳасиз, ёшларнинг характерида, уларнинг маънавий-ички дунёсида шаклланган фазилатлар бўлиб, ёшларимиз ўзларининг шу жиҳатлари орқали дунёда ўзбек миллатини намоён этмоқдалар. Бу фазилатларни ёшларимизда янада кенгроқ ривожлантириш ва тўғри йўналтириб бориш баркамол авлодни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Бобга оид хулосалар

Биринчидан, ёшларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини оширишга имконият берувчи ва тўсқинлик қилувчи омилларни таҳлил қилиш ва бартараф этиш долзарб ҳисобланади. Шу билан бирга ёшларни ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш мамлакатда ёшлар сиёсатининг энг муҳим қисми бўлиб, жамиятда ёшларга яратилаётган барча имконият ва шарт-шароитлардан ёшлар

унумли фойдаланиши келажакда ёшларни баркамол инсонлар бўлиб етишишида катта аҳамият касб этади.

Иккинчидан, мамлакатдаги уюлмаган ёшлар кайфиятлари ва уларнинг ислохотлар жараёнларига нечоғли тортилганлиги, уларнинг жамиятдаги ўз ўрнини белгилашга қаратилган хоҳиш ва истаклари нуқтаи назаридан ўзига хос икки турдаги қарама-қарши вазият ва хусусият тадқиқот жараёнида ўзини ёрқин намоен этади: - янгилик ва модернизация қилиш жараёнларига камарбасталик, улар моҳиятини чуқур англаш, ислохотлар мақсад ва мазмунини қўллаш, янги муносабатларга интилиш, изланиш, ўз ижтимоий овозига эга бўлиш учун ҳаракат, ўзига ва идрокига ишонч, ўз салоҳиятини жамият тараққиёти учун сарфлашга тайёрлик, шахс сифатидаги комилликка интилиш, ўз тараққиётини жамият ривожини билан боғлаш, бунёдкорлик ишларига тайёрлик, очиқ назар билан қараш ва соф кўнгиллик; - ёшлар ўртасида бефарқлик, бошқарув тизимларига ишончсизлик, барча нарсани мен учун давлат яратиш бериши лозим деган асосга қурилган боқимандалик кайфияти, ёт ғояларга нисбатан берилувчанлик, зиддиятларга мойиллик, ўз ижтимоий ҳолатидан норозилик, бирон ишга яроқсизлик, ўз келажигига ишончсизлик, конфликт вазият ва ҳолатлардан чиқиб кета олмаслик, мана шундай ҳолатларни ўзи яратиш, қонунларни билмаслик, билимсизлик, тушкунлик.

Учинчидан, ёшлар ўртасида таълим, меҳнат, маданият, қонунларга бўйсунуш, янги демократик тамойилларни англаш ва қабул қилиш, ижтимоий ва сиёсий онг, дин ва демократик жамият мувозанатига нисбатан турлича муносабат ва қарашлар ҳам мавжуд. Мазкур вазиятнинг мураккаблиги ва турличалиги, айниқса унинг қарама-қарши томонлари, ёшлар ўртасида тарғибот ва ташвиқот фаолиятини янада кучайтириш, унинг омма онгига таъсирчанлигини ошириш лозимлиги, бунда эса ёшлар ташкилотларининг масъулияти нечоғлик юқори эканлиги кўзга ташланади. Шу боисдан ҳам ёшларнинг жамият тараққиётидаги фаолиятларига йўл очиш ва уни таъминлаш учун уларнинг ўзларидаги фаоллик, сиёсий ва иқтисодий ислохотлар

жараёнларига камарбасталик, ислоҳотларга ишонч, демократик кадриятларнинг абадийлигига суяниш фазилатларини тарбиялаш ҳамда ёшларнинг янгиликка интилиши, ташаббускорлиги, эркин бозор иқтисодиётига тез кўникиши, янги йўналишларни қўллаб-қувватлаши каби мавжуд юқори савиядаги ва ижобий йўналтирилган салоҳиятидан ўз вақтида холис ва рағбат асосида фойдаланишга эришиш, ёшлар ташаббусларининг «чўкиб» қолишига йўл қўймаслик муҳим ҳисобланади.

III БОБ. ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР СИЁСАТИ УЮШМАГАН ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИ ВА БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИСТИҚБОЛИ ВА РИВОЖЛАНИШ ОМИЛЛАРИ

3.1. Жамиятни модернизация қилиш жараёнида уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини таъминлаш муаммолари ва уларнинг меҳнат муносабатларидаги ечимлари

Модернизация – жамият ҳаётини саноатлаштириш ва илмий-техника ютуқларини ўзлаштириш билан боғлиқ иқтисодий, ижтимоий, маданий, сиёсий янгиликлар йиғиндиси. «Модернизация» атамаси инглиз тилидан таржима қилинганда замонавийлаштириш, анъанавийликдан замонавийликка ўтиш деган маънони англатади. Шунингдек, бу тушунча жамият таракқиёти давридаги барча ижобий ўзгаришлар ва янгиликлар синоними, замонавийликка эришиш босқичи сифатида, шунингдек у анъанавий жамиятлар индустриал ривожланган прогрессив жамиятларга айланишини ифодалайди. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти таъкидлаганларидек, «Биз ўз олдимизга қўйган юксак мақсадларни, барча эзгу орзу-ниятларимизни амалга оширишда авваламбор миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбия топган, мамлакатимизни модернизация қилиш ва замонавий демократик жамият қуриш йўлидаги кенг кўламли ва мураккаб вазифаларни хал этишга қодир бўлган янги авлод кадрларини тайёрлаш масаласини муҳим принципиал ва халқилувчи даражага кўтарганимиз ҳаммага аён»¹.

Модернизация назарияларида «анъана» ва «замонавийлик» тушунчалари асосий, негиз категориялар бўлиб қолди. Анъана замонавийликка нисбатан муайян мослашувчанликни, мослашувчанлик имкониятларини акс эттирибгина қолмасдан, модернизациянинг ўзига хос миллий шакллари ҳам намоён этади.

Модернизация концепцияларининг таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, Ўзбекистондаги яратилган модернизация жараёнининг концептуал жиҳатлари

¹Каримов И.А. Асосий мақсадимиз-юртимизда эркин ва обод, фаровон ҳаёт барпо этиш йўлини қатъият билан давом эттиришдир./халқ сўзи.2007 йил 8декабрь

замонавий модернизация концепцияларига ҳамоҳангдир. Чунки Ўзбекистонда нафақат ривожланган мамлакатлар тажрибаси жорий қилинаёпти, балки ўз анъаналари ҳамда миллий кадриятлари асосида демократик ислохотлар олиб борилмоқда. Ўзбекистонда бу жараён глобаллашув таъсирида маънавий инкирозларга олиб борилмаслиги учун барча ишлар амалга оширилди.

Жамиятни модернизация қилиш жараёнида уюлмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини таъминлаш, ҳуқуқий онгини юксалтириш, бандлигини таъминлаш ва тадбиркорликка жалб этиш, иқтидорини ривожлантириш, ахборот хуружлари ва носоғлом муҳитдан ҳимоя қилиш — булар юртимиздаги ёшларга оид давлат сиёсатининг муҳим йўналишлари сирасига киради. Мамлакатимиз аҳолисининг асоси бўлган ёшлар жамиятни илғор тажрибалар асосида модернизациялаш масъулиятини ўз зиммасига олиш имконига эгадир. Бу масъулият келажак авлод ҳақида қайғуриш, соғлом, баркамол наслини тарбиялаш миллий хусусият бўлиб, бугунги демократик ўзгаришларнинг бориши, туб ислохотларнинг кечиши, ёшларнинг тақдири, ёшларимизнинг маънавий-маърифий дунёқараш ва салоҳияти, маданий-техник даражасига боғлиқ бўлиб қолади. Шу боисдан ёшларнинг кайфияти, ижтимоий-сиёсий қараш ва мўлжаллари ижтимоий-маданий тараққиётнинг тақдирини белгилаб беради. Жамиятни янада демократиялашуви ёшларга бўлган сиёсатда бир қатор янги ижтимоий технологияларни қўллашни талаб этади. Фикримизча, ёшларга оид давлат сиёсати доирасида амалдаги қонунчиликни янада такомиллаштириш эҳтиёжи мавжуд деб ўйлаймиз. Чунки, ўтган аср ёшлари билан янги асрнинг ёшлари ижтимоий-маданий жиҳатдан тубдан фарқ қилмоқда. Замонавий ёшларда катталарга нисбатан ижтимоий — иқтисодий, сиёсий-маданий воқеликни тез англаш ва унга мослашиш енгил кечади. Зеро катта авлод яшаган мафкуравий ва ижтимоий муҳитга нисбатан ҳозирги ёшлар демократия ва либерал турмуш тарзи даражасига эришди. Бу ҳол ижтимоий барқарор тараққиётга эришиш учун масалани кенг миқёсда фаол ўрганишни тақозо этади.

Жамиятни модернизация қилиш жараёнида уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини таъминлаш муаммолари ва уларнинг меҳнат муносабатларидаги ечимларини топиш жараёнини шартли равишда: ижтимоий, иқтисодий, маънавий-маърифий ва ташкилий бошқарув соҳаларидаги омилларга ажратган ҳолда ўрганиш муҳим аҳамиятга эга. Чунки айти шу йўналишдаги муаммоларни ўрганишга тизимли, изчил ва чуқур ёндашиш, унга масъул бўлган ваколатли субъектларни мақсадли йўналтириш жараёнида юзага келган муаммоларнинг ечимига топишга хизмат қилувчи илмий асосланган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Модернизация жараёнлари жамиятнинг барча соҳаларини қамраб олиши билан характерланади. Мазкур жараёнларнинг асосида уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллигини ошириш ва бандлигини таъминлаш ётади. Модернизация жараёнини амалга оширишдан мақсад ёшларга бўлган муносабатни ўзгартириш, янгиланиш, анъанавийликдан замонавийликка ўтиш, ривожланишда юқорида босқичларга эришишдир. Миллий ғоя ва ривожланишимизнинг моделини интеграцияси модернизация жараёни учун назарий-методологик, амалий ва регулятив вазифани бажаради. Пировард натижада мамлакатимизнинг ривожланиши янада юксак поғоналарга кўтарилиши учун кенг имкониятлар яратилади.

Жамиятни модернизация қилиш жараёнида уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллигини таъминлаш муаммолари ва уларнинг меҳнат муносабатларидаги ечимлари асосан қуйидагилар билан характерланади:

1. Ижтимоий вақтни ўсиш суратини ошиши, унинг натижасида инсон ҳаётининг темпи ва ҳаёт фаолиятининг тезлашиши рўй бермоқда. Бу ўз навбатида жамиятда рўй бераётган илмий-техник тараққиёт ва янги ахборот тизимларининг пайдо бўлиши билан боғлиқ. Аммо шуни алоҳида қайд этиш лозимки, кўплаб мамлакатларда маълум бир одамнинг ҳаёт фаолиятида сусайиш кузатилмоқда, ижтимоий кассаликлар тез тарқалмоқда. Бунининг исботига СПИД касаллигини олиш мумкин.

2. Жаҳон ҳамжамият фаолиятида макон билан боғлиқ алоқаларни

кучайиши, яъни иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий жараёнларни мақсадли интеграцияси заруриятини тақозо этмоқда. Ягона макон, яъни давлатлар, маданий бирлашма ва қатламлар ўртасида тафовутларни бартараф бўлишига олиб келмоқда.

3. XX аср инсониятга жуда кўп жтимоий бўҳронлар олиб. Уларни олдин билишни умуман иложи бўлмаган. Бугун жаҳон ҳамжамиятида янгича маънавий ҳамкорлик шаклланди. Энди жаҳон цивилизацияси тақдири ҳақида қайғуришнинг янги босқичи бошланди. Ижтимоий тафаккурнинг янги типи шаклланди, буни инқирозга қарши тип деб аташ мумкин. Қисқаси инсон муаммоси яна бир бор тарихда биринчи ўринда қўйилмоқда. Ҳозирги давр илмий майдонида гуманитар фанларга қизиқишни ортириш, инсоншунослик муоммоларини ўрганишга эътиборни кучайиши юқоридаги омиллар билан боғлиқ.

Жамият бошқарувини модернизациялаш жараёнида ушбу хусусиятларни ҳисобга олиш биз кураётган демократик ҳукуқий давлат ва фуқаролик жамиятини ёшларимиз онги ва қалбига рухий яқинлигини таъминлайди, қолаверса социоантропоцентризм ғоясига асосланган Ғарб демократиясига ҳар қандай вазиятда қарши тура олади. Иккинчидан, ҳар бир давлат ўз тараққиёт йўлини белгилашда миллий менталитетидаги асосий хусусиятларни, ундаги фазилат ва иллатларни мукамал ўрганиш ва чиқарилган хулосаларга таяниб миллий идентификация асосида демократик тамойилларни ишлаб чиқиш зарур. Айтиш жоизки, миллий идентификация ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларига – иқтисод, сиёсат, маданият, турмуш ва оилавий муносабатларга бевосита кучли таъсир кўрсатиб туради. Ўзбекистонда ҳам ёшларга оид сиёсатга давлат ва нодавлат секторида эътибор қаратилади ва мамлакат сиёсати йўналишида белгилаб берилган вазифалар давлат кўмаги асосида нодавлат секторларда амалга оширилади. Нодавлат ва ноижорат ташкилотлар, жамғарма ҳамда ўзини-ўзи бошқарув органлари фаолиятининг ўзаро мутаносиблиги ғарб амалиётидаги каби умуммиллий, ҳудудий шароитларда яхлит механизм асосидаги фаолияти йўлга қўйилиши ёшларнинг жамиятнинг ҳал қилувчи кучи

сифатида тарбиялашга замин ҳозирлайди. Бу борада Ўзбекистон Президентининг “Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар Иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги Фармони асосида ташкил қилинган Ўзбекистон ёшлар Иттифоқи фаолияти масаланинг туб моҳиятини англаган ҳолда ёшлар ижтимоий қатламининг барча гуруҳлари, хусусан уюлмаган ёшлар билан мақсадли ишлашда етакчи ролни бажариши лозим бўлади¹. “Балки, уюлмаган ёшларнинг пайдо бўлишига оналар жисмоний толиқиб келганлиги боис чарчаш нималигини билмайдиган фарзандлари билан бирга “сифатли вақти”ни ўтказа олмаётгани, афсуски, оила аъзоларининг уйга ва бир-бирига тегишлилик ҳисси йўқолиб бораётгани сабабдир”².

Жамият бошқарувини модернизациялаш ҳам миллий хусусиятларимизга асослансагина у самарали бўлади. Чунончи, жамиятни модернизациялашда, бир томондан, халқимизнинг босиқлиги, сабр-тоқатлилиги, тинчликпарварлигини, иккинчи томондан, халқимиз феълидаги феодал-патриархал муносабатлар асоратлари, мансабдорларнинг якка ҳокимликка интилиши, фуқаролар феълидаги катта-кичик мансабдорларга тобелик, шахсга сиғиниш каби асоратлар мавжудлиги эътиборга олинмоғи шарт. Айни вақтда, миллий идентификация талабларини суистеъмол қилиш, уни мутлоқлаштириш, шахсий, гуруҳий манфаатларга бўйсундиришга интилиш жамиятнинг ривожини учун зарарли ва хатарлидир.

Шу ўринда таъкидлаш зарурки, миллий идентификация ижтимоий фанларда ҳозиргача ўз аҳамиятига яраша илмий тадқиқ этилган эмас. Тарғиботларда эса мақташдан нари ўтилгани йўқ. Миллий идентификация халқимизнинг кўп асрлик тарихининг онгимиз, феълимиздаги муҳридир. У суяк-суягимизга, қон-қонимизга сингиб кетган, дунёқарашимиз, имон-этиқодимизга айланиб кетган урф-одатларимизда намоён бўладиган

¹ Хакназаров Х.Д. Ўзбекистон ёшларининг кундалик турмуш тарзи. Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. – Тошкент, 2019. – 14 б.

² Тимати Ж. Уинтер (Абдулҳаким Мурод). XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б.103–104.

ходисадир. Ҳар бир халқнинг ўзига хос тарихи, яшаш муҳити, хўжалик фаолияти бор. Айнан ушбу омиллар ёшларни айниқса уюлмаган ёшларни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Бу вазифаларни амалга ошириш учун эса ёшлар онги ва қалбида аجدодларимиз хотирасига садоқат руҳини шакллантириш баробарида улар қолдирган миллий мерос ва маънавий-ахлоқий қадриятларни нафақат ўрганиш балки, уларнинг ҳақиқий ватанпарвар ижрочиси бўлиш талаб этилади. Шунингдек, мамлакатимизда демократик-ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятининг ривожлана бориши ҳамда бозор муносабатларининг чуқурлашуви билан бирга ривожланишнинг янги босқичига мос ёшларни тарбиялаб вояга етказиш, уларда давр талабларига хос замонавий тафаккурни шакллантириш масаласи янада долзарблашиб бораётганидан далолат беради. Бундай серқирра ва мураккаб жараёнда ёшларга оид сиёсатни изчил амалга оширишнинг самарали йўллари ва усулларини излаб топишнинг долзарблиги мамлакатимизда янги жамиятнинг шаклланиши, унинг таркибий қисмларининг ўзаро боғлиқ ҳолда такомиллашуви, ёш авлоднинг маънавий, ахлоқий, сиёсий, эстетик, ҳуқуқий қарашларининг замонга мос тизими таркиб топиши сингари вазифаларни амалга ошириш эҳтиёжлари нуқтаи назаридан янада муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ш.Р.Ғофуров томонидан мамлакатимизда уюлмаган ёшлар сони ортишининг олдини олиш ва ёшлар орасида уларнинг уюлмаган қатламини қисқартиришга эришиш мақсадида қуйидаги чора-тадбирлар таклиф этилган:

уюлмаган ёшларнинг бандлигини таъминлаш бўйича махсус жамғарма ташкил қилиш;

уюлмаган ёшларга қисқа муддатда ҳунар ўргатувчи марказлар фаолиятини йўлга қўйиш орқали уларни уста-ҳунармандларга бириктириш ва бу борадаги ишларни мониторинг қилиб бориш;

ёшлар орасидан лидерлик хусусиятига эгаларини танлаб олиш, улар билан индивидуал ишлаш, уларнинг лидерлик хусусиятидан уюлмаган ёшларни ижтимоий фойдали фаолият билан шуғулланишга жалб қилишда фойдаланиш;

ҳар бир маҳаллада Ёшлар иттифоқининг уюшмаган ёшлар билан ишлашга масъул ходими бўлишини ташкил этиш;

меҳнат ярмаркаларини корхона, муассаса, ташкилотларда эмас, маҳаллаларда ўтказилишини тизимли равишда йўлга қўйиш;

уюшмаган ёш аёлларни тикувчиларга бириктириш, уларга бичиш, тикишни ўрганишлари учун зарур шароитлар яратиб бериш¹.

Бугунги жамият ўз олдига мустақил фикрловчи эркин шахсни шакллантириш вазифасини қўймоқда. Бу ўз кадр-қимматини англайдиган, иродаси бақувват, иймони бутун, ҳаётда аниқ мақсадга эга бўлган инсонларни тарбиялаш деганидир. Шундагина онгли турмуш кечириш жамият ҳаётининг бош мезонига айланади. Шунинг учун ҳам давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев: «Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган. Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамот масаласига айланиб бормоқда»², деган эди. Шу боисдан хориждаги айрим сиёсий кучлар ҳам жамиятимизнинг истиқболи бўлган ёшларимизни ўз таъсирига олишга уринаётган айни замонда таълим-тарбия тизимимизни, жумладан, ижтимоий-гуманитар фанлар, хусусан, фалсафа фани назарини ёшларга қаратишимиз, уларнинг муаммолари, ўй-ташвишларини билиб, ёшлар сиёсатини илмий асосга кўчиришимиз юқорида таъкидланган ижобий натижаларга олиб келиши муқаррардир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 30 июндаги ёшлар билан бўлиб ўтган учрашувида кўтарилган долзарб масалалардан келиб чиқиб, ёшларга оид давлат сиёсати соҳасида 2 та қонун ва 16 та қонуности ҳужжатлари қабул қилинди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида» ги

¹ Гофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. – Тошкент, 2019. – 22-23 бетлар.

² <https://sputniknews-uz.com/analytics/20170703/5736267/Mirziyoyev-yoshlarga-Hukumat-eshiklarini-ochdi.html>

Фармони билан ёшлар масалаларига оид 70 га яқин норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга қўшимча ва ўзгартиришлар киритилди.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 4 та фармони, 4 та қарори ва 1 та фармойиши, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 14 та қарори ва 3 та фармойиши қабул қилиниши ёшлар сиёсати соҳасидаги ислоҳотларнинг тизимли, босқичма-босқич амалга оширилишига ҳуқуқий замин яратди. Булардан маълум бўладики, мамлакатимизда ёшларга доир давлат сиёсати ҳар доим даврнинг долзарб масалаларига эътибор қаратиш ва жамият тараққиётидаги муаммолар моҳиятини англаш билан узвийликда ривожланиб бормоқда.

Ўзбекистон Республикаси давлат раҳбари ёшлар масалалари хусусида фикр билдирар экан, ўз эътиборини соғлом авлодни тарбиялашнинг давлат тараққиёти учун аҳамияти, ёшларнинг ижтимоий ўсиши ва ривожланиши учун қулай ижтимоий-иқтисодий имкониятлар яратиш зарурияти, ёшларда умуминсоний ҳамда миллий қадриятларни тарбиялаш мезонлари, мамлакат мустақиллигини асраб-авайлаш, давлатнинг келгуси такомили учун ёшлар куч-ғайрати ва салоҳиятини сафарбар этиш, ёшларни фуқаро сифатида тарбиялаш ва уларнинг ватанни муҳофаза қилиш йўлидаги муқаддас бурчи, спорт билан шуғулланишлари учун керакли инфраструктураларни ташкил қилиш, мамлакат салоҳияти ва кудратини бутун жаҳонга тараннум этиш каби ўнлаб долзарб йўналишларга қаратди. Айнан улар Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатининг бош мезонлари, назарий ва амалий жиҳатларини белгилаб берди. Шу боисдан ҳам давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев: «Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган. Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамот масаласига айланиб бормоқда»¹, деб таъкидлайди.

Демократик жамиятнинг бош тамойиллари - халқнинг, шу жумладан ёшларнинг ўз хоҳиш-иродасини эркин намоён этиши, фуқароларнинг тенг

¹ Мирзиёев Ш. Жисмоний ва маънавий етук ёшлар – эзгу мақсадларимизга етишда таянчимиз ва суянчимиздир / «Халқ сўзи» 2017 йил 1 июль.

ҳуқуқчилиги, инсон ҳуқуқларининг устуворлиги, инсон салоҳиятини бунёдкорлик ишларига сафарбар этилиши кабилар ҳисобланади.

Мамлакатимизда уюшмаган ёшлар билан ишлаш тизимини такомиллаштириш, уларнинг маънавияти, ҳуқуқий онг ва маданиятини юксалтириш, оила, маҳалла, таълим муассасалари ҳамкорлигини мустаҳкамлаш орқали уларни доимий назоратга олиш, бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш механизмларини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шу билан бир қаторда, уюшмаган ёшларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларнинг бандлигини таъминлашга қаратилган энг муҳим инновацион ғоя ва ташаббусларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, бу борада стартап ғояларини рағбатлантириш, уларни тадбиркорлик ва фермерликка фаол жалб этишга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий шарт-шароитларни яратиш муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, уюшмаган ёшлар ўртасида учраётган салбий ҳолатларни бартараф этиш мақсадида ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликни кескин камайтиришга қаратилган профилактик ишлар самарадорлигини ошириш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Ёшларга доир давлат сиёсатида замонавийлик ва у асосидаги модернизация у ёки бу жамият тарихий ривожланиш қонуниятлари билан мослаша олсагина, ўз ўрнини топади. Бу йўналишдаги «ворисийлик» тушунчаси остида аввалда бўлган, аммо ҳозирда ҳам аҳамиятини йўқотмаган, бутунлай воз кечилмаган қарашлар, интилишлар, мақсад-муддаолар ва объектлар бирлигини тушунамиз. Шундай ҳолдагина ҳақиқий ворисийлик шаклланади ва у қай шаклда бўлмасин, барча жабҳаларда ўзида яратувчанлик ва янгилашиш ғоясини мужассам этиб, ҳатто замонавий муаммолар ечими учун ҳам асослар бериши, бунинг ижобий омили бўлиши мумкин. Бунда яна қуйидагилар муҳим аҳамият касб этади:

Биринчидан, мамлакатимизда истиқлол йилларида жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ қилиш борасида амалга оширилаётган ислохотлардан бош мақсад - инсоннинг эрки, шаъни, кадр-қиммати ва манфаатларини ҳимоя қилиш, шахс салоҳиятини юзага

чиқаришга қаратилган. Бу эса, ўз навбатида, давлатимизнинг ёшларга доир сиёсатида ҳам ўзига хос тарзда намоён бўлади, яъни бу сиёсат марказида ёшларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, манфаатлари, улар учун зарур имкониятлар яратиш масалалари туради;

иккинчидан, маълумки, ўзининг буюк ўтмиши, ота-боболарининг ўғитлари, миллий-маънавий қадриятлари билан қуролланган инсонни ҳеч қандай ёт ғоя ёки бузғунчи оқимлар ўз йўлига сола олмайди, унинг ишончи, имони ва эътиқодини ўзгартира олмайди. Шундай экан, бугунги ёшларга доир давлат сиёсатида уларда эзгу фазилатларни қалбига жо қилган инсонийлик туйғуси, ғурур, журъат, матонат каби туйғуларни шакллантириш, доимо Ватан ва халқ осойишталиги учун ҳар қандай вазифани адо этишни ўзига шараф деб билладиган авлодни тарбиялаш устувор вазифалар бўлиб қолаверади;

учинчидан, истиқлол йилларида эришилган тажриба шундан далолат берадики, ҳар қандай ислоҳот инсоннинг эҳтиёжлари, манфаат ва мақсадлари билан монанд олиб борилсагина ўзининг муайян самарасини беради. Шу нуқтаи назардан, ёшларнинг қизиқишлари ва муддаоларини яхши билиш, улар билан ишлашда ёш авлодга хос миллий-маънавий қадриятлар, ворисийлик ва замонавийликнинг уйғунлаштирилиши давлатимизнинг бу соҳадаги сиёсати ва амалга ошираётган ислоҳотларининг самарасини белгилайди.

Юқорида қайд этилган фикрлардан келиб чиққан ҳолда, эътироф этиш мумкинки, ўз қонуниятлари асосида, объектив ва табиий ҳодиса сифатида юз бераётган модернизация жамият ижтимоий ҳаётининг сифат жиҳатидан тўла қайта қурилиши жараёни бўлиб, унинг натижасида жамият янада мукамалроқ ривожланади: иқтисодий қолоқликнинг тугатилиши, ижтимоий - сиёсий барқарорликнинг юзага келиши, янги технологияларнинг кириб келиши ва унинг асосида субъектив омил янги фаолият йўналишларининг шаклланиши юзага келади. Бундай прогрессив жараёнлар эса жамиятда умуминсоний ва демократик қадриятларни ифодаловчи янги маънавий қадриятлар тизимининг таркиб топишига шароит яратади. Албатта, бундай прогрессив ўзгаришлар ўз навбатида уларни акс эттирувчи ижтимоий онгда модернизация ва

глобаллашувга асосланган янги дунёқараш тизимининг шаклланишига асос бўлиб хизмат қилади.

3.2. Уюшмаган ёшлар бандлигини таъминлаш муаммоларининг ижтимоий-ҳуқуқий омиллари

Жамиятда ёшлар демографик гуруҳ сифатида ўз ўрнига эга бўлган. Ёшлар деганда асосан 16-30 ёшлардаги инсонлар тушунилади. Турли тадқиқотларга асосланиб фикр юритадиган бўлсак, ёшларнинг ижтимоий жиҳатдан бир-биридан фарқланиши ёшнинг «юқори» чегарасини турли гуруҳларнинг ижтимоий-иқтисодий ва касбий сифатлари шаклланиши давомийлигига қараб аниқлашга уринишни кўриш мумкин.

Жумладан, эмпирик социологик тадқиқотларга таянадиган бўлсак, ёш ишчининг бир касб бошини қатъий тутиши асосан 25 ёшларда амалга ошса, ёш олим 33 ёшда шаклланиб улгуради.¹ Ёшлар ижтимоий-демографик гуруҳ сифатида ўз мезонларига эга. Бу мезонларга ижтимоий етуклик ва ҳаёт жараёнидаги фаолиятнинг ўзгариши киради. Маълумки ёшлик болалик ва етуклик ўртасида ётувчи маълум бир ижтимоийлашув босқичидир. Шу боисдан ҳам Президентимиз Ш.Мирзиёев томонидан ишлаб чиқилган 2017-2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг «Ҳаракатлар стратегияси»да «Ижтимоий соҳани ривожлантириш» деб номланган тўртинчи йўналишидан келиб чиқиб жамиятимизнинг миллий менталитетига хос бўлган меҳр-мурувват кўрсатиш, ижтимоий ҳимоя ва ёрдамга муҳтож бўлган шахсларга ёрдам қўлини чўзиш, жамиятимизда инсонларнинг бир-бирига бўлган меҳр-оқибатни ошириш, лоқайдликни йўқотиш долзарб масала ҳисобланади. Болаларни ижтимоий муҳофазасини таъминлаш тизими учун кадрлар тайёрлашда маҳаллий ва халқаро ташкилотлар билан самарали ҳамкорлик йўлга қўйилган.

¹ Ёшлар социологияси. <http://uz.denemetr.com/docs/768/index-280680-1.html?page=2>

Ижтимоий етуклик – мураккаб жараёнدير. Бу етуклик даврида инсон билим олади, касб танлайди ва маълум мутахассисликни эгаллаб ҳаётда ўз ўрнини топади.

Ёшлик даврининг ўзига хос хусусиятларидан яна бири – шу даврда инсоннинг асосий ахлоқий нормалари шаклланади. Ёшлик даврида инсоннинг ҳаёт жараёнида, унинг фаолиятида кескин ўзгариш юз беради. Ана шундай фаолиятлардан бири ёшларнинг ҳар бир давлатда меҳнат ресурсларини мунтазам тўлдириб боровчи демографик замин эканлигидир ва, шу билан бирга, ёшлар янги авлодни дунёга келишида, фарзандлар туғилишида ҳам асосий демографик омил ҳисобланади.

Мамлакатимизда ёшларнинг ўз келажагини куриши учун кенг имкониятлар очилди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида ёшларнинг меҳнат қилиш, касб танлаш ва таълим олиш ҳуқуқи кафолатланган. Ўзбекистон ҳукумати ёшларга алоҳида эътибор қаратмоқда. Ёш мутахассислар давлат бошқарувининг масъулиятли ишларига кўпроқ жалб этилмоқда. Айниқса, иқтидорли ёшларга алоҳида эътибор берилиб, уларнинг фаолияти моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватланмоқда. 2017 йил 8 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг ПФ-5185-сонли Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепцияси давлат бошқарувини, шунингдек, ижро ҳокимиятини модернизациялаш, уни янги замон талабларига жавоб берадиган даражага кўтариш йўлидаги муҳим қадам бўлди. Концепцияга кўра, давлат бошқаруви тизимини тубдан ислоҳ қилишнинг 6 та асосий йўналишлари белгиланди ҳамда махсус «Йўл харитаси» асосида 100 дан ортиқ давлат ва хўжалик бошқаруви органлари фаолиятини қайта кўриб чиқиш белгиланди. Биргина 2017 йилнинг ўзида давлат бошқаруви тизимида янги замонавий ғояларни татбиқ этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси ижро этувчи ҳокимияти тузилмаси қайта кўриб чиқилди, 18 та вазирлик, идораларнинг вазифа ва

функциялари такомиллаштирилди, 24 та давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ҳамда бошқа ташкилотлар қайта ташкил этилди¹.

Иш билан бандлик муаммоси бевосита ҳудуддаги демографик жараёнлар билан боғлиқ. Чунки Ўзбекистон дунё миқёсида аҳолиси энг ёш давлатлардан бири ҳисобланади ва республикада аҳолининг ўртача ёши 24 ёшга тенгдир. Бу ҳолат эса мамлакатнинг улкан меҳнат потенциалига эга эканлигидан далолат беради. Бугунги кунда Ўзбекистон аҳолиси сони 34 млн. кишидан ортиқ бўлиб, уларнинг 54,0% га яқини қишлоқ жойларда истиқомат қилади. Мамлакат жами меҳнат ресурсларининг 52,1% қисми айнан қишлоқ жойлар улушига тўғри келади ва уларнинг сони 17 млн. кишидан ошади. Бу ҳолат эса ХХІ аср бўсағасида меҳнат заҳиралари юксак меҳнат фаоллиги ва касб тайёргарлиги билан ажралиб турадиган одамлар кўпчиликини ташкил этишига имкон беради. Лекин шунга қарамай, бугунги кунда республикада мавжуд меҳнат потенциалидан самарали фойдаланмаслик ҳолати мавжуд. Юртимиз аҳолиси орасида мавжуд ишсизларнинг 68,0% га яқини бевосита айнан қишлоқ аҳолиси хиссасига тўғри келишини инобатга оладиган бўлсак, қишлоқ аҳолисининг иш билан бандлик ҳолатини тармоқлар ва секторлар бўйича таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, уларнинг катта қисми қишлоқ хўжалиги, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш саноати, қурилиш тармоқларида ёки ёлланма асосдаги бир марталик, мавсумий ва вақтинча меҳнатда бандлигини гувоҳи бўлиш мумкин.

Бугунги даврда иқтисодиётни эркинлаштириш ва модернизация қилиш лозим бўлган шароитида мамлакатимизнинг аҳолисининг асосий қисми қишлоқ ҳудудларига тўғри келишини инобатга олиб, кўп миллионли қишлоқ аҳолисини иш билан бандлигини таъминлаш зарурияти туғилмоқда. Бу масала шуни кўрсатадики, аҳолининг мавжуд меҳнат потенциалидан самарали фойдаланиш муаммоларини назарий ҳамда амалий жиҳатдан ўрганиш ва тадқиқ этиш долзарб муаммодир. ХХ аср сўнгги чорагига келиб, кўплаб ривожланган давлатларда ёшларга доир сиёсат мустақил фаолият йўналишига айланди,

¹ 2017 йил – шиддатли ислохотлар йили. – Тошкент: “Адолат”, 2017. – Б.10.

унга доир умуминсоний тенденциялар ва устиворликларни белгилайдиган халқаро ҳужжатлар қабул қилина бошлади. Хусусан, 1985 йилда БМТ Бош Ассамблеяси томонидан қабул қилинган «Самарали ёшлар сиёсатини шакллантиришнинг асосий қоидалари тўғрисида»ги резолюция ана шу жараённинг яққол мисолидир. Жаҳон мамлакатларининг миллий манфаатлари ва тараққиёт тамойилларига мос ёшлар сиёсатини амалга ошириш учун зарур бўлган ва энг умумий халқаро меъёрлар белгилаб берилган ушбу ҳужжатнинг қабул қилиниши, бир томондан унинг миллий даражада қўлланилиши учун асос яратди, иккинчидан эса, мазкур жараённинг умуминсоний цивилизация тараққиёти учун ниҳоятда муҳимлигини яна бир бор намоён қилди, дейиш мумкин.

Ўзбекистоннинг айнан ўша даврда истиқлолга эришиши, ҳаётнинг барча соҳалари қатори, бу борадаги ислохотлар ва янгиланишлар учун кенг имконият яратди, ушбу йўналиш давлатимиз сиёсатининг муҳим таркибий қисмига айланди. Бу борада биринчи Президентимиз Ислам Каримовнинг мустақилликнинг илк даври ниҳоясида билдирган қуйидаги фикри ёшларга оид давлат сиёсатининг энг асосий мақсад-муддаолари ва устивор йўналишларини аниқлаш ва англашда ниҳоятда муҳим назарий хулоса бўлиб ҳисобланади: «...ёш авлодимизнинг қалби ва онгини асраш, уларни миллий ва умумбашарий кадриятлар руҳида тарбиялаш, фарзандларимизнинг дунёда рўй бераётган сиёсий жараёнларнинг маъно-мазмуни ва асл сабабларини чуқур англаши, ўз атрофида содир бўлаётган воқеалар ҳақида ҳаққоний маълумотларга, энг муҳими, ўз мустақил фикрига эга, содда қилиб айтганда, оқни қорадан ажратишга қодир бўлишига эришиш таълим-тарбия ва маънавий-маърифий ишларимизнинг асосий шарти ва мезони бўлиши даркор»¹.

Ушбу хулосага асосланиб ва ўша давр талабларидан келиб чиқиб, юртимизда ёшлар муаммосига алоҳида аҳамият қаратилди, уларнинг

¹ Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2009. Т.17. – Б.131.

манфаат ва эҳтиёжларини таъминлаш учун кенг имкониятлар яратишга киришилди.

Шу муносабат билан, мамлакатимиз тараққиётининг илк давридаёқ, яъни 1991 йилнинг 20 ноябрида «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги қонуннинг қабул қилингани асло бежиз эмас. Қонунда давлатимизнинг ёшлар масаласига доир стратегик йўналишлари изчил ва тизимли равишда босқичма-босқич амалга ошириш йўллари ва уларни амалга ошириш учун зарур бўлган долзарб вазифалар белгилаб берилган эди.

Буларнинг барчаси ушбу қонуннинг 25 йил, яъни у қабул қилинган 1991 йилдан, бу борада янги қонун қабул қилинган 2016 йилгача самарали амал қилишини таъминлади. Айнан ана шуни назарда тутган ҳолда, мустақилликка эришган собиқ иттифоқ республикалари ичида биринчилардан бўлиб Ўзбекистонда қабул қилинган ушбу тарихий ҳужжат, бу борада ҳам бош ислохотчи бўлган давлатимизнинг ёшлар масаласига доир сиёсатининг энг асосий ва устивор йўналишларини белгилаб берган эди, дейиш учун барча асослар бор.

Мазкур қонунда ўша даврдаёқ, ёшларнинг таълим олиши, халқаро алоқаларда иштироки муҳофаза қилиниши, вояга етмаганлар билан ишлаш, истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлаш масалалари хусусида баъзи меъёрлар белгилаб олинди.

Мустақил тараққиётимизнинг ўтган йиллари, барча босқичлар давомида бу борада кўплаб ишлар амалга оширилди, ёшларга доир давлат сиёсатининг ижтимоий, иқтисодий, маънавий ва айниқса, ҳуқуқий асослари мустаҳкамлаб борилди. Хусусан, 1992 йилда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституциясида барча фуқароларга тааллуқли меъёрлар билан бирга, айнан ёшларга тегишли бўлган қоидалар ҳам мавжуд бўлиб, уларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари, фаолият кафолатлари ҳам белгилаб берилган. Жумладан, «Ҳар ким билим олиш ҳуқуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат

назоратидадир» (41-модда), «Вояга етмаганлар, меҳнатга лаёқатсизлар ва ёлғиз кексаларнинг ҳуқуқлари давлат ҳимоясидадир» (45-модда), «Ота-оналар ўз фарзандларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбурдирлар» (64-модда), «Вояга етган, меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз ота-оналари ҳақида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар» (66-модда), «Ўзбекистон Республикасининг ўн саккиз ёшга тўлган фуқаролари сайлаш ҳуқуқига эгадирлар» (117-модда) каби меъёрларнинг белгилаб қўйилгани бунинг яққол исботидир.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1997 йил 29 августдаги XI сессиясида «Таълим тўғрисида»ги қонун ҳамда «Кадрлаш тайёрлаш миллий дастури» қабул қилинди. Ушбу ҳужжатларга кўра, Республикамизда ёшларга доир шаклланган сиёсатнинг мазмуни шундан иборатки, биз барпо этаётган кучли фуқаролик жамияти куриш вазифаларини амалга оширишни уларсиз тасаввур этиш қийин. Айнан, ёшларимизда бу вазифаларнинг ижтимоий мазмунини англаш қанча юқори бўлса, уларнинг мамлакат олдидаги масъулиятини идрок этиш ҳам шунча ортиб боради. Бу соҳада ёшлар сиёсатига алоҳида эътибор қаратилиши миллий давлатчилигимиз тарихидаги энг катта ютуқлардан биридир.

Бошқа соҳалар қатори, Ўзбекистоннинг мустақиллик йилларида ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш борасида қўлга киритилган натижаларни сарҳисоб қилиш учун асос бўлган тараққиёт босқичларини тўрт даврга бўлиб ўрганиш мумкин.

Миллий давлатчилик асосларини шакллантириш, тараққиёт модели ва ривожланиш тамойиллари, жумладан ёшларга доир сиёсат йўналишлари белгилаб олингани билан боғлиқ биринчи галдаги ислоҳот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқич – 1991-2000 йиллар мамлакатимизда инсон, хусусан ёшлар манфаатлари ва эркинликларини устивор тамойилга айлантириш борасида улкан из қолдирган том маънода тарихий аҳамиятга эга бўлган ўтиш давридир.

2001 йилдан кейинги йилларни, яъни «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси» ишлаб чиқилган 2010 йилгача даврни ўз ичига олган иккинчи босқич – инсон ва унинг манфаатлари ҳаётимизнинг барча соҳаларида амалга оширилаётган туб ўзгаришлар ва улкан бунёдкорлик ишларининг асосий мезонига айланган, ёшлар сиёсати соҳасида ҳам фаол демократик ўзгаришлар, жамият ҳаётининг барча соҳаларни изчил ислоҳ қилишни таъминлашда ғоят муҳим аҳамият касб этган даврдир.

Учинчи босқич, 2010 йилдан, яъни «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси» ишлаб чиқилиб, ҳаётга жорий этила бошланганидан 2016 йил охиригача бўлган даврни қамраб олади. Юртимизга Ислом Каримов раҳбарлик қилган бу даврларнинг ҳар бири юртимиз ҳаётида, халқимиз тараққиётида ва хусусан, ёшларга доир сиёсатда ниҳоятда муҳим ҳужжатлар қабул қилингани ва кенг қамровли амалий ишлар олиб борилгани билан тавсифланади.

Тўртинчи босқич 2016 йилнинг охиридан, мамлакатимизга Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳбарлик қилаётган ҳозирги даврдан иборатдир. Айнан ана шу давр ёшларга доир давлат сиёсатининг асосий тамойиллари Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони билан тасдиқланган ва мамлакатимиз тараққиётининг 2017-2021 йилларга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегиясига таянади. Давлатимиз раҳбари томонидан асосий йўналишлари белгилаб берилган Ҳаракатлар стратегияси ҳаётимизнинг барча соҳалари каби, ёшларга доир давлат сиёсатини амалга ошириш борасидаги ишларимиз учун муҳим ривожланиш дастури, фаолиятимиз дастуруламали эканлиги шубҳасиздир.

Истиқлол йиллардаги дастдабки босқичларга хос ҳолатни таҳлил қилар эканмиз, ўша даврлардаёқ давлатимизнинг ёшларга доир сиёсатининг ўзига хос таянч тамойиллари белгилаб олинганлигини кўрамиз. Бу нуқтаи назардан, фуқаролик жамияти сари демократик принципларни амалга ошириш орқали илдамлаётган давлатимиз учун юртимизда «Кучли давлатдан кучли жамият сари» концептуал сиёсий дастур вазифаларини изчиллик билан амалга оширишда ёш авлоднинг ислоҳотларни амалга оширишда фаол иштирок этишига муҳим эътибор берилди.

Республикаимиз мустақилликка эришганидан кейинги йилларда жамиятимиз ҳаётининг ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий соҳаларида туб ислоҳотлар амалга оширилди, кенг кўламли янгиланиш ва ўзгаришлар рўй берди. Демократик ислоҳотлар, бошқарув муносабатларини тартибга солиш, «инсон-жамият-давлат» тамойилини амалга ошириш, фуқаролик жамиятини барпо этиш ғоялари билан суғорилган ушбу жараённинг негизида инсон омили, унинг мақсад ва интилишларини рўёбга чиқариш, ҳар бир кишининг, айниқса ёшларнинг юксак даражада камолга етиши билан боғлиқ гуманистик тамойиллар ётади.

Ушбу йўналишда жаҳон ҳамжамияти эътироф этаётган ва халқимизнинг бош стратегик мақсади қатъий ва ўзгармас бўлиб, бу - бозор иқтисодиётига асосланган эркин демократик давлат барпо этиш, фуқаролик жамиятининг мустаҳкам пойдеворини шакллантиришдан иборат жараённинг узлуксизлиги ва ортга қайтмаслигидир. Мазкур жараённинг изчиллиги ва ҳаётийлигини таъминлаш мақсадида, истиқлолнинг илк давриданок, халқимизнинг туб манфаатларидан келиб чиқиб, бу йўналишда унинг тарихи, урф-одатлари, қадриятлари ва менталитетини ўз ичига бирлаштирадиган янгиланиш ва ворисийлик тамойиллари етакчи мезолардан бири сифатида белгилаб олинган эди.

Юртимизда 2017-2021 йилларга мўлжалланган ҳаракатлар стратегияси асосида олиб борилаётган бундай кенг қамровли фаолият, бир томондан, мамлакатимиз ҳаётини халқимизнинг тарихи ва маънавий қадриятлари асосида

ислоҳ қилиш имконини яратмоқда, иккинчи томондан эса, замонавий тафаккурга эга, жисмонан соғлом ва маънан баркамол авлодни тарбиялаш сиёсатининг самарали амалга ошишининг мустаҳкам замини бўлмоқда.

Шу билан бирга, жаҳон тажрибасига кўра, бугунги дунёда демократик тараққиёт йўлини танлаган ҳар қандай мамлакат баркамол авлодни шакллантириш, ёшларнинг муносиб таълим-тарбия олиши, жамият учун муносиб кадрлар бўлиб етишиши каби масалаларга алоҳида аҳамият қаратиши табиий. Зеро, ҳаётнинг барча соҳаларида тараққиётни таъминлаш ва келажакни шу асосда қуришда ёшларнинг ўрни ва аҳамияти беқиёслиги маълум.

Худди шунинг учун ҳам Президентимиз Шавкат Мирзиёев алоҳида таъкидлагани каби, «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» дастуридан ёшларимизни соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш масаласи алоҳида ўрин эгаллагани табиийдир. Бу борада фарзандларимиз учун зарур шароитлар яратиш, янги-янги таълим-тарбия, маданият, санъат ва спорт масканларини барпо этиш, ёш оилалар учун уй-жойлар қуриш, ёшларни иш билан таъминлаш, уларни тадбиркорлик соҳасига кенг жалб этиш бўйича ишларни янги, юксак босқичга кўтариш ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга.¹ Ўз навбатида таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда бозор муносабатлари чуқурлашуви, демократик-ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятининг ривожлана бориши билан бугунги ижтимоий ривожланишнинг янги босқичига мос ёшларни тарбиялаб вояга етказиш, уларда давр талабларига хос замонавий тафаккурни шакллантириш масаласи янада долзарблашиб бораётганидан далолат беради.

Бундай серқирра ва мураккаб жараёнда ёшларга оид сиёсатни изчил амалга оширишнинг самарали йўллари ва усулларини излаб топишнинг долзарблиги мамлакатимизда янги жамиятнинг шаклланиши, унинг таркибий қисмларининг ўзаро боғлиқ ҳолда такомиллашуви, ёш авлоднинг маънавий, ахлоқий, сиёсий, эстетик, ҳуқуқий қарашларининг замонга мос тизими таркиб

¹ Ш.М. Мирзиёев Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016, 22-бет.

топиши сингари вазифаларни амалга ошириш эҳтиёжлари нуктаи назаридан янада муҳим аҳамият касб этмоқда.

Кейинги йилларда ёшлар сиёсати, уларнинг таълим-тарбиясига боғлиқ кўплаб илмий тадқиқотлар амалга оширилмоқда. Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар жараёнида ёшларни янгиланиш ва ворисийлик тамойиллари асосида тарбиялаш, уларни тарихийлик ва замонавийлик анъаналарини яхши англайдиган кишилар қилиб етиштириш, шахс сифатларини шакллантириш ва ривожлантириш масаласи ушбу соҳадаги фаолиятнинг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Бу ўз навбатида мамлакат келажаги ва тараққиётини кўп жиҳатдан белгилаб беради ҳамда шу аснода, ёшларнинг ҳар томонлама салоҳиятли бўлиб тарбияланиши, уларнинг муайян касб-ҳунар ёки соҳанинг устаси бўлиши учун мустаҳкам замин ҳозирлайди.

Айни пайтда, ёшларнинг замонавий тафаккурини таъминлаш, бу борадаги муаммолар ва ечимларни ижтимоий-фалсафий таҳлил қилиш муҳим аҳамиятга эга. Зеро, жамиятга янгиланиш ва ворисийлик муносабатлари ўзаро мувозанат асосида қурилсагина, бунда унинг барқарор ривожини кузатилиши мумкин. Ворисийлик бу - эскилик, ортда қолганлик, деб қарашлардан воз кечиш лозим, чунки айнан ворисийлик замонавийлашув ривожини учун том маънода асос, негиз бўлиб хизмат қилади. Ҳар бир ворисийлик замонавийликка шарт-шароитлар яратиб бериш билан бир қаторда, унга хос бўлган хусусиятларнинг шаклланишини, ўзаро мослашувини таъминлаб берувчи асосий усқуртма эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим. Чунки замонавийлик жараёни трансформация жараёнининг бирдан-бир натижаси эмас.

Ёшларга доир давлат сиёсатида замонавийлик ва у асосидаги модернизация у ёки бу жамият тарихий ривожланиш қонуниятлари билан мослаша олсагина, ўз ўрнини топади. Бу йўналишдаги «ворисийлик» тушунчаси остида аввалда бўлган, аммо ҳозирда ҳам аҳамиятини йўқотмаган, бутунлай воз кечилмаган қарашлар, интилишлар, мақсад - муддаолар ва объектлар бирлигини тушунамиз. Шундай ҳолдагина ҳақиқий ворисийлик

шаклланади ва у қай шаклда бўлмасин, барча жабҳаларда ўзида яратувчанлик ва янгилашиш ғоясини мужассам этиб, ҳатто замонавий муаммолар ечими учун ҳам асослар бериши, бунинг ижобий омили бўлиши мумкин. Бунда яна қуйидагилар муҳим аҳамият касб этади:

Биринчидан, мамлакатимизда истиқлол йилларида жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ қилиш борасида амалга оширилаётган ислоҳотлардан бош мақсад - инсоннинг эрки, шаъни, кадр-қиммати ва манфаатларини ҳимоя қилиш, шахс салоҳиятини юзага чиқаришга қаратилган. Бу эса ўз навбатида, давлатимизнинг ёшларга доир сиёсатида ҳам ўзига хос тарзда намоён бўлади, яъни бу сиёсат марказида ёшларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, манфаатлари, улар учун зарур имкониятлар яратиш масалалари туради;

Иккинчидан, маълумки, ўзининг буюк ўтмиши, ота-боболарининг ўғитлари, миллий-маънавий қадриятлари билан қуролланган инсонни ҳеч қандай ёт ғоя ёки бузғунчи оқимлар ўз йўлига солаолмайди, унинг ишончи, имони ва эътиқодини ўзгартира олмайди. Шундай экан, бугунги ёшларга доир давлат сиёсатида уларда эзгу фазилатларни қалбига жо қилган инсонийлик туйғуси, ғурур, журъат, матонат каби туйғуларни шакллантириш, доимо Ватан ва халқ осойишталаги учун ҳар қандай вазифани адо этишни ўзига шараф деб биладиган авлодни тарбиялаш устивор вазифалар бўлиб қолаверади;

Учинчидан, истиқлол йилларида эришилган тажриба шундан далолат берадики, ҳар қандай ислоҳотлар инсоннинг эҳтиёжлари, манфаат ва мақсадлари билан монанд олиб борилсагина ўзининг муайян самарасини беради. Шу нуқтаи назардан, ёшларнинг қизиқишлари ва муддаоларини яхши билиш, улар билан ишлашда ёш авлодга хос миллий-маънавий қадриятлар, ворисийлик ва замонавийликнинг уйғунлаштирилиши давлатимизнинг бу соҳадаги сиёсати ва амалга ошираётган ислоҳотларининг самарасини белгилайди.

Шу муносабат билан, мамлакатимиз тараққиётининг илк давридаёқ, яъни 1991 йилнинг 20 ноябрида «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат

сиёсатининг асослари тўғрисида»ги қонун ва 2016 йилда қабул қилинган янги таҳрирдаги «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сисатати тўғрисида»ги қонун қабул қилинганлиги бунинг яққол исботидир. Уларнинг қабул қилиниши орасида 28 йил ўтган бўлса-да, аммо ушбу ҳужжатлар бу борадаги ворисийлик ва янгилашнилар диалектикасини яққол ифодалайди.

Ёшларни иш билан таъминлаш муаммоси ўзида бир неча хусусий, ижтимоий ва мамлакат иқтисодий-сиёсий тузумидаги ислоҳотлар жараёнлари билан боғлиқ хусусиятларни намоён қилади. Улар:

- мамлакат аҳолисининг ярмидан кўпи ёшлардан иборат эканлигини ҳисобга олган ҳолда ёшларга мўлжалланган иш жойларининг етишмаслиги, аҳолининг аксарият қисми қишлоқларда истиқомат қилиши;
- иқтисодиётнинг ўзига хос соҳалар бўйича бўлиниши, индустриал ривожланиш даражаси, қўл меҳнатига бўлган талабнинг катталиги, иқтисодиётнинг интеллектуал ва янги илмий технологиялар билан боғлиқ эмаслиги, меҳнат шароитини замонавийлаштириш;
- ёшларга мўлжалланган иш жойларининг сон ва сифат нуқтаи назаридан талаб даражасида эмаслиги, ёшларнинг иш жойларига бўлган эҳтиёжлари доирасидаги меҳнат мотивациялари;
- ёшлар ўртасидаги мавжуд ижтимоий ва ҳаётий талабларнинг меҳнат имкониятларидан юқори эканлиги, иш ҳақининг ёшлар замонавий эҳтиёжларини қоплай олмаслиги.

Ўзбекистон Республикасига хос бўлган хусусиятлардан бири шундаки, аҳолининг, шу жумладан, ёшларнинг меҳнат қилишга бўлган эҳтиёжи ва қизиқиши юқори ҳисобланади. Ўзбеклар миллий қадриятлари сирасида меҳнат муҳим ўрин тутаети, шу сабабли ялқовлик, ишдан қочиш, бирор ишни уддалай олмаслик, касб-ҳунарга эга бўлмаслик қораланади. Ўзбекистонда амалга оширилган жуда катта ислоҳотларга қарамасдан, ёшлар ўртасидаги иш билан таъминланиш ва бандлик, ёшларни раҳбарлик лавозимларига ҳозирлаш, кадрлар кетма-кетлигини таъминлаш, ёшларнинг меҳнатини юқори баҳолаш

каби масалаларда муаммолар мавжуд. Шу билан бирга ёшлар ўртасида мунтазам иш жойларига эга бўлиш даражалари катъий бўлмай, уларнинг индивидуал меҳнат фаолиятига бўлган талаб ва эҳтиёжи ортиб бормоқда. Бюджет тизимидаги кўпчилик соҳалар, айниқса соғлиқни сақлаш, бошланғич ва ўрта таълим, турли хизматларни амалга ошириш соҳаларда қизлар ва аёллар мавқеи юқори.

Истиқлол йилларида ёшлар манфаатларини ҳар томонлама тўлақонли ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий тизими яратилди¹. Ёшлар муҳофазасининг бош тамойиллари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (1992 йил 8 декабрь) белгилаб берилди. «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида» (1991 йил 20 ноябрь, 2004 йилда киритилган ўзгартиришлар билан), «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида» (1997 йил 29 август), «Таълим тўғрисида» (1997 йил 29 август), Оила кодекси, Фуқаролик кодекси, Меҳнат кодекси (1995 йил, 21 январь), «Фуқароларнинг сайлов ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида» (1994 йил 5 май), «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайловлар тўғрисида» (янги таҳрир – 2004 йил 27 август), «Сенат тўғрисида», «Қонунчилик палатаси тўғрисида» (2004 йил 27 август), «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар кенгашларига сайлов тўғрисида» (янги таҳрир - 2004 йил 27 август), «Жамоат ташкилотлари тўғрисида» (1991 йил 15 февраль, сўнгги ўзгартиришлар 2004 йил 30 апрель), «Сиёсий партиялар тўғрисида», «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида» (1992 йил, янги таҳрир – 1998 йил) каби қонунларда ёшлар масалаларининг турли жиҳатлари акс эттирилди.

Ўзбекистон Республикаси, шунингдек, БМТнинг инсон ҳуқуқларига дахлдор асосий ҳужжатларини эътироф этди. Бу борада² мустақилликка эришгандан буён Олий Мажлис томонидан инсон ҳуқуқларини ҳимоялаш бўйича 70 дан ортиқ халқаро ҳужжатлар, конвенциялар, халқаро нормаларга

¹ Кўрилатган масала юзасидан муаллиф қарашларини янада чуқурроқ ўрганиш учун махсус қаранг: Бўронова Д. Ўзбекистонда уюлмаган ёшлар: бош тамойиллар ва йўналишлар. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидани нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2007.

² Ўзбекистон Республикаси ва инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар // Инсон ҳуқуқлари бўйича универсал шартномалар. – Тошкент: Адолат, 2002.

амал қилиш бўйича пактлар ратификация қилинди. Шу жумладан, инсон ҳуқуқлари бўйича асосий ҳужжатлардан бўлган БМТнинг 6 та конвенцияси Ўзбекистонда ижро учун қабул қилинди.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича 1948 йилда қабул қилинган «Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси», «Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида»ги халқаро пакт, «Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида»ги халқаро пакт (19 декабрь 1966 йил), Вена Декларацияси (1993 йил), Ижтимоий ривожланиш бўйича халқаро учрашувнинг ҳаракат дастури (1995 йил, Копенгаген), Аҳолининг жойлашуви ва ривожланиш бўйича халқаро анжуман ҳаракат дастури (1994 йил, Қоҳира), 1935 йили 21 июнда Женевада қабул қилинган «Ишнинг давом этиши муддатини ҳафтасига 40 соатгача қисқартириш тўғрисида»ги 47-конвенция, 1936 йил 24 июнда Женевада қабул қилинган «Ҳақ тўланадиган йиллик таътиллар тўғрисида»ги 103-конвенция, 1964 йил 9 июлда Женевада қабул қилинган «Иш билан таъминлаш сиёсати тўғрисида»ги 122-конвенция, «Бола ҳуқуқлари тўғрисида»ги (1979 йил 18 декабрь), «Бошқа мамлакатларга болаларни ўғирлаб кетишнинг фуқаролик жиҳатлари тўғрисида»ги Гаага Конвенцияси (1980 йил 25 октябрь), «Болаликнинг яшаши, ҳимояланиши ва ривожланишини таъминлаш тўғрисидаги умумжаҳон декларацияси (1990 йил 30 сентябрь) сингари халқаро ҳужжатлар Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан ратификация қилинганлиги боис, муҳофаза қилувчи халқаро юридик манбалар ҳисобланади.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда бола ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари яратилди. 1992 йил 9 декабрда Ўзбекистон Республикаси қўшилган муҳим халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлардан бири – «Бола ҳуқуқлари тўғрисида»ги конвенция талаблари ижроси юзасидан миллий маърузалар БМТнинг Бола ҳуқуқлари қўмитасига мунтазам равишда тақдим этиб келинмоқда. Шунингдек, 2007-2011 йилларга мўлжалланган ва болалар манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган миллий ҳаракат режасининг ишлаб чиқилиши, Халқаро Меҳнат Ташкилотининг «Ишга қабул қилиш учун энг

кичик ёш тўғрисида»ги 138-сонли ва «Болалар меҳнатининг энг ёмон шакллари тақиқлаш ва уларга барҳам бериш бўйича тезкор чоралар кўриш тўғрисида»ги 182-сонли конвенцияларининг ратификация қилиниши Ўзбекистон Республикасида амалга оширилган катта аҳамиятга эга чоратadbирлардан саналади. 2008 йилнинг 8 январидан кучга кирган «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни муҳим қонунчилик ҳужжати бўлиб, болаларнинг ўсиб-улғайиши ва фаровонлиги юзасидан барча зарур ҳимоя ва кўмак чораларини амалга ошириш йўналишларини қамраб олган. Мазкур Қонунда болалар, шу жумладан, етим ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган, ижтимоий ҳимояга муҳтож, ногирон болаларни ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоя қилиш, болаларнинг шахс сифатида ривожланиши, уларнинг маданий ва маънавий камол топиши каби бола ҳуқуқлари кафолатлари эътироф этилган.¹

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 1 майда имзолаган «Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси қабул қилинганлигининг 60 йиллигига бағишланган тадбирлар дастури тўғрисида»ги Фармони асосида мамлакатимизда кенг миқёсли тадбирлар амалга оширилди.

«Фуқаролик ҳуқуқлари ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида»ги пактда ҳар бир инсоннинг яшаш, эркинлик ва дахлсизлик ҳуқуқи, асоссиз қамалишдан холи бўлиш, адолатли суд, қонун олдида барчанинг тенглиги, фикр, виждон ва дин, кўчиш, муҳожирлик эркинлиги кабилар инсон ҳуқуқларининг ажралмас таркибий қисми қилиб белгиланади.²

Ўзбекистон Республикаси ички қонунлар тизимини халқаро ҳужжатлар³ моҳиятига мослаган ҳолда, ўз фуқароларининг яшаш, дам олиш, меҳнат қилиш, таълим олиш, оила қуриш, сайловларда қатнашиш, сайлаш ва сайланиш сингари инсоний ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофазалаш йўлидан бормоқда, шунинг учун мамлакат қонунчилигида ҳам ёшларни ижтимоий, сиёсий ва

¹ Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция. «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни // Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий Маркази, 2008. Б. 3-6.

² Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро билль. – Тошкент: Адолат. -Б. 11.

³ Мансуров Ш. Демократик жамият қуришда жаҳон тажрибаси ва Ўзбекистон модели. –Тошкент: Ўзбекистон, 2003.

иқтисодий ҳимоялаш масалалари ўз аксини топган бўлиб, бу биринчидан, бевосита тарзда ёшларга қаратилган қонунлар, иккинчидан, инсон ҳаётининг турли қирраларини ўзида мажассам этган умумдавлат қонунлари тизими, учинчидан, инсон омили ва унинг ҳуқуқлари билан алоқадор тарзда мамлакатимизда ратификация қилинган турли халқаро ҳужжатлар орқали ўзини намоён этди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг¹ иккинчи боби бевосита инсон ва фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда бурчларига бағишланган². Шунингдек, Конституциянинг «Жамият ва шахс» деб номланган учинчи бўлимидаги жамоат бирлашмалари ва оила боблари ҳам бевосита ёшлар ҳаёти билан боғлиқ масалаларни кўриб чиқади. Конституцияда ижтимоий-сиёсий ҳодиса бўлган халқ ҳокимиятнинг бирдан-бир манбаи сифатида эътироф этилади.³

Асосий қомусимизда ёшларнинг фуқаролик ҳуқуқлари, шахсий ҳуқуқ ва эркинликлари, бурчлари, иқтисодий, ижтимоий ҳуқуқлари ва улар кафолатлари белгилаб берилди. Қомуснинг 5-боб 19-моддасида «Фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустақамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиздир,...уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмас»,⁴ деб таъкидланади.

Конституциянинг «Шахсий ҳуқуқ ва эркинликлар» деб номланган 7-бобининг 24 моддасида «Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир», дейилган.⁵ Қомуснинг 29-моддасида «Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга» эканлиги қайд этилади.⁶ Сиёсий ҳуқуқлар тизими ёшларнинг сиёсий жараёнларда иштирок этишини таъминловчи бош манба ҳисобланади. Қомусда таъкидланишича, «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар».⁷

¹ Одилқориев Х. Конституция ва фуқаролик жамияти.- Тошкент: Ўзбекистон, 2002.

² Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017, -Б. 12-19.

³ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. –Б.4.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. -Б.13

⁵ Ўша манба. -Б.14.

⁶ Ўша манба. -Б. 15.

⁷ Ўша манба. -Б.15.

Ижтимоий ва иқтисодий ҳуқуқлар сирасида 36-модда ёшларнинг мулкдор бўлиши ҳуқуқини, 40-модда ҳар бир инсон малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқига эгаллигини, 41-модда эса ҳар ким билим олиш ҳуқуқига эга эканлигини кафолатлайди.¹ Шунингдек, қомуснинг «Фуқароларнинг бурчлари» деб номланган 9-бобида «Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш – Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчидир», деб таъкидланади. 56-модда ёшлар ташкилотларини жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этади. Ўзбекистон аҳолисининг ўзига хос менталитети Қомуснинг 66-моддасида ўз аксини топган. Унда ёзилишича, «Вояга етган, меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз ота-оналари ҳақида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар».

Конституциянинг 117-моддаси Ўзбекистон ёшларининг сиёсий ҳуқуқларини кафолатлаб беради, яъни улар сайлаш ва сайланиш ҳуқуқига эгадирлар.² «Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги умумий сайлов, тенг ва тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи, яширин овоз бериш, сайловларни тайёрлаш ва ўтказишда ошкоралик, сайлов комиссиялари фаолиятини жамоатчилик назорати остида тутиш, депутатликка номзодлар ҳуқуқларининг тенглиги, сайловлар тўғрисида қонунларни бузган шахсларнинг хатти-ҳаракати устидан судга шикоят қилиш сингари тамойилларни ўзида мужассам этган».³

«Жамоат бирлашмалари тўғрисида»ги Қонун эса ёшларнинг касаба уюшмалари, сиёсий партиялар ва бошқа жамоат бирлашмалари фаолиятида иштирок этиш ҳуқуқини кафолатлайди, уларнинг сиёсий ҳаракатлар ва жараёнларда қатнашишини таъминлайди.

Конституциянинг 32-моддасида Ўзбекистон фуқаролари бўлган ёшлар жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ёки ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эга эканликлари таъкидланади.⁴ «Фуқароларнинг

¹ Ўша манба. -Б. 16-17.

² Исломов З.М. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. – Тошкент: Ўзбекистон. 2005. - Б.137.

³ Мухамеджонов О. Выборы и демократия // Правда Востока, 2004 20 май.

⁴ Файзиёв М.М., Чинибаев Х.Ж. О реализации прав и свобод личности // Общественные науки в Узбекистане. 2000. № 6. -С.29.

сайлов ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида»ги қонуннинг барча моддалари бевосита ёшларнинг мавжуд турли сайлов ҳуқуқларини белгилаб беради ва кафолатлайди. Масалан, қонуннинг 2-моддасида Ўзбекистон фуқароларининг сайлов ҳуқуқи давлат ҳимоясида эканлиги, 4-моддада эса Ўзбекистон Республикасининг 18 ёшга тўлган ҳар бир фуқаросининг сайлаш ва сайланиш ҳуқуқи мавжудлиги қайд этилади. 25 ёшга тўлган ёшлар Олий Мажлисга, 21 ёшдагилар эса ҳокимиятнинг маҳаллий вакиллик органларига сайланиш ҳуқуқига эга.

«Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайловлар тўғрисида»ги Қонуннинг 3-моддасига биноан, «Фуқаролар жинси, ирқий ва миллий мансублиги, тили, динга муносабати, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеи, маълумоти, машғулотининг тури ва хусусиятидан қатъи назар, тенг сайлов ҳуқуқига эгадирлар».¹ Қонуннинг 23-моддасида таъкидланишича, фуқаролар, шунингдек, ёшларда бевосита ўзлари ичидан номзодлар кўрсатиш ҳуқуқи бор.

«Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги қонун уюлмаган ёшлар тамойилларини белгилаб берувчи ва уни амалга ошириш мезонларини аниқловчи ҳужжат ҳисобланади. Давлатнинг ёшлар масаласидаги бош стратегияси ифодаланган мазкур дастуруламал ҳужжат давлат ва ёшлар орасидаги муносабатлар қонуниятларини белгилаб берди. Бу қонун ёшларни давлатнинг истиқболдаги ривожланиш омили сифатида баҳолар экан, уларнинг энг юқори ижтимоий мавқени таъминлайди. «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги қонун доирасида кўпгина сиёсий-ташкилий дастурлар амалга оширилди. Натижада мамлакатда ёшлар билан ишлашнинг яхлит ва самарали тизими яратилди.

Қонунда ёшлар бўйича давлат сиёсатининг мақсадлари ва тамойиллари, уни амалга оширишдаги махсус компетенция ўз аксини топди. Ёшларнинг

¹ Ўзбекистон Республикаси қонунлари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2004, -Б.6; Латифов А. Парламентское право Республики Узбекистан: вопросы теории и практики. – Тошкент, 2005.

ижтимоий муҳофазаси, сиёсатини амалга оширувчи давлат ва нодавлат тизимларини яратиш, ёшларга қаратилган мақсадли дастурларни ишлаб чиқиш, ёшлар ташкилотларини қўллаб-қувватлаш ва улар ҳуқуқларининг таъминланиши мониторингини амалга ошириш каби давлат зиммасидаги вазифалар қаторидан ўрин олди.

Қонуннинг иккинчи боби ёшларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий муҳофазаси масалаларига бағишланди. Жумладан, 6-моддада ёшларнинг мустақил шахс сифатидаги оила, иш жамоаси, таълим муассасалари, яшаш жойидаги ҳуқуқлари кафолатланиши белгилаб берилди. Шунингдек, қонуннинг 6-7-моддаларида ёшлар таркибидаги вояга етмаганлар, ногиронлар, меҳрибонлик уйлари тарбияланувчилари ҳуқуқ ва эркинликлари мустаҳкамланган. 8-моддада таълим соҳасидаги ёшлар манфаатлари муҳофазаси, 9-моддада мамлакатнинг улкан захира бойлиги деб тан олинган иқтидорли ёшларнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланиш асослари таъминди. Ёшларнинг бепул тиббий хизматдан фойдаланиш, таълим олиш, иш жойларига эга бўлиш, вояга етмаганларнинг нафақалар билан таъминланиш ҳуқуқлари, ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширувчи тизимларнинг вазифалари, уларни маблағ билан таъминловчи давлат дастурлари, ёшларга қаратилган ижтимоий инфраструктуранинг яратилиш омиллари, давлат ва жамоат ташкилотларининг уюшмаган ёшларни ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашга йўналтириш асослари, ёшлар фондлари муаммоси, ёшлар тадбиркорлигини ижтимоий қўллаб-қувватлаш каби зарур ва долзарб масалалар қонунда акс эттирилган.

Қонуннинг 1-моддасида таъкидланишича, уюшмаган ёшлар Ўзбекистон Республикаси давлат фаолиятининг устувор йўналишларидан ҳисобланади. Давлатнинг мақсади ёшлар шаклланиши ва тараққиёти учун лозим бўлган ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий, ташкилий шарт-шароитлар ва кафолатлар тизимини яратиш, ёшлар ижодий салоҳиятини бутун жамият такомили учун сафарбар этишдан иборат.

Қолаверса, ёшлар ташаббусларини ўрганиш ва амалга ошириш бўйича иқтисодий, ҳуқуқий ва ташкилий кўмак бериш чораларини кўриш, ёшларни ислохотлар ва янги демократик, фуқаролик жамияти барпо этиш жараёнларига тортиш, ёшларнинг ҳуқуқий саводхонлиги ва билимларини юксалтириш ёшлар ташкилотларининг мақсадли ҳаракатига айланди.

Қ.Ҳ.Алиқулов фикрича, “...ёшларни иқтисодий фаоллаштиришда таълим-тарбияда инновацион муҳитнинг янада самарадорлигини таъминлаш учун янги мутахассислар гуруҳини яратиш, уюлмаган ёшлар билан ишлаш, педагогларни ватарпарварлик тамойили остида уюштиришга (информацион ва интеллектуал) боғлиқлиги ва зарурлигини ёдда тутиш лозим”¹.

Ёшлар ўзини англаётган бугунги давр икки хусусияти билан ажралиб туради. *Биринчидан*, азалдан ижтимоий-сиёсий воқеликда авлодлардан-авлодларга сингиб келган миллий ва умумбашарий кадриятлар тизими мавжуд. *Иккинчидан эса*, замонавий жамиятларга хос, баъзан шахсий индивидуализм ғояларини ўзига сингдирган либерал кадриятлар тизими ёшларга ўз таъсири ўтказди. Шу билан бирга, жамиятда кечаётган табақаланиш, ижтимоий қатламларнинг ранг-баранг гуруҳларга бўлиниш жараёни ёшларда ватанпарварлик ва миллатпарварлик хусусиятларини шакллантиришга бўлган талабни бир-неча бор оширади. Натижада бойлар – камбағаллар, маҳаллий халқ – келгиндилар, шаҳарликлар – қишлоқликлар, «бизники»лар – «ўзгалар», зодагонлар – омилар, омадлилар – омадсизлар, етакчилар – аутсайдерлар (четда қолиб кетганлар) каби турли-туман ва тамоман бири-биридан ўзгача қатламларни бирлаштириб, бош мақсадларга йўналтириб, ўзаро ҳамфикр ва ҳаммаслак қила оладиган ягона мафкура, ягона ғоявий тизим зарурлиги кун тартибига чиқади.

Бугунги шиддатли ва зиддиятли замонда ёшлар тафаккурини миллийлик руҳида шакллантириш табиий равишда ёшларни мафкуравий таҳдидлардан

¹ Алиқулов Қ.Ҳ. Ёшларда иқтисодий фаолликни шакллантиришнинг ахлоқий ва эстетик жиҳатлари. Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. –Самарқанд, 2018. – 16 б.

асраш масаласини долзарб муаммога айлантиради. Чунки, Ш.Пахрутдинов таъкидлаганидек, «Таҳдид – ижтимоий-сиёсий вазият бўлиб, у муайян тарихий даврда аниқ бир мақсадга, яъни ижтимоий тизим сифатида давлатнинг сиёсий асосларини заифлаштиришга, емиришга, шунингдек, инсон ҳаётий фаолиятини издан чиқаришга, умуман яшашни чигаллаштиришга қаратилган ҳудудий-минтақавий, умумсайёравий омилларнинг кириб келиши туфайли содир бўлади. Бу эса, ўз навбатида, зарурий чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқишни тақозо этадики, унинг амалга оширилиши натижасида мамлакатда сезиларли ижобий силжишлар рўй беради»¹.

Дунё миқёсида кескин ўзгаришлар кечаётганлиги сўнгги бир неча йилда яққол намоён бўлмоқда. Шу туфайли, сиёсий ўзгаришларга мойил дунё сарҳадларида ўз миллий эркинлиги ва озодлигини сақлаб қолиш устувор аҳамият касб этади.

Замонавий турли таҳдидларга нисбатан ёшларга оид янги замонавий сиёсат мазмунини шакллантириш нафақат сиёсий, балки умуминсоний талаб даражасига кўтарилган заруриятдир. Шу боис, давлат уюшмаган ёшларда унинг инвестицион ва инновацион характерини кучайтириши, унинг амалга оширишда эса превентив тарздаги махсус дастурлар тизимини жорий этиши даркор. Шу нуқтаи назардан, уюшмаган ёшлар янги институционал технологияларни такомиллаштириш, ёшлар билан ишлаш тизимларини кучайтириш, уларнинг ранг-баранглигини таъминлашни, ёшлар билан ишлайдиган кадрларнинг методик ва услубий жиҳатдан махсус билимларга эга бўлишини талаб этади. Ёшлар билан ишлаш тамойилларини кучайтириш ижтимоий инвестицияларни жалб этиш, ёшларнинг инновацион ривожланишини таъминлаш, улар ташаббусидан унумли фойдаланишдан иборатдир.

Айни пайтда, уюшмаган ёшларда турли давлат ва жамоат ташкилотлари фаолиятида мувофиқлаштиришнинг етарли даражада эмаслиги кўзга ташланади. Демак, бугунги кунда уюшмаган ёшларнинг тармоқланган

¹ Пахрутдинов Ш. Таҳдид – ҳалокатли куч. – Тошкент: Академия, 2001. – 11-12-б.

замонавий инфраструктурасини ташкил этиш, унинг фаолиятини мунтазам таҳлил қилиш ва молиялаш зарур. Ёшлар ижтимоий фаоллигини турли нодавлат ва жамоат ташкилотлари тизими орқали бошқариш ҳамда давлат равнақига йўналтириш ёшлар ва давлат мақсадларининг яхлит олиб борилишига хизмат қилади. Шу маънода, ёшларнинг замонавий ахборотларга бўлган эҳтиёжини қондиришга қаратилган турли тизимлар фаолиятини ривожлантириш, ахборот-таҳлил, таълим, техник марказлар ишини яхши йўлга қўйиш уюлмаган ёшларни илмий-қийсий ва илмий-назарий жиҳатдан ўрганишга имкон яратади. Шунингдек, ёшлар масалаларини илмий тадқиқ этиш бўйича ягона методик стандартларни яратиш ҳам давр талабидир.

Ёшлар билан ишлашнинг янги замонавий услублари улар фаолиятини яхши йўлга қўйиш ва тафаккурини шакллантиришга қаратилган турли тадбирларни, сиёсатшунослик, социология, педагогика, психология каби фан соҳаларининг умумий саъй-ҳаракатларини, яъни илмий изланишларни талаб қилади. Ёшлар билан ишлашнинг барча замонавий услубларини миллий манфаатлар асосида қайта шакллантириб, амалиётга жорий этиш долзарб муаммодир. Бугунги кунда ёшлар қатламининг ўзида турли-туманлик, ранг-баранглик, манфаатлар хилма-хиллиги кузатилади. Ана шу ранг-баранглик асосида ҳар бир ёш учун иш услубларини тўғри белгилаш, уни демократик кадриятлар руҳиятида тарбиялаш ёшларни бузғунчи ғоялардан асрашнинг самарали шакли ҳисобланади. Шу билан бирга, манфаатлар хилма-хиллиги асосида жамиятда ички зиддиятлар ортиб боради. Бунда турли манфаатли ёшларни бош мақсад – фуқаролик жамияти қуриш атрофида бирлаштириш истиқболдаги барқарорлик, тинчлик ва фаровонлик асоси бўлиши табиий. Шу боис, ёшлар билан ишлашда:

- омма билан ҳамкорликнинг мавжуд барча янги усулларини қўллаш;
- янги сиёсий технологиялар ва омма тафаккурига таъсир этиш услубларидан унумли фойдаланиш;
- жамоатчилик билан алоқалар, яъни PR кампаниялар усулларига кенгроқ эътибор бериш;

- ёшлар қизиқишлари ва тафаккурининг ўсиш тенденцияларини чуқур ўрганиш асосида уларни давлат равнақи учун муҳим бўлган мақсадларга йўналтириш;
- демократик кадриятлардан ҳисобланган эркинлик, тенглик, ҳурфикрлилик, инсон ҳуқуқлари, шахсий мустақиллик, қонун устуворлиги, шахсий ва жамоатчилик манфаатлари, давлат бошқарувида иштирок этиш усуллари, фуқаролик масъулияти, ўз манфаатларини жамоат ҳамда давлат манфаатлари билан узвий боғлай олиш қобилияти кабиларнинг амалий қўлланилишига эришиш;
- ёшлар билан ишлашда асосий эътиборни жамиятдаги бирдамлик, барқарорлик, ўзаро ишонч ва ҳамкорлик усулларига қаратиш;
- ёшлар билан ишлайдиган кадрларга бўлган талабни кучайтириш;
- ёшлар билан ишлашда уларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи бўйича маълумот ва далиллар тўплаш, уларни таҳлил қилиш, ахборотларни ёшларга таъсирчан етказиш;
- ёшлар билан ишлашда ҳамфикрлилик, очиқлик, ошкоралик, муаммоли мавзулардан кўрқмаслик, тенглик, транспарентлик (шаффофлик) тенденцияларини амалий қўллаш;
- ёшлар билан ишлашда ёшлар қатламларига нисбатан дифференциал муносабатни шакллантириш, янги педагогик технологиялар тизими, яқка тартибда, гуруҳлар, омма билан ишлаш усулларида фойдаланиш, шунингдек, интерфаол усулларни кенг жорий этиш.

Бугунги кунда анъанавий бўлган мажлислар ўтказиш усули ўзини қисқа ва аниқ ахборотлар узатиш фаолиятидагина оқлайди. Мажлислар оммага таъсир ўтказиш кучини йўқотиб бормоқда. Аммо мажлислар тизими тез ташкиллаштириш, ҳисоботларга киргизиш, кампаниябозлик учун қулай усул ҳисобланади. Демак, мажлисбозлик билан ёшлар тафаккурини мураккаб жараёнларга ҳозирлаб бўлмайди. Шу боис, мажлислар ўтказиш усулидан ўз ўрнида фойдаланиш, ёшлар билан ишлашнинг бошқа усулларини кенг қўллаш

улар тафаккурини зарур кадриятлар асосида шакллантиришнинг самарали воситаси ҳисобланади.

Ёшлар билан ишлашнинг замонавий усул ва воситаларини илмий-назарий жиҳатдан ишлаб чиқиш сиёсатшунослик фани олдида турган долзарб вазифалардандир. Ёшларда сиёсий жараёнлар, мамлакатда кечаётган ислохотларга ижобий муносабатни шакллантириш, уларда сиёсий кадриятлар тизимига қизиқиш уйғотиш, уларнинг сиёсий ва ҳуқуқий билимларини ошириш, давлат ва ёшларнинг манфаатларини уйғунлаштириш, ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш айнан ёшлар билан ишлашнинг замонавий усул ва воситалари масаласига боғлиқ. Ёшлар ва давлат орасида бевосита вертикал ва горизонтал мулоқот, яъни ахборот коммуникациялари ҳамда транспарентликни жорий этиш улар ўртасида ишонч ва янгиланишларга алоқадорлик ҳиссининг ортишига хизмат қилади. «...ахборот коммуникация технологиялари қанчалик ривож топгани сари, унинг афзаллиги ва қулайликларидан фойдаланиш билан бир қаторда, бутун мамлакатимизда ахборот хавфсизлигини таъминлаш энг долзарб масалага айланиб бормоқда»¹.

Хуллас, ёшларда ислохотларга дахлдорликни шакллантиришда янгиланиш ва ворисийлик тамойилларининг қисқа таҳлили давлатимизнинг ёшларга оид сиёсати ҳаётнинг барча соҳаларидаги кенг қамровли ислохотлар, жамиятдаги туб ўзгариш жараёнлари билан боғлиқ равишда амалга ошмоқда. Истиқлолнинг дастлабки давриданок, ёшларга оид давлат сиёсати уларни ижтимоий ҳимоялаш, демократик ва фуқаролик жамияти барпо этишнинг фаол иштирокчиларига айлантириш, ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, турли соҳалардаги имкониятларини янада кенгайтириш каби масалаларни ҳал қилишга йўналтирилди. Шу аснода, ёшларга жамият ривожидида «портлаш» эффеқтини вужудга келтирувчи омил, мамлакат кадрлар захирасини шакллантирувчи асосий куч, келажакка қаратилган бунёдкорлик фаолиятида таянч ва суянч сифатида қараш анъанаси шаклланди. Бугунги кунда ёшларда

¹ Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. Халқ сўзи. 2016 йил, 15 декабрь.

ислохотларга дахлдорликни шакллантиришда янгиланиш ва ворисийлик тамойилларини барқарор қилишга қаратилган ёшлар сиёсати мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш мақсадлари билан узвий алоқадорликда амалга оширилмоқда. Бу эса ўз навбатида, ёшларга оид давлат сиёсатининг янги босқичига қадам қўйгани, сифат жиҳатидан ўсгани, такомиллашгани ва самарали амалга оширилаётганидан далолат беради.

3.3. Уюшмаган ёшлар ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашнинг инновацион йўналишлари

Мамлакатимизнинг мустақилликка эришиши жамият ва халқ ҳаётининг барча соҳалари қатори, ёшларнинг ижтимоий ва иқтисодий жараёнлардаги ўрни ва аҳамияти билан боғлиқ жабҳаларида туб бурилишлар ясади. Ушбу жараённинг таркибий қисми сифатида намоён бўлган бозор муносабатларига асосланган ҳуқуқий-демократик, фуқаролик жамияти асосларининг мустаҳкамланиши туфайли давлатнинг ёшларга доир сиёсати тўғрисидаги қарашлар ва бунда ижтимоий муносабатларнинг қарор топиши натижасида ёш авлод қиёфасидаги ўзгаришлар ҳамда бу ўзгаришларнинг ижтимоий тараққиётга таъсири муаммоларини ўрганиш бугунги кунда муҳим аҳамиятга эга бўлиб бормоқда.

Шу нуқтаи назардан, давлатнинг ёшларга доир сиёсатида бозор муносабатлари мустаҳкамланиб бораётган ҳозирги шароитида жамият ижтимоий негизидан юз бераётган ўзгаришлар, ёш ижтимоий қатламлар орасидаги табақалашув жараёнлари натижасида вужудга келаётган янги гуруҳлар, шунингдек, уларнинг ранг-баранглигини таъминловчи тамойилларни ҳисобга олишга тўғри келмоқда. Айнан ана шу тамойилларга таяниб иш олиб бориш бу сиёсат таянадиган ижтимоий негиз ва иқтисодий омилларнинг асосини ташкил этилмоқда.

Ушбу йўналишдаги фаолиятнинг тўғри ташкил этилиши, нафақат жамият тараққиётини таъминлаш, балки яна кўплаб соҳалар, ҳатто уни бошқаришга ҳам ижобий жиҳатдан таъсир этиб, ижтимоий-сиёсий жараёнлар ривожини

таъминлай олиши маълум бўлмоқда. Шундай экан, ижтимоий фанлар тизимида давлатнинг ёшларга доир сиёсати билан ушбу масала чуқур ўрганилиши, айниқса ижтимоий фалсафа, социология ва сиёсий фанларда эътибор билан таҳлил қилиниши лозимлиги давр талабига айланиб бормоқда.

Бугунги кунда жамиятимизда бозор муносабатлари қарор топиб, давлатнинг ёшларга доир сиёсати ижтимоий-иқтисодий асослари мустақамланаётган экан, ўтиш даврининг ушбу босқичида мазкур соҳа билан боғлиқ тизимда жиддий ўзгаришлар юз бераётганлигини ҳисобга олиб, уларни нафақат назарий, балки амалий жиҳатдан ҳам ўзига хос тарзда таҳлил қилиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ижтимоий фалсафа нуқтаи назаридан, давлатнинг ёшларга доир сиёсатининг ижтимоий-иқтисодий асослари билан боғлиқ ҳодиса ва жараёнлар ўзаро диалектик алоқада ўрганилиб, яхлит бир ижтимоий объектни ташкил этишини алоҳида таъкидлашимиз лозим. Давлатимизнинг ушбу йўналишдаги сиёсатига хос алоҳида олинган ҳодиса ва жараёнларни ушбу яхлит тизимнинг айрим элементлари сифатида эътироф этишимиз зарурлиги аён, албатта.

Замонавий Ўзбекистон тажрибаси шундан далолат берадики, мустақилликнинг ўтган йиллари давомида жамиятимиз ҳаётининг барча соҳаларида амалга оширилаётган ислоҳот натижалари, халқ маънавиятининг тикланиши, бой, миллий тарихий меросимизнинг кенг ўрганилиши, анъаналарнинг асраб-авайланиши, маданият ва санъат, фан ва таълим равнақи ёшларга оид сиёсат самарадорлигини ошириш масалалари билан узвий боғлиқдир. Бу соҳалардаги ислоҳотлар ва уларнинг бугунги кундаги юксак натижалари ушбу сиёсатнинг самарали амалга ошишини таъминлашга қаратилган нафақат иқтисодий, сиёсий омиллар, балки маънавий асосларнинг ҳам ниҳоятда мустақам заминга таянишини яққол кўрсатиб турибди.

Масаланинг бу жиҳатини тадқиқ қилган баъзи олимлар самарали ёшлар сиёсати Ғарб цивилизациясининг бир неча асрлик тараққиёти натижаси ва бугун унинг ютуқлари ушбу соҳада акс этмоқда деб ҳисоблайдилар. Аммо масалани кенг таҳлил қилиш, айниқса Шарқ қомусий олимларининг меросини

чуқур ўрганиш, бу қарашларнинг бир томонлама хусусиятга эга эканлиги, уларда кўпроқ европамарказчилик тенденциялари устиворлигини яққол кўрсатади. Шу билан бирга, таҳлил Шарқ халқларига хос ёшлар тарбияси тамойиллари ва бу соҳада узоқ тарихий тараққиёт натижасида шаклланган маънавий омиллар ва урф-одат ҳамда миллий анъаналар замонавий Ўзбекистонда ёшларга доир давлат сиёсатини ташкил қилиш ва амалга оширишнинг муҳим асосларидан бири бўлаётганидан далолат беради. Айни шу маънода, «...Шарқ фалсафасини теран ўрганиш, шу асосда улуғ маданиятимиз ва қадриятларимиз илдизларини жонлантириш, яқин ўтмишимиздан қолган мафкурадан халос бўлиш, ўзимизнинг асрлар синовидан ўтган, улуғ аждодларимиз бизга қолдирган миллий мафкура ва тафаккуримизни тиклаш, уни замонавий умумбашарий руҳ билан бойитиш ҳаммамизнинг долзарб вазифамиздир»¹.

Таъкидлаш жоизки, ҳар қандай мамлакатдаги илмий асосланган ва замонавий тамойилларга таянадиган ёшларга доир давлат сиёсатини самарали шакллантириш жараёни жамият ҳаётининг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, маънавий, маданий соҳаларда туб ўзгаришларни амалга оширишни тақозо этмоқда. Бугунги кунда ушбу йўналишдаги хориж тажрибасини ўрганиш, хусусан, Ғарбда чоп этилаётган асарлар таҳлили мазкур жараённинг иқтисодий, ҳуқуқий ва сиёсий жиҳатларига кўпроқ эътибор берилиб, маънавий-ахлоқий асосларига етарли даражада эътибор қаритилмаётганини яққол кўрсатмоқда.

Жамиятнинг иқтисодий таъминланганлиги билан ёки тегишли қонунлар қабул қилинишининг ўзиёқ давлатнинг самарали ёшлар сиёсатини тўла-тўқис шакллантириб қўя олмайди. Бу сиёсатнинг энг муҳим вазифаларидан бири ёшлар онгини, маънавиятини ўзгартириш ва уларнинг янги замонга мос тафаккурини дунёга келтиришдан иборатдир. Бундай ниҳоятда мураккаб ва серқирра вазифани амалга оширишда айнан маънавий омилларнинг ўрни ва

¹ Ғуломов С. Маънавий ривожланиш – миллий тикланиш омили // Фалсафа ва ҳуқуқ. – Тошкент: 2008. – Махсус сон. – 9 б.

аҳамияти беқиёс. Собиқ иттифоқ ўрнида шаклланган баъзи яқин ва узоқдаги давлатларнинг айрим мутахассис-олимлари ўз истиқлолларининг дастлабки йиллариданок ушбу йўналишда ҳам Ғарб тажрибасини кўкларга кўтариб мақтаб ва уни ўз мамлакатига кўчириб ўрнатишга интилаётганларида Ғарб жамиятида намён бўлаётган маънавий таназзулнинг илдишлари ва негизлари нималарга куч бераётгани ва қандай натижаларга олиб келаётганини унутиб қўйган эдилар. Бу эса қандай аянчли оқибатларга сабаб бўлганини ана шу мамлакатларнинг яқин тарихи яққол кўрсатиб турибди.

Шу боис, ота-боболаримиз қадимдан бебаҳо бойлик бўлмиш маънавият ва маърифатнинг ёшлар тарбияси, инсон камолоти ва миллат равнақининг энг асосий шартларидан бири деб, билганлари бежиз бўлмаган. «Хужжатул Ислому» Имом Абу Ҳомид ал-Ғаззолий «Кимёи саодат» асарида таъкидлаганидек: «Инсон фаришта ва ҳайвон орасидаги маҳлуқдир. Ҳайвон ривожланмайди, чунки унинг камолот қуввати йўқ. Фаришта ҳам ривожланмайди, чунки унинг ўзи пок илоҳий нурдан иборат, Чунки инсонлардагина ривожланиш, руҳий камолот ҳислати мавжуд».¹

Маънавий тарбия — тараққиёт тақазоси, жамият ривожининг ўзига хос омили экани шубҳасиз. Аммо айни вақтда у ёшларнинг ахлоқий қиёфаси, қалби ва онгини эгаллаётган тамойиллар мазмун-моҳиятини белгилайдиган, яъни, шаклланиб келаётган авлоднинг маънавиятига катта таъсир қиладиган, бу соҳадаги маънавий мезонларни шакллантирадиган ва мустаҳкамлайдиган энг муҳим омиллардан биридир.

Узлуксиз ва кенг қамровли бу жараён туфайли мамлакатимиз аҳолиси, айниқса ҳали тажрибаси йўқ, эндигина ҳаётга кириб келаётган ёшларимизни ёт ва бегона ғоялар таъсиридан ҳимоялаш, уларда мустақиллик тафаккури ва замонавий дунёқарашни шакллантириш давлатимиз сиёсатининг ниҳоятда долзарб жабҳаларидан бирига айланмоқда. Аммо бу соҳада муаммолар йўқ, деб бўлмайди, амалга оширилиши лозим бўлган долзарб масалалар ҳам талайгина.

¹ Абу Ҳомид Ғаззолий. Кимёи саодат. -Тошкент: Адолат, 2005. 29 бет.

Шу маънода, Президент Шавкат Мирзиёев томонидан имзоланган «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳа ривожини янги босқичга кўтариш тўғрисида»ги Қарорда таъкидланганидек мустақиллик йилларида мамлакатимизда жамият ҳаётининг маънавий-маърифий асосларини мустаҳкамлаш, миллий истиқлол ғоясининг асосий тушунча ва тамойилларини ҳаётга жорий этиш, юртдошларимиз, айниқса ёш авлод қалбида Ватанимиз тақдири ва келажаги учун дахлдорлик ва масъулият ҳиссини ошириш, ёт ғояларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришга қаратилган тарғибот тизими шаклланди. Бу борада Республика Маънавият ва маърифат кенгаши, Республика Маънавият тарғибот маркази, Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази ҳамда унинг жойлардаги бўлимлари томонидан муайян ишлар амалга оширилди.

Айни вақтда дунёда глобаллашув жараёнлари кучайиб, янги таҳдид ва тажовуз ўчоқлари кўпайиб, янада хатарли даражада намоён бўлаётгани маънавий-маърифий ишларни янги босқичга кўтаришни талаб этмоқда. Бу эса соҳада тўпланиб қолган қатор муаммоларни ҳал қилишни тақозо этади. Жумладан,

маънавий-маърифий тарғибот ишлари мазмуни байрам, шонли саналарни нишонлаш билан чекланиб, халқимизнинг ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, ахлоқий маданиятини юксалтиришга қаратилган тарғибот-ташвиқот ишлари мамлакатимизни янада ривожлантиришнинг стратегик талабларига жавоб бермаяпти;

ёшларимиз онги ва қалбини забт этишга қаратилган маънавий таҳдидларнинг асосий қисми интернет орқали амалга оширилаётганига қарамай амалда тарғибот ишларини анъанавий шаклда ўтказиш билан чекланилмоқда;

тарғибот-ташвиқот ишида профилактик тизим йўлга қўйилмаган, маънавий таҳдидлар таъсирининг олдини олишга қаратилган превентив тарғибот технологияларидан фойдаланилмаяпти;

миллий ғоя ва маънавият тарғиботи соҳасининг туман (шаҳар) бўлимлари ходимлари меҳнатига ҳақ тўлашнинг барқарор тизими йўлга қўйилмаган;

соҳа бошқарувининг тизимли йўлга қўйилмаганлиги сабабли ходимлар билим, кўникма ва малакаларини ошириш изчил амалга ошириб борилмаган;

олий таълим муассасаларида ижтимоий-гуманитар фанларни ўқитиш сифати, хусусан, миллий ғоя ва маънавият асослари ихтисослиги бўйича тайёрланаётган бакалавр ва магистрларга қўйилаётган вазифалар бугунги кун талаблари даражасида эмаслиги уларнинг мафкуравий кураш олиб бориш борасида тўлақонли, профессионал мутахассислар бўлиб етишиши имконини бермаяпти;

оила, маҳалла ва таълим муассасаларида ёшлар тарбиясида халқимизнинг бебаҳо маънавий бойлиги – миллий тарбия усуллари етарли жорий этилмаганлиги жамиятда меҳр-оқибат, оилавий тотувлик, каттага ҳурмат, кичикка иззат, хотин-қизларга эъзознинг сусайишига олиб келди, ёшларда таълим олишга бўлган қизиқиш ва давомат жиддий ижтимоий муаммога айланди.

Мамлакатимизда ушбу қайд этилган ҳолатларга барҳам бериш, ёшлар орасида соғлом маънавий муҳитни шакллантириш, уларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ҳамда ҳуқуқий маданиятини оширишга қаратилган қатор чоратadbирлар амалга оширилмоқда. Зеро, Президентимиз Ш.Мирзиёев таъкидлаб ўтганидек, «жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, фуқароларда қонунга ҳурмат ҳиссини кучайтириш ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашишда фаол қатнашаётган инсонларни рағбатлантиришга алоҳида эътибор қаратилиши лозим»¹. Аммо, шунга қарамай ёшлар орасида ўз жонига қасд қилиш, гиёҳванд, алкоголь маҳсулотларини истеъмол қилиш, ОИТС ва ОИВ касалликлари билан касалланиш каби салбий ҳолатлар сақланиб қолмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб хулоса сифатида шуни айтиш лозим-ки, республика бўйича ёшлар орасида ўз жонига қасд ва суиқасд қилиш, гиёҳвандлик, сурункали алкоголь маҳсулотларини истеъмол қилиш ҳамда ОИТС ва ОИВ касалликлари билан касалланиш ҳолатларида ўсиш сурати

¹ Мирзиёев Ш.М. Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир // URL – <http://uzlidep.uz/uzc/news/demokratik-islohotlarni-izchil-davom-ettirish-halkimiz-uchun-tinch-va-osoyishta-munosib-khayot>

кузатилган. Бу аввало маҳаллий ҳокимият органлари томонидан мазкур йўналишларга етарлича эътибор берилмаслиги, уларни келтириб чиқарувчи асосий омиллар ўрганилмаслиги ҳамда уларнинг олдини олиш ва бартараф этишга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқилмаганлиги билан изоҳланади.

Бундай шароитда ёш авлоднинг маънавий оламини юксалтириш, уни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялаш, унинг қиёфасида юксак ахлоқий тамойилларни шакллантириш масаласи давлатнинг ёшларга доир сиёсатидаги энг долзарб вазифалар бўлиб қолмоқда. Айти пайтда, бугунги кунда ушбу сиёсат доирасида замонавий билим, интеллектуал салоҳият ва илғор технологияларни ўзлаштирган баркамол авлодни шакллантиришда кўплаб омиллар қатори, маънавий таъсир усуллари ва ахлоқий тарбия воситаларидан самарали фойдаланиш масалалари ҳам ниҳоятда муҳим аҳамият касб этмоқда. Шунинг билан бир қаторда, “Ўқувчи-ёшларни турли маънавий таҳдидлардан асраш учун у шаклланаётган оилавий муҳитнинг таъсирини кучайтириш лозим. Оила муҳитида ота-оналарнинг масъулиятини янада ошириш, ўқувчи-ёшлар маънавиятини шакллантиришда барча таълим муассасаларининг ўқитувчилари, синф раҳбарлари ҳамда маънавий-маърифий ишлар бўйича раҳбар ўринбосарларининг ролини ошириш айти ахборотлашган даврда ўта муҳим ҳисобланади. Шунингдек, таълим муассасаси, оила ва маҳалла ижтимоий институтларининг оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорлигини кучайтириш лозим”¹.

Айти пайтда, Ўзбекистоннинг бугунги тараққиёти ва Ҳаракатлар стратегиясида ҳам ушбу масалага алоҳида эътибор берилаётганлиги, жамият тараққиёти ва ёшлар камолотининг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва ҳуқуқий омиллари билан бирга, унинг маънавий-маърифий ва ахлоқий асосларини янада мустаҳкамлаш бу соҳадаги ислоҳотларнинг таркибий қисмига айлангани бежиз эмас. Зеро, глобаллашиб ва ахборотлашиб бораётган бугунги дунёда

¹ Тайлакова Ш.Н. Ўқувчи – ёшлар маънавиятини оммавий ахборот воситалари асосида такомиллаштириш (телекўрсатувлар, радиоэшиттиришлар ва интернет хабарлари мисолида). Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. – Тошкент, 2019. – 22 б.

бирор бир мамлакат ёки Ер юзининг ҳеч бир ҳудудида яшаётган аҳоли, айниқса ёшларни ёт ва бегона ғоялар таъсиридан тўла-тўқис ҳимояланган дейиш қийин.

Бу нуқтаи назардан, алоҳида қайд этиш жоизки, ёшларга доир давлат сиёсати қотиб қолган ва ҳеч қачон ўзгармайдиган константаларнинг оддий йиғиндиси эмас, балки жамият тараққиёти ва давр талаблари таъсирида муттасил янгиланиб, замонга мослашиб борадиган усул ва воситалар, амалга ошириладиган чора-тадбирлар, турли дастурлар мажмуидир.

Шу маънода, ҳар қандай даврда ҳам, унинг амалга оширилиши, чуқур диалектик жараён бўлиб, муттасил ўзгаришлар ва янгиланишларни назарда тутиш зарурлигини англатади. Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг куйидаги фикри ёшларга оид давлат сиёсатининг бугунги кунлардаги энг асосий мақсад-муддаолари ва устивор йўналишларини аниқлаш ва англашда ниҳоятда муҳим назарий дастуруламал бўлиб ҳисобланади: «Бундай кескин ва таҳликали шароитда биз ота-оналар, устоз-мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-кўй бу масалада ҳушёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак. Болаларимизни бировларнинг қўлига бериб қўймасдан, уларни ўзимиз тарбиялашимиз лозим. Бунинг учун ёшларимиз билан кўпроқ гаплашиш, уларнинг қалбига кулоқ солиш, дардини билиш, муаммоларини ечиш учун амалий кўмак беришимиз керак. Бу борада уюшмаган ёшлар билан ишлашга алоҳида эътибор қаратишимиз зарур. Бу вазифаларни амалга оширишда биз асрлар мобайнида шаклланган миллий анъаналаримизга, аждодларимизнинг бой меросига таянамиз. Фарзандларимиз, айниқса, қиз болаларнинг замонавий билим ва касб-ҳунарларни, хорижий тилларни эгаллашлари, ҳар томонлама соғлом ва баркамол бўлиб, ҳаётдан муносиб ўрин топишлари учун барча куч ва имкониятларимизни сафарбар этамиз»¹

Ушбу фикрдан кўринадики, айнан ёшлар сиёсатини амалга оширишда юксак маънавиятли кишиларни, яъни маънан баркамол авлодни шакллантирмай

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. – Халқ сўзи, 2016 йил 8 декабрь

туриб, бугунги мустақиллик даврига мос ёшларга хос бўлган қадриятлар, идеаллар ва тамойилларни қарор топтириб бўлмайди. деган чуқур маъноли сўзлари бежиз айтилмагани яққол кўринади. Ушбу сўзлар ўтган аср бошида қанчалар муҳим ва долзарб бўлган бўлса, ҳозирги вақтда ҳам шунчалик муҳим ва долзарб аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистоннинг истиқлол йилларидаги тажрибасини таҳлил қилиш мамлакатимизда бу масалага алоҳида эътибор қаратилаётганлигини кўрсатади. Шу соҳада қабул қилинган қонун ва қарорлар, фармон ва ҳукумат ҳужжатларида ёшларга доир давлат сиёсатини самарали амалга ошириш жараёни аввало, бутун жамият миқёсида маънавийтни юксалтириш учун амалга оширилаётган ислоҳотларда намоён бўлмоқда.

Бугунги кунда давлатимизнинг ушбу соҳадаги сиёсатида маънавий-маърифий жабҳа ва таълим-тарбия тизимини янада ривожлантириш, маъмурий идоралар ва мансабдор шахслар, фуқаролик институтларининг бу йўналишдаги тамойиллар ва талабларга ҳурмат билан муносабатда бўлишига эришиш кабиларнинг устувор вазифалар сифатида белгиланган. Айнан ана шуларни ҳисобга олган ҳолда, Президент Шавкат Мирзиёев «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳа ривожини янги босқичга кўтариш тўғрисида»ги Қарорида бошқа масалалар билан бирга яна қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратгани бежиз эмас:

ёшларда китобхонлик кўникмасини шакллантириш, Интернет, ахборот-коммуникация технологияларидан оқилона фойдаланиш маданиятини ошириш, уларни соғлом турмуш тарзига ўргатиш, эл-юртнинг содиқ фарзанди бўлишга рағбатлантириш;

маҳаллаларда уюшмаган ёшлар билан ғоявий-тарбиявий ишларни самарали йўлга қўйиш, уларни ижтимоий-иқтисодий фаоллаштириш механизмларини ишлаб чиқиш;

халқимизнинг миллий қадриятлари, тарихий мероси, урф-одатлари ва миллий тарбия анъаналарини асраб-авайлаш, кенг аҳоли қатламлари, айниқса ёшларимизни муқаддас ислом дини ва фалсафаси, улуғ

мутафаккирларимизнинг ибратли ҳаёти, қутлуғ қадамжоларига ҳурмат-эҳтиром ва динлараро бағрикенглик руҳида тарбиялаш, жамиятимизда миллатлараро тотувлик, тинчликни қадрлаш, ўзаро меҳр-оқибат муҳитини мустаҳкамлаш бўйича маънавий-маърифий дастурларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш. Зеро, академик Э.Юсупов таъкидлаганидек, «Исломи дини инсонларни асрлар давомида аҳилликка, ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликка чорлаган, зўрлик ва зўравонликни, адолатсизликни қоралаган, ҳар бир шахсни ҳалоллик, ийманийлик, инсофлилик, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашга катта таъсир кўрсатган. Ўн тўрт аср давомида исломий кадриятлар ўзбек халқининг бир неча минг йиллик тарихий анъаналари, урф-одатларига ҳам чуқур сингган, уларни ривожлантирган»¹.

Шу билан бирга, бу соҳада бугунги кунда яна қуйидагиларга алоҳида аҳамият бериш зарурати ортиб бормоқда:

- мамлакатимизда мавжуд бўлган таълим тизимининг барча босқичларида таълим олаётган ва ҳунар ўрганаётган ёшларнинг мустақиллик ва юксак маънавий кадриятларга содиқлик ҳисси ва бу борадаги тамойилларни амалга оширишда фаоллик туйғуларини тарбиялашга алоҳида эътибор қаратиш;

- нафақат талабалар, балки бу вазифани амалга оширишнинг энг муҳим бўғини бўлган барча таълим муассасаларидаги устоз-мураббийларнинг маънавият соҳасидаги саводхонлигини янада ошириш, уларнинг бу соҳада бутун жаҳонда рўй бераётган воқеа-ҳодисалар ва республикамизда амалга оширилаётган туб ислохотларнинг натижалари билан тезкор ва изчил таништиришга мўлжалланган оммавий ахборот воситалари (журнал, газета, веб сайт ва ҳок.) фаолиятини самарасини оширишга алоҳида аҳамият бериш;

- таълим тизими билан қамраб олинмаган ёшлар қатламлари орасига юксак маънавият тамойилларини сингдириш, тарғиб ва ташвиқ этиш самарадорлигини мунтаззам ошириб бориш механизмларини янада такомиллаштириш, бу соҳада замонавий технологиялардан фойдаланиш имкониятларини янада кенгайтириш;

¹ Юсупов Э. Исламий кадриятлар ва диний экстремизм. –Т.: Тўқимачилик институти нашриёти. 1999. -Б. 10.

- жорий йил учун мўлжалланган давлат дастурида назарда тутилган вазифаларни бажариш доирасида амалга ошириладиган фаолият жараёнида ёшларга доир давлат сиёсатининг маънавий омиллари таъсирчанлигини оширишга хизмат қиладиган чора ва тадбирларга алоҳида эътибор қаратиш.

Буларнинг барчаси, мамлакатимизда ёшларга доир давлат сиёсатини самарали амалга оширишда аввало, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини инобатга олмасдан, ёш авлоднинг дунёқараши, фикри билан ҳисоблашмасдан, унинг маънавий асосларини шакллантириб бўлмаслигини кўрсатади. Айни шундай ҳолдагина ҳар бир ёш инсон ўз ҳуқуқ ва бурчини чуқур англайди, уларнинг жамиятда мавжуд маънавий мезонлар билан алоқадорлигини тўла-тўқис ҳис қилиши мумкин. Зеро, Абу Мансур Мотурудий таъкидлаганидек, «Ҳар бир инсон у дунё ва бу дунёдаги тақдирини ўзи яратади, инсон эркинлиги, ҳурлигини таъминловчи куч – ҳар бир ҳаётий вазиятда оқилона меъёр, муроасага асосланган мувозанатни таъминлай билиш тамойилларига риоя қила олишдан иборат».¹

Юртимизда ҳуқуқий давлат ва ривожланган фуқаролик жамияти асосларини яратилаётган бугунги кун учун бу ниҳоятда муҳим, чунки юксак маънавият демократик тараққиётнинг зарурий асоси, маънан баркамол авлод шаклланаётганининг муҳим кўрсаткичи ҳисобланади. Ўз навбатида, мамлакатимизда бозор муносабатларининг чуқурлашуви, демократик-ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятининг ривожлана бориши билан бугунги ижтимоий ривожланишнинг янги босқичига мос ёшларни тарбиялаб вояга етказиш, уларда давр талабларига хос маънавий қиёфаси ва замонавий тафаккурини шакллантириш масалалари янада долзарблашиб бормоқда.

Бундай серқирра ва мураккаб жараёнда ёшларга оид сиёсатни изчил амалга оширишнинг самарали йўллари ва усулларини излаб топишнинг долзарблиги мамлакатимизда янги жамиятнинг шаклланиши, унинг таркибий қисмларининг ўзаро боғлиқ ҳолда такомиллашуви, ёш авлоднинг маънавий, ахлоқий, сиёсий,

¹ Қаранг, Улрих Рудолф Ал -Мотурудий ва Самарқанд суннийлик илоҳиёти (қискартирилган нашр). -Тошкент: 2002. – 108 б.

эстетик, ҳуқуқий қарашларининг замонга мос тизими таркиб топиши сингари вазифаларни амалга ошириш эҳтиёжлари нуқтаи назаридан янада муҳим аҳамият касб этмоқда.

Шу маънода, мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш, ривожланган ва эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш, халқимиз ҳаётининг барча соҳаларини модернизациялашнинг ҳозирги даврида жисмонан етук ва маънан баркамол ёш авлодни вояга етказишда маънавий омилларнинг таъсирчанлигини янада ошириш, уларнинг самарасини янги босқичга кўтариш билан боғлиқ мавзунини чуқур ўрганиш, шу асосда амалиёт учун зарур бўлган хулоса ва таклифларни ишлаб чиқиш алоҳида эътиборни талаб қилмоқда.

Мамлакатимизда жисмонан соғлом, маънавий ва интеллектуал жиҳатдан етук, мустақил фикрга эга бўлган авлодни вояга етказиш ва тарбиялаш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан бири сифатида эътироф этилган. Иқтидорли ёшларни рағбатлантириш, уларнинг таълим соҳасидаги ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш юзасидан амалга оширилилаётган ишлар ҳам ана шу жабҳадаги фаолиятнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, мустақил тараққиётининг илк кунлариданоқ қонун устивор бўлган демократик давлат ва ривожланган фуқаролик жамият қуриш йўлидан бораётган Ўзбекистон, ҳаётнинг барча соҳалари қатори, иқтидорли ёшларга доир давлат сиёсатида ҳам ўзига хос тамойилларга амал қилмоқда. Бунда аввало, бу йўналишдаги давлат сиёсатини ташкил қилишнинг муайян тарихий йўлини босиб ўтган мамлакатлар тажрибасини ўрганиш билан бирга, халқимизнинг ўзига хос хусусиятларини ҳар томонлама ҳисобга олган миллий стратегияни ишлаб чиқиш ва уни амалиётга жорий этиш зарурати чуқур англаб олингани муҳим аҳамият касб этади.

Бу нуқтаи назардан, ҳозирги даврда юксак билимли, замонавий фикрлайдиган, интеллектуал ривожланган ва профессионал тайёргарликка эга

бўлган ёшларгина бутун дунёда, жумладан мамлакатимизда рўй бераётган жадал инновацион тараққиётнинг энг юксак талабларига жавоб бера олиши мумкин. Ана шундай ёшларгина мамлакатнинг буюк келажагини таъминлаши, мустақилликни асраб-авайлаш ва уни мустаҳкамлашнинг муҳим шарти ва гарови сифатида ўз вазифасини бажаришга қодир авлод бўлиши мумкин.

Ҳозирги даврда мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида давлатимизнинг ёшларга оид сиёсатини изчил амалга ошириш, уни ҳаётга татбиқ этишнинг самарали йўллари ва усуллари излаб топиш, бу жараёнда фаол иштирок этадиган ёш авлодни тарбиялашга нисбатан талаб ва эҳтиёж тобора ортиб бормоқда. Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг сайловолди дастурида «Биз янгича ва мустақил фикрлайдиган, масъулиятли ва ташаббускор, илғор бошқарув усуллари пухта ўзлаштирган ҳалол, ўз Ватани ва халқига содиқ кадрларни тайёрлаш бўйича самарали тизим яратиш устида жиддий ишлаймиз», деган фикри ана шу жараённинг мазмун-моҳиятини яққол ифодалайди.¹

Таъкидлаш жоизки, истиқлол йиллари мамлакатимизда демократик принципларнинг қарор топиши билан бирга ёшларнинг қонуний манфаатларини таъминлашга, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлашга ва ижтимоий кўмак яратишга қаратилган қонун ҳужжатлари тизими шакллантирилди. Конституция ва қонунлар, Президент Фармонлари ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва давлат Дастурлари каби ёшларга оид жами 150 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиндики, ёшлар масаласи давлат сиёсатининг устувор йўналишига айлантилди.

Ҳозирги даврда Ўзбекистон ёшларнинг бевосита ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилган 30 дан ортиқ халқаро ҳуқуқий ҳужжатларнинг иштирокчиси ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси БМТнинг ёш авлоднинг

¹Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод Ш.М.Мирзиёевнинг сайловолди дастури. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2015. 235-бет

ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга оид универсал аҳамиятга эга бўлган муҳим ҳужжатларини ратификация қилган. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, Ирқий камситишнинг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисидаги халқаро конвенция ва бошқа ҳуқуқий ҳужжатлар шулар жумласидандир. Шу билан бирга, Ўзбекистон ЮНЕСКО ва Халқаро Меҳнат Ташкилоти томонидан қабул қилинган муҳим конвенцияларнинг иштирокчиси ҳам саналади. Ушбу қонунларни ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни амалда тарғиб қилишда албатта фуқаролик институтларининг ўрни ҳам бекиёс ҳисобланади.

Хуллас, бугунги кунда мамлакатимизда ёшларни қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг ҳуқуқий ва сиёсий маданиятини ошириш, ўз ҳаётий позицияси ҳамда мустақил қарашларига эга бўлган баркамол авлодни вояга етказишга кўмаклашиш мақсадида ёшларга оид давлат сиёсати йўналишида 461 та нодавлат ноижорат ташкилотлари фаолият кўрсатмоқда.

Бобга оид хулосалар

Ўзбекистонда уюшмаган ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашда қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор бериш мақсадга мувофиқ:

биринчидан, ёшларни соф, пок, меҳрибон қилиб тарбиялаш, уларни ўз ватани ва оиласининг ватанпарварларига айлантириш, ватанпарварликни ҳаёт тамойили ва мезонига айлантириш, мамлакат ривожини учун жон қуйдиришни фуқаролик фазилатига айлантиришга эришиш;

иккинчидан, соғлом авлод тарбиялаш фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва барча зарур имкониятларни яратиш, соғлом авлод тушунчаси сирасига эса нафақат жисмоний соғломлик, ички руҳий, психологик, маънавий ва мафкуравий соғломлик унсурларини киритиш, ёшлар соғломлигини умуминсоний ва миллий қадриятлар негизида қуриш;

Учинчидан, ёшлар сиёсати ва уни амалга ошириш масаласини миллий ва давлат хавфсизлигининг зарурий таркибий қисмларидан бири деб тан олиш, ёшлар давлат истиқбол ривожланишининг захира бойлиги эканлигини тарғиб ва ташвиқ этиш;

Тўртинчидан, ёшлар ўртасида сиёсий онг ва сиёсий тафаккур тамоийилларини кенг сингдириш, уларда сиёсий маданият кўникмаларини шакллантириш, ёшларнинг ўз сиёсий онгини ошириши ва кўникмаларга эга бўлишлари учун табиий ривожланиш тизимларини яратиш ва улардан унумли фойдаланиш.

Бешинчидан, ёшлар кайфиятлари, манфаатлари ва ижтимоий-сиёсий аҳволини ўрганиш ва илмий таҳлил этиш бўйича турли социологик тизимлар фаолиятини ривожлантириш, ёшлар ижтимоий-сиёсий, иқтисодий аҳволи мониторингини амалга жорий этиш.

ХУЛОСА

Ўзбекистонда уюшмаган ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ва бандлигини таъминлашнинг ўзига хос хусусиятларини ижтимоий-фалсафий жиҳатдан таҳлил қилиш қуйидаги хулосаларга келишга асос бўлди:

1. Қайта шакллантирилган уюшмаган ёшларда инсон манфаатлари, ҳуқуқларини тўла муҳофазалаш, ёшларнинг жамият ҳаётига интеграциялашувини таъминлаш каби демократик қадриятлар бош мақсад қилиб белгиланди. Уюшмаган ёшлар тоталитар тузумнинг бир томонлама бўлган мафкуравий ақидаларидан халос этилди. Уюшмаган ёшларда эркинлик, тарихийлик, объективлик, мустақиллик тамойиллари шакллантирилди.

2. Уюшмаган ёшлар жамиятдаги туб ўзгаришлар ва ижтимоий-иқтисодий трансформация жараёнлари билан алоқадорликда шаклланади. Бугунги кунда уюшмаган ёшлар жамият ҳаётини демократлаштириш, модернизация қилиш ва либераллаштириш билан уйғунликда олиб борилмоқда. Уни амалга оширишда ҳар бир даврнинг объектив ҳолати, мақсади ва вазифалари унинг мазмунини бойитиш, такомиллаштиришга хизмат қилади.

3. Бугунги кунда ёшлар ҳаракати ўзининг янги босқичига қадам қўйди. Бу давр модернизация қилиш, демократлаштириш ва либерализация қилиш мақсадлари билан ёшлар ташкилотлари ва ҳаракатларининг иш мазмунини мослашни талаб қилади. Шу боисдан, ёшлар манфаатларини ўзида намоён этган ва уларни давлат бошқаруви тизимига жалб қилишга қодир ёшлар фуқаролик институтларини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш зарур.

4. Мамлакатимизда уюшмаган ёшлар билан ишлаш тизимини такомиллаштириш, уларнинг маънавияти, ҳуқуқий онг ва маданиятини юксалтириш, оила, маҳалла, таълим муассасалари ҳамкорлигини мустаҳкамлаш орқали уларни доимий назоратга олиш, бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш механизмларини шакллантиришга алоҳида эътибор ўта муҳим.

5. Давлат ва жамоат ташкилотларининг олиб борган кенг қамровли ишлари натижасида ёшлар ҳаракати ҳам миқдор, ҳам сифат жиҳатидан ошди ва

такомиллашди. Улар ёшларнинг турли манфаатларини таъминлаш, ҳуқуқий саводхонлигини юксалтириш, спорт ва жисмоний тарбияни ривожлантириш, ногиронларни муҳофаза қилиш, соғлом турмуш тарзи ғоясини ёшлар онгига сингдириш, экологик ҳаракатлар олиб бориш, ёшларга демократик кадриятлар асосида яшашни ўргатиш, уларни оилавий ҳаётга тайёрлаш, касбий маҳоратини ошириш каби ўнлаб йўналишларда фаолият олиб боради.

6. Уюшмаган ёшларнинг тармоқланган замонавий инфраструктурасини ташкил этиш, уюшмаган ёшларни илмий ўрганиш бўйича ягона методик стандартларни яратиш ва амалиётга жорий этиш, девиантлиги ва деструктив кайфиятларини ўрганиш йўналишини ривожлантириш зарур. Ёшлар билан ишлашда уларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи бўйича маълумот ва далиллар тўплаш, уларни таҳлил қилиш, ахборотларни ёшларга таъсирчан етказиш, самарали натижалар беришини эътиборга олиш зарур.

Уюшмаган ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва бандлигини таъминлашга қаратилган ишлар ҳолатига оид:

1. Ёшлар бандлигини таъминлаш юзасидан олиб борилаётган ишлар ҳолатини ўрганиш мақсадида ёшлар ўртасида етакчи таҳлилий марказлар иштирокида социологик тадқиқотлар ўтказиш;

2. Меҳнат бозори талаби ва ҳудудлардаги йўналишлар бўйича мутахассисликларга эҳтиёж борлигидан келиб чиқиб квоталар белгилаш тартибини ишлаб чиқиш;

3. Ёшларни иш билан таъминлаш ва уларни тадбиркорликка жалб қилишга қаратилган ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш. Бунда ҳудуд имкониятлари ва шароитидан келиб чиққан ҳолда ойлик маош белгиланишини қатъий назорат қилиш;

4. Андижон, Бухоро, Жиззах, Қашқадарё, Навоий, Тошкент, Фарғона вилоятлари ва Тошкент шаҳрида бўш иш ўринлари ярмаркаларини ташкил этишнинг ҳудуддаги ишсиз ёшлар ҳисобидан келиб чиқиб мақсадли ташкил этилишига қаратилган чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш;

5. Аҳолиси ва ёшлар сони нисбатан кам бўлган Сирдарё, Жиззах ва Навоий вилоятларида ишсиз ёшлар сонининг бошқа вилоятларга нисбатан юқорилигини инобатга олган ҳолда мазкур ҳудудлардаги ҳокимият органлари томонидан ёшларни иш билан таъминлаш юзасидан аниқ манзилли ишларни ташкил этиш бўйича махсус дастур ишлаб чиқиш;

6. Андижон, Самарқанд, Тошкент, Хоразм вилоятлари ҳамда Тошкент шаҳрида чет элга ишлаш учун кетган ёшлар сонининг юқорилигини инобатга олган ҳолда мазкур ҳудудларда ёшларни иш билан таъминлаш механизмларини бугунги кун талабларидан келиб чиқиб ўзгартириш. Уюлмаган ёшларни тадбиркорлик (фермерлик ва хунармандчилик) соҳасига жалб этиш ва уларни ижтимоий-иқтисодий қўллаб-қувватлаш юзасидан олиб борилган ишлар:

1. Қорақалпоғистон Республикаси ва Андижон вилоятида тадбиркорлик, Фарғона, Наманган вилоятларида фермерлик, шунингдек, Бухоро, Самарқанд, Қашқадарё вилоятлари ва Тошкент шаҳрида хунармандчилик соҳасига ёшларни кенг жалб қилишга қаратилган ишлар самарадолигини янада ошириш ва ушбу ҳудудларда тегишли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш;

2. Андижон, Сурхондарё, Самарқанд ва Қашқадарё Бухоро, Жиззах, Наманган, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларида ёш тадбиркор, хунарманд ва фермерларга имтиёзли кредитлар бериш тартибини янада такомиллаштириш;

3. Жиззах, Наманган, Самарқанд, Сирдарё ва Фарғона вилоятларида ёшларга таълим кредити олиш тартибини соддалаштириш ва талабалар орасида ушбу йўналишда олиб борилаётган ислохотларни фаол тарғиб қилиш.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Норматив- ҳуқуқий ҳужжатлар.

1.1 «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси. –Т., Ўзбекистон, 1997.

1.2 «Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш тўғрисида» (2007 йил 11 сентябрь) Конституциявий қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси. 2007. №4. 161-модда.

1.3 «Ўзбекистон республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. –Тошкент Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

1.4 «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳа ривожини янги босқичга кўтариш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. 2017 йил 30 июль

1.5 «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги 2016 йилда янги таҳрирда қабул қилинган Қонун. –Тошкент Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й.

1.6 «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида» Ўзбекистон Президентининг 2017 йил 5 июлдаги Фармони. - ТОШКЕНТЎзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й.

1.7 Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маънавий маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида»ги Қарори, 2017 йил 28 июль. ПҚ-3160 -сон

1.8 Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017, -Б. 12-19.

1.9 Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. –Б.4.

1.10 Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. -Б.13-17.

1.11 Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 37-сон, 426-модда; 2017 й., 24-сон, 487-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.07.2018 й., 03/18/486/1559-сон

1.12 Ўзбекистон Республикаси қонунлари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2004, - Б.6;Латифов А. Парламентское право Республики Узбекистан: вопросы теории и практики. – Тошкент, 2005.

1.13 Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Сенатининг ўн бешинчи ялпи мажлиси тўғрисида Ахбороти // “Халқ сўзи”, 2018 йил 30 июнь.

1.14 “Тўй-ҳашамлар, оилавий тантаналар, маъруза ва маросимлар, марҳумларнинг хотирасига бағишланган тадбирлар ўтказилишини тартибга солиш тўғрисида”ги Олий Мажлис Сенати қарори, 2018 йил 29 июнь.

1.15 Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция. “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни // Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий Маркази, 2008. Б. 3-6.

II. Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримов, Президент Ш.Мирзиёев асарлари ва маърузалари

2.1 Каримов И. Ўзбекистон буюк келажак сари. - Тошкент: Ўзбекистон, 1998. -Б.426.

2.2 Каримов И. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-жилд. Т., «Ўзбекистон» 1996 йил.

2.3 Каримов И.А. Асосий мақсадимиз-юртимизда эркин ва обод, фаровон ҳаёт барпо этиш йўлини қатъият билан давом эттиришдир./ҳалқ сўзи.2007 йил 8 декабрь

2.4 Каримов И.А. Ватанзимнинг босқичма-босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз. – Тошкент: “Ўзбекистон”НМИУ,2009. Т.17. – Б.131.

2.5 Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация ыилиш ва янгилашни изчил давом эттириш – давр талаби. Президент Ислом Каримовнинг 2008 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2009 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг мухим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи. 2009 йил 14 февраль.

2.6 Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида Т.16. – Тошкент: Ўзбекистон,2008. – 163 б.

2.7 Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш — энг олий саодатдир. -Тошкент Ўзбекистон. 2015. -Б.126.

2.8 Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. - Тошкент: Ўзбекистон, 1997.

2.9 Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. –Т., Ўзбекистон, 2011. –Б. 225

2.10 Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. –Тошкент «Маънавият», 2008.

2.11 Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. – Тошкент: Маънавият,.2008. – 119 б.

2.12 Мирзиёев Ш. Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съездидаги маъруза / Халқ сўзи, 2016 йил 18 октябрь

2.13 Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз.-Тошкент, Ўзбекистон НМИУ, 2016. – 56 б.

2.14 Мирзиёев Ш. Жисмоний ва маънавий етук ёшлар – эзгу мақсадларимизга етишда таянчимиз ва суянчимиздир / «Халқ сўзи» 2017 йил 1 июль.

2.15 Мирзиёев Ш. Илм-фан ютуқлари – тараққиётнинг муҳим омили. 2016 йил 30 декабр куни мамлакатимизнинг етакчи илм-фан намоёндалари билан учрашувдаги маъруза. // «Маърифат» газетаси. 2016 йил 31 декабрь.

2.16 Мирзиёев Ш. Ислом ҳамкорлик ташкилоти Ташқи ишлар вазирлари кенгаши 43-сессиясининг очилиш маросимидаги нутқ // Халқ сўзи. -2016. - 19 октябрь.

2.17 Мирзиёев Ш. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза // Халқ сўзи. -2016. - 8 декабрь.

2.18 Мирзиёев Ш. Миллий тарққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. 124-бет.

2.19 Мирзиёев Ш. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак.- Тошкент: «Ўзбекистон», 2017. - 104 б.

2.20 Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб ҳалқимиз билан бирга курашимиз.-Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017.-103-бет.

2.21 Мирзиёев Ш.М. Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир // URL – <http://uzlidep.uz/uzc/news/demokratik-islokhohlarni-izchil-davom-ettirish-halkimiz-uchun-tinch-va-osoyishta-munosib-khayot>

2.22 Мирзиёев Ш.М. Конституция – эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Тошкент: Ўзбекистон, 2018.- 19-бет.

2.23 Мирзиёев Ш.М. Конституция-эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янадатараққийэттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Тошкентошкент Ўзбекистон, 2018-507-22 бетлар.

2.24 Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – 1-жилд. Тошкент: Ўзбекистон, 2017-422-бетлар.

2.25 Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – 1-жилд. Тошкент: Ўзбекистон, 2017.- 514-бет.

2.26 Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Тошкент, “Ўзбекистон”. 2017. 43-бет.

2.27 Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. Халқ сўзи. 2016 йил, 15 декабрь.

2.28 Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз.- Тошкент: Ўзбекистон”, 2018 10-бет

2.29 Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракатининг 2017 йил 30 июнда бўлиб IV курултойидаги нутқи. – Халқ сўзи, 2017 йил 1 июль

2.30 Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганнинг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. – Халқ сўзи, 2016 йил 8 декабрь

2.31 Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маънавий маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида»ги Қарори, 2017 йил 28 июль. ПҚ-3160 -сон

2.32 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини кўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги ПФ5106-сонли Фармони.

2.33 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги ПФ-5106-сон «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва

Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини кўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2017. – № 27. – 607-м.

2.34 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сонли фармонининг 1-илоvasи «2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» //www.lex.uz.

2.35 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 августдаги «Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний баркамол этиб тарбиялаш, уларга таълим-тарбия бериш тизимини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш чоратадбирлари тўғрисида»ги Қарори // “Халқ сўзи” 2018 йил 15 август

2.36 Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод Ш.М.Мирзиёевнинг сайловолди дастури. – Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2015. 235-бет

2.37 Ш.М. Мирзиёев Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016, 22-бет.

III. Китоблар, монография ва мақолалар

3.1 «Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси»ни ўрганишга бағишланган Республика илмий-амалий конференция материаллари (Тошкент, 2011 йил 16 март). -Тошкент Мирзо Улуғбек номидаги Миллий Университет босмахонаси. 2011. 413-б.

3.2 «Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш - мамлакатни барқарор тараққий этгириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шarti» мавзуидаги халқаро конференция материаллари. – Тошкент, 2012. -364 б.

3.3 А. Мансуров, У. Жўраев, М. Лафасов, Ҳадис илми сабоқлари. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1999. –Б. 22.

- 3.4 Абу Ҳомид Ғаззолий. Кимиё саодат. -Тошкент: Адолат, 2005. 29 бет.
- 3.5 Авлоний А. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. –Тошкент Ўқитувчи, 1992. – 160 б.
- 3.6 Алиқулов Қ.Ҳ. Ёшларда иқтисодий фаолликни шакллантиришнинг ахлоқий ва эстетик жиҳатлари. Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) монография автореферати. –Самарқанд, 2018. – 16 б.
- 3.7 Амир Темури тузуклари . Тошкент: “Ўзбекистон” 2011-79-бет
- 3.8 Баркамол авлод орзуси. - Тошкент «Ўзбекистон миллий энциклопедияси», 2000, - 417 б.
- 3.9 Баркамол авлодни тарбиялашда паст савияли «оммавий маданият» салбий таъсирининг олдини олиш.Маъруза матни. / Муаллифлар жамоаси. –Т., 2013.
- 3.10 Бегматов А., Алиева К., Абдушукуров Б. Раҳбар ва янгича тафаккур. - Тошкент «Akademiyа», 2008. -65 б.;
- 3.11 Беляева М.А. Репродуктивное поведение человека. Изд.2 Ленанд 2012. - 264с.
- 3.12 Бобоев Х. Ва бошқалар. Миллий истиқлол мафқураси ва тараққиёт. – Тошкент: 2001. 3-б.
- 3.13 Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан. - Тошкент «Ўқитувчи», 2011. – Б.48
- 3.14 Ганиева М.Х. Исследование ценностных ориентаций и жизненных приоритетов молодежи узбекистана. – Тошкент Фалсафа ва ҳуқуқ, 2016, 1 сон.
- 3.15 Головаха Е.И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности // Психология личности в трудах отечественных психологов. Санкт-Петербурк.: Питер, 2000. С. 79.
- 3.16 Ғуломов С. Маънавий ривожланиш – миллий тикланиш омили // Фалсафа ва ҳуқуқ. – Тошкент: 2008. – Махсус сон. – 9 б.

3.17 Ёшлар социологияси. <http://uz.denemetr.com/docs/768/index-280680-1.html?page=2>

3.18 Ёшлар социологияси. <http://uz.denemetr.com/docs/768/index-280680-1.html?page=2>

3.19 Жўраев Н. Тафаккурдаги эврилиш. – Тошкент: Шарқ, 2001. - Б. 230;
Жакбаров М. Комил инсон ғояси: тарихий-фалсафий таҳлил. – Тошкент: Абу Али ибн Сино нашриёти, 2000.

3.20 Жўраев Н., Азизов Ш. Шахс ва жамият: академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари учун дарслик. – Тошкент Шарқ, 2005. – 224 б.

3.21 Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро билль. – Тошкент: Адолат. -Б. 11.

3.22 Исломов З.М. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. – Тошкент: Ўзбекистон. 2005. -Б.137.

3.23 Каримова Д.Р. «Оммавий маданият»нинг болалар маънавиятига салбий таъсири. – ТОШКЕНТ Фалсафа ва ҳуқуқ, 2016, 1 сон.

3.24 Комилов Н. Тасаввуф ёки комил инсон ахлоқи. 1-китоб. – Тошкент: Ёзувчи, 1996, – 147 б.

3.25 Кошифий Ҳ. В. Ахлоқи Муҳсиний. ”Ўзбекистон миллий энциклопедияси”. Давлат илмий нашриёти,2010.-Б. 122.

3.26 Кўрилаётган масала юзасидан муаллиф қарашларини янада чуқурроқ ўрганиш учун махсус қаранг: Бўронова Д. Ўзбекистонда уюлмаган ёшлар: бош тамойиллар ва йўналишлар. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидани нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2007.

3.27 Қаюмов Ў.К. Фуқаролик жамиятининг шаклланиши шароитида Ўзбекистон ёшларининг ижтимоийлашув жараёнлари // Масъул муҳаррир: А.Ж.Холбеков - Тошкент: “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш Маркази,2011. – 5 б.

3.28 Қурбонов Р. Ёшларда ҳарбий ватанпарварликни тарбиялашда миллий ғоянинг роли (ижтимоий-фалсафий таҳлил). –Т., ЎЗМУ, 2009;

3.29 Қурбонов Т. Ёшларнинг миллий ғурурини тарбиялашда маданий мероснинг ўрни ва роли. –Т., ЎзМУ, 2006;

3.30 М.Имомназаров.Миллий маънавиятимиз асослари. Тошкент-2006. –Б. 406.

3.31 Маматқулов Ш. – Ёшлар ижтимоий фаоллигини оширида давлат ва нодавлат ташкилотларнинг роли ва ўрни. Тошкент Фалсафа ва ҳуқуқ, 2016, 2 сон.

3.32 Мамашакиров С. ва бошқалар. Шахс ва жамият (назарий масалалар ва амалий машғулотлар). – Тошкент Ўқитувчи, 2005. – 335 б.;

3.33 Мансуров Ш. Демократик жамият қуришда жаҳон тажрибаси ва Ўзбекистон модели. –Тошкент: Ўзбекистон, 2003.

3.34 Маҳкамов С. Ёшларда тарихий тушунчаларни шакллантиришнинг узвийлигини таъминлаш муаммоси // Педагогик таълим. – Тошкент, 2013. –№6. – Б.80-81;

3.35 Маънавий-ахлоқий қадриятлар ва уларнинг ёшлар тарбиясидаги ўрни. – Тошкент: Маънавият, 2004. – 200 б.;

3.36 Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати / Тузувчи ва масъул муҳаррир Қ.Назаров. –Т., Ғ.Ғулом номидаги НМИУ, 2009. –Б. 278

3.37 Миллий ғоя ва маънавият тараққиёт тамойиллари. – Тошкент:ЎФМЖ, 2005 – Б. 13

3.38 Мискавайҳ Абу Али. Таҳзиб ал-ахлоқ. Байрут: Мактабат ал-ҳаёт, 1961. Б. 3.

3.39 Муминов А. Миллий сиёсат ва маданий соҳадаги ислоҳотлар. - Тошкент Академия. 2010. 200-б.

3.40 Муминов А. Ўзбекистон: ахборотлашган жамият сари. –Т., «Turon zamin ziyo», 2013.-Б. 112-113.

3.41 Мўминов И.М. Танланган асарлар. Т.1. – Тошкент, 1969. – Б.94.

3.42 Муротова Д. - Ёш авлод - миллий тараққиётимизнинг истиқболлини таъминловчи куч. – Тошкент Фалсафа ва ҳуқуқ, 2016, 1 сон.

3.43 Мухтаров А. Шахс тарбиясида миллий ғоя, эҳтиёж ва манфаатлар уйғунлиги. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2003. –260 б.;

3.44 Муҳамеджонов О. Выборы и демократия // Правда Востока, 2004 20 май.

3.45 Одилқориев Х. Конституция ва фуқаролик жамияти.- Тошкент:Ўзбекистон, 2002.

3.46 Одоб бўстони ва ахлоқ гулистони. Тошкент, Маънавият. 1994. 10-б.

3.47 Пахрутдинов Ш. «Таҳдидбардошлик» – ҳозирги замон жамиятининг муҳим шарти // Фуқаролик жамияти. -Тошкент, 2010. -№ 2. -Б.32.;

3.48 Пахрутдинов Ш. Барқарор тараққиёт ва раҳбар масъулияти. –Тошкент Akademiya, 2011. –Б. 22

3.49 Пахрутдинов Ш. Таҳдид – ҳалокатли куч. – Тошкент: Академия, 2001. – 11-12-б.

3.50 Равшанов Ф. Миллий раҳбаршунослик: тарих ва тажриба. - ТОШКЕНТ»Akademiya», 2007. -262 б.;

3.51 Раҳимова Д. Ўзбекистонда талаба ёшларни ижтимоий ҳимоялаш масалалари (ижтимоий-фалсафий таҳлил). –Т., ЎЗМУ, 2009;

3.52 Саифназаров И. Маънавий баркамоллик ва сиёсий маданият. - Тошкент Шарқ. 2011. 160-б.

3.53 Тайлакова Ш.Н. Ўқувчи – ёшлар маънавиятини оммавий ахборот воситалари асосида такомиллаштириш (телекўрсатувлар, радиоэшиттиришлар ва интернет хабарлари мисолида). Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) монография автореферати. – Тошкент, 2019. – 22 б.

3.54 Тимати Ж. Уинтер (Абдулҳаким Мурод). XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б.103–104.

3.55 Ўзбекистон Республикаси ва инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар // Инсон ҳуқуқлари бўйича универсал шартномалар. – Тошкент: Адолат, 2002.

3.56 Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси» мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув-услубий мажмуа. -Тошкент Иқтисодиёт. 2013. 281-б.

3.57 Умаров Б., Жабборов Ш. Глобаллашув шароитида маънавий тарбия муаммолари. -Тошкент «Академия», 2011. 156-б.

3.58 Файзиёв М.М., Чинибаев Х.Ж. О реализации прав и свобод личности // Общественные науки в Узбекистане. 2000. № 6. -С.29.

3.59 Хакназаров Х.Д. Ўзбекистон ёшларининг кундалик турмуш тарзи. Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) монография автореферати. – Тошкент, 2019. – 14 б.

3.60 Холбеков А. Касбларнинг касби ёхуд раҳбар кадрларни ўқитиш ва касбий маҳоратини ошириш муаммолари // Жамият ва бошқарув. –Тошкент, 2011. -№ 2. -Б.16-20.

3.61 Шайхова Х.О. Маънавият – камолот кўзгуси. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт, 2009;

3.62 Шамсутдинов Б. Холмахматов А. «Ёш сайловчилар учун савол жавоблар» Т:- Ўзбекистон 2016 й.

3.63 Эрматов Ш. Қишлоқ ёшларининг сиёсий жараёнлардаги иштироки: натижалар, муаммолар ва ечимлар. –Т., ДЖҚА, 2008; б.

3.64 Юқори малакали кадрлар тайёрлаш миллий тизими – Ўзбекистон тараққиётининг муҳим шarti // Республика илмий-амалий конференция материаллари (Тошкент, 2013 йил 27 май). -Тошкент ЎЗМУ, 2013. 392-б.

3.65 Юсупов Э. Инсон камолотининг маънавий асослари. –Тошкент: Университет, 1998. –Б. 79 -80.

3.66 Юсупов Э. Исломиё қадриятлар ва диний экстремизм. –Тошкент Тўқимачилик институти нашриёти. 1999. -Б. 10.

3.67 2017 йил – шиддатли ислохотлар йили. – Тошкент: “Адолат”, 2017. – Б.10.

3.68 http://akadmvd.uz/wp-content/uploads/avtoreferat_Gofurov_Sh_19-11-2019.pdf

3.69 <http://internet-1.ru/1dep/laa.htm>; <http://internet-1.ru/1dep/doc/smp2.htm>; kmforum.ru/press/news/284.html

3.70 <https://president.uz/uz/lists/view/730>

3.71 <https://sputniknews-uz.com/analytics/20170703/5736267/Mirziyoyev-yoshlarga-Hukumat-eshiklarini-ochdi.html>

IV. Монография ва монография авторефератлари.

4.1 Акрамова Г. Ўқувчиларда толерантлик тушунчаларини шакллантиришнинг дидактик асослари : Пед. фан. ном. дисс. – Тошкент2010. – Б.8

4.2 Алиқулова Х. Бошланғич синф ўқувчиларида ижтимоий адолат тушунчаларини шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари: Пед. фан. ном. дисс. –Тошкент 2011. –159 б.

4.3 Аҳмедов Х. Ислон Каримов асарларида раҳбар кадрлар тайёрлашнинг ижтимоий-сиёсий масалалари. Сиёсий фанлар номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган монография автореферати. -Тошкент ДЖҚА, 2008. - 135 б.

4.4 Бобомуродов Э. Ўзбекистонда жамиятнинг маънавий янгиланиши ва ёшлар ижтимоий психологиясининг ўзгариши. -Т., ЎзФА Фалсафа ва ҳуқуқ инс-ти, 1998

4.5 Гофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) монография автореферати. – Тошкент, 2019. – 11-б.

4.6 Гофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) монография автореферати. – Тошкент, 2019. – 12 б.

4.7 Гофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) монография автореферати. – Тошкент, 2019. – 12 б.

4.8 Гофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида). Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) монография автореферати. – Тошкент, 2019. – 22-23 бетлар.

4.9 Жўраев. С. Ўзбекистон Республикасида ўтиш даврида ёшларга оид давлат сиёсати шаклланишининг хусусиятлари: назария ва амалиёт. Сиёсий фанлар доктори монография – Т., Тош. дав. Шарқ-лик инс-ти, 1994

4.10 Кудайберганаева Т. Ўрта махсус ўқув юртларида ҳуқуқий таълим самарадорлигини оширишнинг педагогик асослари: Пед. фан. ном. дисс. – Тошкент 2005. – Б.8

4.11 Қодирова З. Ўзбекистон жамияти ҳаётининг барча соҳаларини ислоҳ қилишда ёшларнинг ижтимоий фаоллиги. Фалсафа фанлари д-ри... дис. –Т., ЎзФА Фалсафа ва ҳуқуқ инс-ти, 1999

4.12 Қуранбоев Қ. Давлат бошқарув кадрлари тизими: шаклланиш ва ривожланиш муаммолари (Сиёсий-ижтимоий жиҳатлари). Сиёсий фанлар доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган монография автореферати. – Тошкент ДЖҚА, 2008. -250 б.

4.13 Қурбонов Р. Миллий ғоянинг ёшларни ҳарбий ватанпарварлигик руҳида тарбиялашдаги роли. Фалсафа фанлари номзоди монография автореферати. –Тошкент, 2009. – 24 б.

4.14 Собиров Б. Ўқувчиларда ижтимоий тушунчаларни шакллантиришда инновацион усуллардан фойдаланишнинг педагогик асослари: Пед. фан. ном. дисс. –Тошкент 2009. – Б.47

4.15 Тангриев Л. Ёшлар сиёсат субъекти: бандлик муаммоси: Сиёсий фанлар номзоди дис. автореф. –Тошкент 2001. -22 б.;

4.16 Темирова Н. Ўзбекистон ёшлари маънавий қиёфасини шакллантиришда умуминсоний ва миллий кадриятлар диалектикаси. -Т., ЎзФА Фалсафа ва ҳуқуқ инс-ти, 2009

4.17 Туленова Г. Ёшлар ижтимоий фаоллигини оширишда маънавий омилнинг роли (ижтимоий-фалсафий таҳлил): Фалс. фан. док. ... дис. автореф . – Тошкент ТАТУ, 2006. – 32 б.

4.18 Усмонбоева М. Умумий ўрта таълим мактаби ўқувчиларининг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш (VIII-IX синфлар мисолида): Пед. фан. ном. дисс. –ТОШКЕНТ 2000. – Б.51

4.19 Шоназаров Қ. Бўлажак тарих ўқитувчиларини мактаб ўқувчиларида тарихий тафаккурни шакллантиришга тайёрлаш : Пед. фан. ном. дисс. – Тошкент 2002. – Б.74

4.20 Юлдашев М. Мустақил Ўзбекистан Республикасида ёшларни тарбиялаш жараёнида уларнинг сиёсий маданияти шаклланиши муаммолари (докт. дисс.) –Тошкент ЎЗМУ, 1999

4.21 Улрих Рудолф Ал -Мотурудий ва Самарқанд суннийлик илоҳиёти (қисқартирилган нашр). -Тошкент: 2002. – 108 б.

V. Хорижий тилларда адабиётлар.

5.1 Н. А. Shapiro (ed.), The Cambridge Companion to Archaic Greece. Cambridge:Cambridge University Press, 2007.Pp. xiii, 303; maps 3, figs. 42.

5.2 Елишев С.о. Социальное манипулирование молодежью: научная монография. - Москва КАНОН+ оИ `Реабилитация` 2019. - 336 с.; Кайгородов П.В. Социально-философский анализ проблемы ухода от понятия человека как оси самоидентификации : монография ... кандидата философских наук. - Томск,

2020. - 155 с.; Усмонов С.Х. Оборонный тип сознания молодёжи : социально-философский анализ : на материалах Республики Таджикистан : монография ... кандидата философских наук. - Душанбе, 2018. - 151 с.

5.3 Кантеева К.М. Ценностные основания социальной активности молодежи: этический аспект : монография ... кандидата философских наук. - Саранск, 2004. - 165 с.

5.4 Кирницкий В.В. Проблема формирования патриотических ценностей в массовом сознании российской молодежи : монография ... кандидата философских наук. - Москва, 2016. - 176 с.

5.5 Никитина Т. Г. Ключевые концепты молодежной культуры. Тематический словарь сленга Санкт-Петербург Дмитрий Буланин 2013. - 864 с.

5.6 Поль Анри Гольбах. Избранные произведения в двух томах. Тошкент 2. –М.: Мысль, 1963. -563 с.

5.7 Самохвалов Н.А. Сравнительный анализ практик реализации государственной молодежной политики в современной мире // Сравнительная политика. – 2016. - №4. – С. 143-150.

ИСМОИЛОВ ТЕМУРБЕК ИСЛОМОВИЧ

**ЎЗБЕКИСТОНДА УЮШМАГАН
ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ
ФАОЛЛИГИ**

Muharrir: I. Tursunova
Badiiy muharrir: B. Haydarov
Kompyuter sahifalovchi: N. Fayziyeva
Korrektor: Sh. Hikmatova

Nashr. lits. AI № 276 15.06.2015.
Bosishga ruxsat etildi. 15.04.2021.
Bichimi 60x84 1/16 Offset qog'ozi.
Times New Roman garniturasini.
Shartli bosma tabog'i 8,5. Nashr hisob tabog'i 6,2.
Adadi 100 nusxada. Buyurtma № 15-04.

“LESSON PRESS” MChJ nashriyoti.
100071. Toshkent, Komolon ko'chasi 13.

«ZUXRA BARAKA BIZNES» MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent shahri Bunyodkor shoh ko'chasi 27 A-uy.